

3024
6502

Маш Край

№ 5 (32)

М А Й 1928

ШТОМЕСЯЧНИК
Ц.Б. КРАЯЗНАУСТВА

З Ь М Е С Т.

	Стар.
Ад Цэнтральнага Бюро Краязнаўства	3
Проф. І. Замоцін.—Аб увязцы беларускага літаратуразнаўства з краязнаўчаю працаю	4
П. В. Харламповіч.—Два помнікі ўзаемаадносін Беларусі і Запароскай Сечы ў XVIII ст.	7
М. Каспяровіч.—Краязнаўства ў Эстоніі, Латвіі, Літве і Польшчы	12
С. П. Нікіфаровіч.—Да пытання аб ахове птушак	21

МАТАР'ЯЛЫ З МЕСЦ.

М. Лур'е.—Эканоміка Віцебшчыны	24
Ул. Уладзіміраў.—Расьліннасьць урочышча Расла	40

ПРОГРАМЫ, АНКЕТЫ І ІНСТРУКЦЫІ.

Спроба ўкладаньня анкеты для зьбіраньня крытычна-біографічных матар'ялаў па гісторыі беларускай літаратуры	45
(З прац катэдры гісторыі беларускае літаратуры ІБК).	
Усевалад Мікіцінскі.—Аб арганізацыі групавых падарожай з мэтай пазнаньня і вывучэньня краіны	52

Х Р О Н І К А.

Справаздача Цэнтральнага Бюро Краязнаўства	55
Краязнаўчая праца Яўрэйскага сэктару Інбелкульту	61
Што атрымала ЦБК ў красавіку месяцы	61
Праца краязнаўчага гуртка пры Барысаўкім Пэдтэхнікуме	62

БІБЛІОГРАФІЯ.

Організаванае вывучэньне Беларусі (працяг) М. Каспяровіч	64
--	----

30к-1
6502

Пролетары ўсіх краўў, злучайцеся!

НАШ КРАЙ

ШТОМЕСЯЧНІК

Цэнтральнага Бюро Краязнаўства

П Р Ы

ІНСТЫТУЦЕ БЕЛАРУСКАЕ КУЛЬТУРЫ

№ 5 (32) Маі 1928

ГОД ВЫДАЊНЯ ЧАЦЬВЕРТЫ

ВЫДАЊНЕ

Інстытуту Беларускае Культуры

М Е Н С К — 1928

НАШ КРАЙ

Центральное Бюро Краевых организаций

Институте Вещных Культур

№ 5 (32) М. 1928

Ад Цэнтральнага Бюро Краязнаўства.

З надыходам вясны ажывілася і краязнаўчая праца на мясцох. Вясна і лета—найбольш спрыяючыя краязнаўчай працы поры году. У гэты час асабліва зручна наладжваць экскурсіі і экспедыцыі краязнаўчага характару. Яны могуць быць аднадзённымі і шматдзённымі, і аб'ектам іх могуць з'яўляцца як непасрэдна блізкая тэрыторыя, так і іншыя раёны, бо толькі шляхам параўнанняў можна пазнаваць край. А матар'ял для такіх параўнанняў можна набыць ня інакш, як шляхам падарожнічаньня па сваёй і суседніх тэрыторыях. Па складу свайму экскурсіі могуць быць і шматлюднымі і малалюднымі. Зручней арганізоўваць, бяспрэчна, малалюдныя экскурсіі. Калі жадаючых падарожнічаць шмат, лепш арганізаваць некалькі экскурсій малалюдных, чым адну шматлюдную. У інтарэсах вывучэння свайго раёну мясцовыя арганізацыі павінны пастарацца ўкласці маршруты экскурсій адпаведна пляну свае даследчае працы і скарыстаць усе сабраныя экскурсантамі рэчавыя матар'ялы для сваіх музеяў і выставак.

Шэраг цэнтральных навукова-даследчых устаноў летам наладжвае шмат даследчых экспедыцый у розныя месцы Беларусі. Аб гэтых экспедыцыях Цэнтральнае Бюро Краязнаўства будзе паведамляць мясцовыя краязнаўчыя арганізацыі. Ём трэба паклапаціцца наладжаннем цеснай сувязі з экспедыцыямі, калі яны прыбудуць на месцы. У інтарэсах поспеху навуковай працы неабходна дапамагаць экспедыцыям у справе выканання іх працы. Разам з тым экспедыцыі павінны дапамагчы краязнаўчым арганізацыям. Яны павінны зрабіць даклады аб задачах экспедыцыі, методах яе працы і, урэшце, аб выніках працы. Калі на мясцох знойдуцца краязнаўцы, якія пажадаюць прыняць удзел у працах экспедыцыі, апошняя павінна пайсці на сустрэч такому жаданню. Гэта вельмі важна для развіцця краязнаўства, бо краязнаўца на практычнай працы зыкліквідуе сваю навуковую няпісьменнасць і стане падрыхтаваным краязнаўцам, якіх яшчэ ня так многа.

На працягу вясны і лета мясцовымі краязнаўцамі будуць выконвацца розныя досьледы прыродазнаўчага характару. Спаміж іх асаблівую ўвагу трэба звяртаць на сталае бязупыннае вядзенне фэналагічных нагляданняў. Як вядома, фэналагічныя нагляданні толькі тады каштоўны, калі яны рэгулярна вядуцца ў данай мясцовасці на працягу доўгага часу. Раней у працы некаторых мясцовых наглядальнікаў такой рэгулярнасці ня было. На працягу данай вясны і лета яе трэба канчаткова замацаваць, бо фэналагічныя нагляданні маюць вельмі вялікае навуковае і практычнае значэнне.

Перад тым, як усе мясцовыя працаўнікі атрымаюць час для адпачынку і пачнуць яго скарыстоўваць на краязнаўчую працу, як на найлепшы від адпачынку, мясцовыя краязнаўчыя арганізацыі павінны на-

ладзіць падлікавыя агульныя сходы. На іх трэба падлічыць усю працу за мінулы зімовы час і вызначыць першачарговыя працы на лета. Адначасна можа адбыцца падлікавая выстаўка краязнаўчых матар'ялаў мясцовай арганізацыі. Тыя з матар'ялаў, якія павінны быць адасланы к гэтаму часу ў цэнтральныя ўстановы, як, напр., адказы на праграмы аб вывучэнні мясцовых гаворак і інш., трэба адаслаць у Цэнтральнае Бюро Краязнаўства і паведаміць аб гэтым сваё акруговае таварыства краязнаўства.

Пэўную ўвагу мясцовых краязнаўцаў павінна займаць і тое, што рэдакцыя к канцу лета чакае вынікаў іх працы для змяшчэння іх у сваім часопісе.

ЦБК.

Проф. І. Замоцін.

Аб увязцы беларускага літаратуразнаўства з краязнаўчаю працаю.

(З прац Катэдры гісторыі беларускае літаратуры ІБК).

Перад Катэдраю гісторыі беларускае літаратуры ІБК, якая распачала сваю працу ў бягучым акадэмічным годзе, стаяць наступныя чарговыя задачы: зьбіраньне рознастайных літаратурных матар'ялаў, якія неабходны для выдання твораў беларускіх пісьменьнікаў і для ўсебаковага іх дасьледваньня; рэгістрацыя, класіфікацыя і апісаньне гэтых матар'ялаў, якія з часам могуць скласьці цэльны рукапісны сходу; зьбіраньне матар'ялаў для крытыка-біографічнага слоўніка беларускіх пісьменьнікаў і ўкладаньне самага слоўніка; акадэмічнае выданьне твораў беларускіх пісьменьнікаў і, урэшце, навуковае дасьледваньне беларускае літаратуры з мэтай пабудаваньня гісторыі беларускае літаратуры.

Само сабою разумеецца, што катэдра, якая пакуль што складаецца з чатырох штатных працаўнікоў і асьпіранта, занятага навуковаю падрыхтоўкаю па спэцыяльнасьці, ня мае магчымасьці выканаць усе гэтыя задачы сваімі сіламі: ёй патрэбна шырокая дапамога з боку шырокіх грамадзкіх колаў, у прыватнасьці-ж з боку іншых навуковых устаноў ІБК, якія па сваіх занятках зьяўляюцца сумежнымі з катэдраю літаратуры.

Такою ўстановаю, якая сваімі заняткамі набліжаецца да катэдры літаратуры, трэба лічыць, між іншым, і Бюро Краязнаўства (ЦБК) Інбелкульту.

У чым-жа можна бачыць некаторую ўвязку працы катэдры беларускай літаратуры з працай ЦБК? Перагледзім пад гэтым поглядам чарговыя задачы катэдры. Першая задача—зьбіраньне матар'ялаў. Вядома, што ня маючы ў сваім складзе выстарчаючай колькасьці супрацоўнікаў, катэдра ня можа сама збіраць матар'ялы па розных мясцох Беларусі. У гэтых адносінах краязнаўцы могуць аказаць справе зьбіраньня фактычную дапамогу. Краязнаўцы, якія жывуць на мясцох, могуць абсьледваць мясцовыя архівы, музэі, кнігасховы і т. д. з погляду інтарэсаў катэдры беларускай літаратуры і, калі знойдуцца на мясцох тыя ці іншыя літаратурныя матар'ялы, могуць накіраваць іх у ІБК; у крайнім выпадку яны могуць давесці да ведама ІБК, дзе такія матар'ялы маюцца. Магчыма, дзе-небудзь па мясцох захоўваюцца літаратурныя матар'ялы і ў прыватных руках, паколькі традыцыя нядаўна памершых беларускіх пісьменьнікаў яшчэ жыве ў іх сям'ях, сярод іх блізкіх і далёкіх родзічаў, сярод знаёмых і пашаноўнікаў іх;

скарываць ці, прынамсі, адшукаць гэтыя прыватныя крыніцы літаратурных спадчын і традыцый лягчэй усяго якраз краязнаўцам, якія могуць быць больш ці менш знаёмы з асобнымі сем'ямі і асобамі данай мясцовасці, якія захоўваюць якія-небудзь літаратурныя сувязі з літаратурным мінулым ці ўспаміны аб ім. Для гэтай працы краязнаўцаў, бязумоўна, патрэбны пэўныя праграмы і анкетныя ўказанні (схэмы, пыталнікі, інструкцыі); аб гэтым паклапоціцца катэдра беларускай літаратуры, і такія ўказанні будуць выпрацаваны.

Другая задача—рэгістрацыя, апісаньне і захоўваньне сабраных матар'ялаў. Здавалася-б, тут у нас, спэцыялістых па катэдрах беларускай літаратуры, няма пунктаў датычэння з краязнаўствам. Але гэта ня так. Накапленне, рэгістрацыя і апісаньне літаратурных матар'ялаў павінны прывесці да стварэння якога-небудзь схову рукапісаў і іншых документаў літаратурнай гісторыі,—па магчымасці нават да стварэння літаратурнага музея, як канцэнтрацыі ўсяго, што адносіцца да вывучэння данай літаратуры. У дасягненні гэтай мэты могуць аказаць вялікае падтрыманьне і краязнаўцы шляхам адшукання розных, гэтак кажучы, гісторыка-літаратурных рэліквій, якія дадуць магчымасць ілюстраваць і канкрэтна выявіць тую ці іншую літаратурную эпоху, таго ці іншага беларускага пісьменьніка. Думаю, што краязнаўцы маглі-б узяць на сябе таксама ініцыятыву ў стварэнні мясцовых літаратурных музеяў там, дзе памяць аб даным пісьменьніку яшчэ сьвежая і найбольш выражаная ў якіх-небудзь документах і матар'ялах.

Трэцяя задача катэдры беларускай літаратуры—гэта падрыхтоўка і ў будучым выданьне крытыка-біяграфічнага слоўніка беларускіх пісьменьнікаў. Я разумею пры гэтым ня толькі зьбіраньне матар'ялаў для біяграфіі і ацэнкі пісьменьнікаў, ужо сышоўшых з жыццёвай сцэны, але і зьбіраньне матар'ялаў аб пісьменьніках—нашых сучасніках. Апошняе зьбіраньне асабліва важна, дзеля таго што карыстаючыся непасрэднымі звесткамі з вуснаў самых-жа пісьменьнікаў можам устанавіць ня толькі біяграфічную канву для кожнага з іх, але і атрымаць ад іх-жа набор неабходных фактычных даных для навуковага дасьледваньня іх творчасці. У гэтых адносінах зноў вельмі пажадана дапамога краязнаўцаў, таму што Катэдра беларускай літаратуры ня можа толькі сваімі сіламі рабіць адпаведнае апытаньне пісьменьнікаў дзеля набывання патрэбных для слоўніка і дасьледваньня вестак. Але кожны краязнаўца, які па месцы сваёй працы блізка да тых ці іншых пісьменьніцкіх қолаў ці да асобных пісьменьнікаў, мог-бы, мне здаецца, узяць на сябе абавязак запіўніць хоць-бы ў адносінах да аднаго-двух пісьменьнікаў адпаведныя анкетныя, узоры якіх катэдра апрацавала і друкуе як дадатак да гэтага артыкулу (гл. аддзел „Праграмы, інструкцыі і анкетны“). Апрача таго, у пісьменьнікаў-нашых сучаснікаў заўсёды могуць аказацца ў распараджэньні такія матар'ялы (рукапісы іх уласных твораў, выпіскі з крытычных водываў аб іх, перапіскі, дзеньнікі, фатаграфічныя здымкі і т. д.), якія яны пажадаюць перадаць на захоўваньне і навуковае скарыстаньне ў ІБК; зьбіраньне такіх матар'ялаў у паасобных выпадках таксама могуць узяць на сябе краязнаўцы.

Чацьвертая задача катэдры—выданьне твораў беларускіх пісьменьнікаў. Гэта, бязумоўна, спэцыяльная задача тых асоб, якія абслугоўваюць катэдру. Але і ў гэтай спэцыяльнай задачы ёсьць момант, дзе работа спэцыялістых-літаратурнікаў зноў-жа сутыкаецца з работай краязнаўцаў. Справа ў тым, што кожнае акадэмічнае выданьне пісьменьніка патрабуе крытычнага апарату (усталяваньне тэксту пісьменьніка, зьбіраньне вестак і матар'ялаў па гісторыі гэтага тэксту,

увагі да тэксту ня толькі моўнага характару, але і характару гістарычна-літаратурнага і т. д.), а крытычны апарат тым лепей і цікавей чым багацей традыцыя данага пісьменьніка як крытычна-біяграфічная, так і ўласна гістарычна-літаратурная. Гэтую традыцыю ствараюць усе тыя весткі аб пісьменьніку і аб яго літаратурнай дзейнасці, якія атрымваюцца і з вусных гутарак аб ім, і з дзеньнікаў, лістоў і ўспамінаў аб ім-жа, апрацаваных у пісьмовай форме, і з розных рэцэнзій, нататак і даведак газетных і часапісных, якія даюць што-небудзь для яго біяграфіі ці для гісторыі асобных яго твораў. Назьбіраць такія звесткі аб пісьменьніку, вельмі неабходныя для больш падрабязнага і канкрэтнага тлумачэння яго твораў, магчыма таксама толькі пры шырокай дапамозе ўсіх, хто цікавіцца лёсам свае роднае літаратуры. І ў гэтых адносінах перад краязнаўствам адчыняецца шырокая магчымасць увязкі з літаратуразнаўствам, таму што ўсякі набыты ім біяграфічны факт, кожная гістарычна-літаратурная ці тэкстуальная дробязь, якая датычыць пісьменьніка, увойдзе, як адна з частак у апарат выданьня яго твораў і навуковага іх даследвання.

Апошняя і, так сказаць, канечная задача катэдры гісторыі беларускай літаратуры—гэта даследваньне сабраных матар'ялаў, якое мае мэтай пабудову ня толькі асобных гістарычна-літаратурных монографій і нарысаў, але і пабудову гісторыі беларускае літаратуры ў цэлым. У якім сэнсе тут магчыма ўвязка працы катэдры з працай краязнаўцаў? У гэтым пункце інтарэсы літаратуразнаўства і краязнаўства, уласна кажучы, узаемна пераплятаюцца: краязнаўцы карыстаюцца часам мастацка-літаратурным матар'ялам для больш глыбокага і яркага пазнаньня мясцовай прыроды, быту, псыхічнага складу, грамадзкага жыцця і т. д.; наадварот, літаратуразнаўцы стараюцца абaperціся якраз на краязнаўчы матар'ял, каб устанавіць сувязь пісьменьніка з пэўнай мясцовасцю, высветліць мясцовы генэзіс данага твору, знайсці ва ўмовах і абстаноўцы мясцовага жыцця фактычнае абгрунтаваньне некаторых тыповых карцін і вобразаў, намалёваных пісьменьнікам і т. д. У даным выпадку, калі я кажу аб увязцы навуковага даследвання літаратуры з працай краязнаўцаў, я маю на ўвазе другі з паказаных відаў збліжэння літаратуры і краязнаўства. Бязумоўна, краязнаўцы маюць падставу карыстацца для сваіх мэтаў мастацка-літаратурным матар'ялам,—гэта ў іх інтарэсах; але мы, літаратуразнаўцы, у гэтым мала зацікаўлены. Наадварот, з свайго боку мы жадаем, каб краязнаўцы прадставілі ў наша распараджэнне ўсё магчымы фактычны матар'ял, прыгодны для навуковага тлумачэння і даследвання пісьменьніка, г. зн. такі матар'ял, які ўскрывае генэзіс данае творчасці на аснове фактаў сувязі пісьменьніка і яго твораў з даным краем, высвятляе яго зарысоўкі, апісанні, характарыстыкі, розныя апаздальныя эпізоды—зноў-такі ў сэнсе іх таго ці іншага мясцовага паходжання, дае даведкі аб клясавай і ідэалёгічнай пазыцыі аўтара, таксама звязанай, магчыма, з мясцовымі ўплывамі, нарэшце, ўскрывае мясцовыя элементы ў яго стылі.

Для дасягнення гэтай апошняй мэты, г. зн. для вывучэння літаратуры з погляду мясцовых, краёвых яе асаблівасцяў, надзвычайна важна метадычна-правільная пастаноўка вывучэння культуры данага краю ў яго асобных „гнездах“, з якімі звычайна звязана гісторыя як розных асветных і навуковых устаноў, так і асобных літаратурных напрамкаў, школ, пісьменьнікаў і т. д.

Гэтую задачу ставіць нядаўна вышаўшая з друку кніга проф. Н. К. Піксанава „Областные культурные гнезда“ (Дзярж. Выдав. М.-Л. 1928). Кніга прадстаўляе сабою „гістарычна-краязнаўчы сямінары“

(тэмы, бібліяграфія да іх і пыталнікі) з вялікім уступным артыкулам аўтара. Краёвы прынцып у расійскім культурнаўстве быў намечаны Н. К. Пісанавым яшчэ ў 1913 годзе ў кнізе „Три эпохи“, потым быў разьвіты ў наступных яго дакладах і працах, асабліва ў кнізе „Два века русской литературы“ (М. 1923). Кніга „Областные культурные гнезда“ цалком ужо прысьвечана данаму пытаньню.

Ва ўступным артыкуле пад загалоўкам „Областные культурные гнезда. Введение в их изучение“ аўтар дае нарыс краёвых зьяў (дэ-цэнтралізацыі) у заходня-эўрапейскіх культурах і потым пераходзіць да характарыстыкі краёвай дыфэрэнцыяцыі ў культурах вялікарускай, украінскай і беларускай. Падрабязна апісваючы расійскія культурныя цэнтры, аб'яднаньні і гнёзды, аўтар усебакова высвятляе іх значэньне як наогул для вывучэньня гісторыі культуры ў розных адносінах, так у прыватнасьці для вывучэньня мастацтва і літаратуры ў іх краёвых праявах і рознастайнасьцях. Шырокая асьвядомленасьць аўтара ў літаратуры данага пытаньня і яго ўласнае вывучэньне гісторыі асобных культурных гнёзд вельмі слушна кажучь чытачу аб неабходнасьці краязнаўчага падыходу да вывучэньня культуры наогул і літаратуры прыватна. Увязка краязнаўства з гістарычна-літаратурнымі дасьледаваньнямі становіцца зусім відавочнай. Цэлы шэраг тэм з бібліяграфіяй і пыталнікамі, прысьвечаных асобным культурным цэнтрам (краям, гнёздам), даюць чытачу неабходны мэтодычны апарат для навукова-дасьледчай працы ў даным напрамку.

Адна з тэм прысьвечана беларускай культуры і літаратуры („Белорусская культура и литература“, стр. 101-102). Гэтая тэма, бязумоўна, ня вычэрпвае задачы краёвага падыходу да вывучэньня беларускай культуры, але яна, аднак, гаворыць за тое, што гэты падыход трэба зрабіць з належнаю ўвагаю, паглыблена і падрабязна. Кніга Н. К. Пісанова для гэтага можа служыць вельмі добрым мэтодологічна-мэтодычным дапаможнікам. І такое краёвае вывучэньне беларускай культуры ня толькі дасць многа каштоўнага для агульнага яе вывучэньня, але і выявіць шэраг краёвых зьяў у гісторыі беларускай літаратуры і тым самым узбагаціць новымі фактамі і новым асьвятленьнем гісторыю паасобных літаратурных напрамкаў, групавак, асобных беларускіх пісьменьнікаў і іх твораў. У гэтым пункце праца краязнаўцаў зноў сутыкаецца і вельмі пэсна з працай гісторыкаў беларускай літаратуры.

П. В. Харламповіч.

Два помнікі ўзаемаадносін Беларусі і Запароскай Сечы ў XVIII ст. *).

1. „Сволак“ 1847 году.

Летам 1927 г. у Днепрапятроўску (б. Кацярынаслаўе) нам трапілася быць у гістарычна-археалёгічным музэі (б. імя Пэля). Тутака ў аддзеле запароскага казацтва загалдачкі музэю проф. Зьм. Ів. Эварніцкі азнаёміў нас з цікавым помнікам Запароскай старажытнасьці, які застаўся ад Менскага курэня і, такім чынам, мае беспасрэдня адносіны да Беларусі.

*) Артыкул друкуецца з мэтай адчынення дыскусіі па закранутым у ім, зусім новым і вельмі цікавым, пытаньні аб „Менскім курэні на Запарожжы“. Рэдакцыя чакае, што на гэты артыкул адзавуцца шырокія колы дасьледчыкаў і больш грунтоўна ўмацуюць думку аўтара аб пэўнай сувязі названага курэня з Менскай Беларускай.

Курэнем (ад слова „курыць“—курная хата—першапачатковая казарма запорожцаў) называлася „курэнная жыхарка“, казарма, якая мела ў даўжыню да 44 арш. і ў шырыню 5 арш., ці $13,5 \times 6$ арш., альбо 10×5 арш. Курэнь будаваўся з рубанага і рэзанага дрэва, меў 4 вялікія квадратковыя вокны ў доўгай сьцяне і нізкія дзьверы з паўкруглай перакладзінай у папярэчнай сьцяне. З левага і правага боку дзьвярэй было па адным акне. Курэнь пакрываўся дахам з драціц, у 3 драціцы, над якім падымалася 3 высокія з покрывкамі „дымары“ ці коміны. Унутры курэня знаходзіўся стол з лаўкамі, па сьценках—нары. Кожны курэнь быў разьлічаны на 30-40 казакоў. У прыднім куце былі размешчаны абразы, на сьценах зброя. Пад стольлю, на „перамежных“ сьценках працягнут быў „сволок“—бэлька з вырэзанымі крыжамі пасярэдзіне, годам пабудовлі курэня і імя курэннага атамана-будаўніка. Курэнь аддзяляўся перамежнай сьцяной ад сенцаў, дзе ўладжвалася „кабыця“—вогнішча для варкі стравы.

Пры курэнях часам будаваліся і прыватныя хаткі вайсковага старшыні, якія з надворнага боку не адрозніваліся ад курэняў па велічыні. Унутраным аздабленьнем яны былі падобны да хат сучасных замковых украінскіх сялян¹⁾.

Як вядома, Запароская Сеч, у выпадку розных акалічнасьцяў, некалькі разоў мяняла сваё месцапалажэньне. Апошняя (восьмая) Сеч—Новая ці Пітпіленская, якая ўзьнікла ў 1734 г., існавала да 1775 г., г. зн. да самага зьнішчэньня Сечы. На месцы Сечы ў сучасны момант знаходзіцца с. Пакроўскае.

Тутака яшчэ да 90-х гадоў мінулага стагодзьдзя стаялі хаты, якія былі пабудаваны запорожцамі, і, паміж іншых, у селяніна Мітрафана Чорнага (прозьвішча яго Папуша) захоўваўся „Сволок“ (бэлька) ад хаты, пабудаванай выдатным сябрам Менскага курэня Васілём Рыгоравічам у 1747 г. Гэтая хата стаяла паблізу запароскай царквы. Паводле апавяданьняў старых, у ёй зьбіраліся запорожцы для рады²⁾.

Гэты надзвычайна цікавы помнік беларуска-запароскіх узаемаадносін выяўляе з сябе сасновы сухі, вельмі моцны брус, даўжынёю ў 4,8 мэтры, і 0,48 м. з бакоў, якія ўстаўляліся ў зруб. Шырыня бэлькі 0,26 мэтры, а вышыня—0,22 м. бэлька вымалевана ў блакітны колер. Уздоўж усёй бэлькі з шырокага боку цягнецца выразаны ў два радкі надпіс. Ён падзяляецца пасярэдзіне крыжам, з звычайнымі дэталямі—кап'ём, троецьвік і інш., які абкружаны вянкам; ад вянка адыходзіць у бакі надпісу квятковы орнамент.

З канцоў бэлькі, па самых краёх знаходзяцца невялічкія кругі з упісанымі ў сярэдзіне шасьціканечнымі зоркамі; перад надпісам і ў канцы яго—квятковы орнамент.

Надпіс выразны, зроблены славянскімі літарамі з цігламі і чытаецца так—у першым радку: „Благословеніем отца изволеніем сина исодѣйствием (надпіс тут перапынаецца крыжам, а далей): стаго дѣа аминь 1747 года“; у другім радку: „Созданы домъ сей а коштом пана Васілія Грігоріевича (крыж) знатного товарища куреня Менского, мца августа 13“³⁾.

З другога боку бэлькі (вышыня), пасярэдзіне выразаны вялікі круг

¹⁾ Д. И. Эварницкий. История запорожских казаков. Спб. 1892, т. I. 200-202.

²⁾ Д. И. Эварницкий. Запорожье в остатках старины и преданиях народа. Спб. 1888. т. II, 190.

³⁾ Малюнак гэтага „Сволака“ зьмешчаны ў працы З. І. Эварніцкага „Запорожье в остатках старины и преданиях народа“. (Тр. 1888, II паміж стар. 44-45).

з орнаментам у краткі, на бакох якога на некаторай адлегласці знаходзяцца два меншыя кругі з зоркамі ў сярэдзіне.

З надпісу, які знаходзіцца на гэтай бэльцы („сволаку“) відаць, што будаўніком хаты Менскага курэнню быў „знатны таварыш“, г. зн. асоба, якая выбіралася казакамі на тую ці іншую курэннюю або агульнавайсковую, ганаровую і адказную пасаду.

Гэтай асобай быў Васіль Грыгоровіч Сыч¹⁾ кашовы атаман (га-лоўны начальнік) усяго войска запароскага²⁾ ў 1745-1746 і 1753 г.г.³⁾

Вось які помнік захаваўся да нашага часу ад беларуска-запароскіх узаемаадносін паловы XVIII стагоддзя на Украіне.

II. Азяранскае эвангелье.

Другім помнікам, які блізка злучае б. Запарожжа з Беларуссю, зьяўляецца надпіс на эвангельлі, якое захоўваецца ў Менскім Дзяржаўным Музеі. Яно атрымана ў 1924 г. пры дапамозе слухача Вышэйшых Курсаў Беларусказнаўства Д. Л. Бажкова, з царквы с. Азяраны, Рагачэўскага раёну, Бабруйскай акругі (б. Рагачэўскага павету).

Эвангелье гэтае ў аркуш, маскоўскага друку, 1758 г., мае на адвароце выходнага ліста наступны надпіс скорпісам таго часу:

„1761 года октября 6-го, священная сія книга привезена з Сечи Запорожской, надана до катэдры Могилевской тамошними славного войска запорожского козаками, а именно Куреня Шкуринского Атаманомъ Павлом Флоровым з товарищи, для всегдашнего за них богомольствованія“.

Аправа эвангелья—навейшага часу: дошкі, абцягнутыя аксамітам малінавага колеру, з бляшанымі пазалочанымі штампаванымі аздобамі.

Гэты помнік яскрава сьведчыць, што паміж Запароскай Сеччу і Магілёўшчынай існавала сувязь. З аднаго боку гэтую сувязь падтрымлівалі самі запарожцы, дзеля чаго лічылі для сябе прыемным і неабходным набыць і падараваць эвангелье ў катадральны магілёўскі сабор. Мажліва, што гэты падарунак быў зроблены, каб моральна падтрымаць беларусоў праваслаўнае епархіі, якія перажывалі вельмі дрэнныя часы. З другога боку,—хаця мы ня ведаем, хто такі быў па нацыянальнасці атаман Павал Флораў⁴⁾ і яго таварышы,—але паколькі ў Сечы было шмат беларусоў, якія маглі знаходзіцца на толькі ў Менскім курэнні,—мажліва, што яны былі параскіданы і па іншых курэннях, напрыклад, былі і ў курэнні Шкуринскім,—яны былі беларусы. Уцекачы з бацькаўшчыны не забывалі яе, цікавіліся тым, што робіцца там, і, бязумоўна, трымалі сувязь з Беларуссю.

Даравальнікі, верагодна, былі беларусамі, якія пакінулі родны край з прычыны розных неспагадных акалічнасцей.

¹⁾ З дакументаў „Сказки“ Міргародзкага абознага Фёдора Маскова ад 13 мая 1755 г. відаць, што апошні прымаў удзел у разьвязанні прэтэнзій крымскіх татар, якія былі абрабаваны гайдамакамі ў запароскіх месцах. У гэтай гісторыі прыняў удзел і кашавы атаман Васіль Сыч („понѣже сѣчи запорожской тогда бывший кошевой атаман Василь Сичъ пайденъ во взятіи от гайдамаковъ разграбленныхъ въ техъ татаръ нѣкоторыхъ дорогихъ вещей и денегъ приличень...“). Васіль Сыч быў накіраваны ў Кіеўскую губэрскую канцелярыю, дзе і памёр. Эварницькій, Д. И.—Сборник матерьялов для истории запор. казаков. Пр. 1888. XLVI, 117.

²⁾ Д. И. Эварницькій. История запорожскихъ казаков. Спб. 1892. I, 171.

³⁾ А. Скальковский. История Новой Сечи, или последнего коша запорожскаго. Одесса. 1841. I, приложение, № 21.

⁴⁾ Ці не зьяўляецца гэты Павал Флораў тэй асобай, аб якой упамінаецца ў „Наказе“ Кацярыны II для выбарных 1766 г., а таксама ў кошэвым рапарце, што быў паданы гр. Румянцаву-Задунайскаму ў 1769 г., ад вайсковых старшын пад імем Паўла Флорава Галаватэга?—Скальковский, А.—История Новой Сечи или последнего коша запорожскаго. Одесса, 1841, I, 492, 415.

Калі і пры якіх умовах гэтае эвангелье папала з Магілева ў Азяранскую царкву даных няма.

Гэты другі помнік, 1761 году, 6 кастрычніка, таксама як і першы 13 жніўня 1747 г. мае вялікую гістарычную каштоўнасьць, паколькі адчыняе зусім нераспрацаваную старонку ў гісторыі Беларусі.

Лічым неабходным у некалькіх словах спыніцца на пытаньні аб узаемаадносінах паміж Беларуссю і Запароскай Сеччу і аб Менскім курэні Запароскага войска.

III. Агульныя заўвагі да гісторыі Менскага курэня ў Запароскай Сечы.

Экономічны, нацыянальны і рэлігійны ўціск з боку паноў, улады і ксяндзоў часта даводзіў насельнікаў Беларусі і Украіны, якія знаходзіліся пад Польшчай, да вялізных крывавых паўстанняў.

Можна сьмела сказаць, што галоўным рухавіком—і часта пачынальнікам паўстанняў—было казацтва. Казацтва, якое ўзьнікла дзякуючы цэламу шэрагу розных гістарычных умоў, галоўным чынам—зямельных, эканамічных у канцы XV ст., згрупавалася на ніжнім цячэньні Дняпра, за парогамі, дзеля чаго і стала называцца *запароскім войскам*. Утварыўшы з сябе вайсковую грамаду, нешта падобнае да вайсковага ордэну,—звычайна свой лягер, „кош“, запарожцы называлі Сеччу, куды з ахвотаю прымалі ўсіх, жадаючых паступіць да іх.

Сеч папаўнялася ўсякім збродам—уцекачамі, злачынцамі, авантурнікамі. Тут супыняліся ўсе тыя, хто лічыў сябе пакрыўджаным на бацькаўшчыне, хто зьбег ад пана, хаваўся ад урадавых чыноўнікаў, хто ратаваўся ад рукі ката, ад турмы. Сюды ішоў, хто змагаўся за сваё існаваньне, хто шукаў раздольля, маладзецтва, здабычы. Тут можна было сустрэць і украінца, і беларуса, і паляка, і літоўца, і татарына, і немца¹⁾.

Ня глядзячы на свой рознашэрсны соцыяльны і нацыянальны склад, запарожцы, моцна звязаныя вайсковымі законамі ў Сечы і асабліва ў паходзе, выяўлялі з сябе поважную вайсковую сілу.

Маючы часта сутычкі з сваімі бліжэйшымі суседзямі—крымскімі татарамі, казакі не задумваліся бязбоязна на чаўнох пераплываць праз Чорнае мора і нападаць на турэцкія берагі, наводзячы страх на ворагаў. Прымаючы ўдзел ва ўсіх народных паўстаннях супроць польскай улады, запарожцы часта станавіліся пад яе сыягі дзеля абароны дзяржавы ад агульных ворагаў—татар, турак. Разам з усёй Украінай (у 1654 г.) да Маскоўскай дзяржавы далучыліся і запароскія казакі. Паддаўшыся новай уладзе, абараняючы яе інтарэсы, казакі ўчынялі ёй шмат няпрыемнасьцяў, што, зразумела, выклікала з боку маскоўскай улады ў адносінах да іх цэлы шэраг рэпрэсій. Паступова трацячы сваё значэньне, Сеч Запароская была зліквідавана ў 1775 г.

У нас, на жаль, адсутнічаюць даныя аб самастойных народных паўстаннях на Беларусі, аналёгічных украінскім. У час казацкіх паўстанняў у Беларусі ў значнай колькасьці арганізаваліся так званыя гайдамацкія загоны—партызанскія казацкія атрады, якія асабліва жорстка распраўляліся з панами і ксяндзамі²⁾.

Трэба думаць, што насельніцтва Беларусі, якое было раскідана па вялізнай тэрыторыі, не заўсёды мела магчымасьць самастойна выступаць супроць прыгнятацеляў, а патрабавала падтрыманьня суседзяў.

¹⁾ Д. И. Эварницкий. История Запорожских козаков. Т. 1, Спб., 1892, 182.

²⁾ М. О. Коялович. Чтения по истории Западной России. Изд. 4, Спб. 1884, 32.

Так, напрыклад, віцебляне, перад забойствам уніяцкага біскупа Іосафата Кунцэвіча (1623 г.), утайку дагаварыліся з казакамі адносна таго, каб яны, казакі, як будзе забіты Кунцэвіч, паднялі паўстаньне і ўвайшлі-б у Беларусь¹⁾.

Праўда, казакі не пасьпелі падтрымаць віцеблян, але такі дагавор многа гаворыць аб узаемаадносінах беларусоў і казакоў. І дзеля гэтага ня дзіва, што паміж запароскіх казакоў знаходзіўся не малы лік беларусоў. На ўдзел іх у казацкіх шэрагах паказвае пададзеная назва аднаго з 38 курэняў запароскіх, на якія з няпомных часоў дзялілася Сеч у вайсковых адносінах.

Кожны курэнь меў сваю назву. Звычайна назва гэтая вынікала ад імя атамана-заснавальніка курэня, альбо ад назвы гораду, адкуль вышлі першыя запарожцы, ці ад назвы большасьці казакоў, якія першыя склалі курэнь²⁾. Паміж гэтых курэняў быў курэнь „Менскі“ ад назвы гораду Менску, што ясна паказвае на тое, што гэты курэнь складаўся з беларусоў, мажліва, галоўным чынам, з менчукоў.

Колькасьць казакоў у кожным курэні часта, як відаць, мянялася. Так, напрыклад, у Менскім курэні ў 1759 г. налічвалася 611 казакоў, а ў 1769—297³⁾.

У 1756 г. атаманам Менскага курэня быў Фёдар Шкура, вядомым, што 8 лістапада 1756 г. сумесна з Ёрылеўскім курэнным атаманам Кішэнскім „возмутья казаков (числом до 300 чел.) разных куреней, взяли кошли (якія замянялі літаўры) насильно и в оные полѣнами бючи собрали раду“ і скінуўшы кашаваго атамана Рыгора Фёдарава, абралі кашавым яго, Шкуру. Новы кашавы быў атаманам ня доўгі час. Ужо 17 лістапада вышаў загад гэтмана Кірылы Разумоўскага, якім Шкура быў арыштаваны і накіраваны ў Глухаў, у генэральную вайсковую канцэлярыю⁴⁾.

Да гэтага-ж часу належыць і ўспамін аб „писаре Минском“ Петраку Чарняўскім і другім—Данілу Баліцкім, якія былі камандыраваны ў Паланін (павятовая акруга)—першы ў Кадак і другі ў Протаўч⁵⁾.

У наказе „выбранным, по силе ея и. в. манифеста, декабря 14 дня 1766 г., состоявшего, от всего войска Запорожскаго низового, депутатам: старшинѣ войсковому судѣ Павлѣ Флорову Головатому, да куренному атаману Мойсѣю Степанову Скапѣ“—прыводзяцца прозьвішчы гэтых дэпутатаў, прычым дэпутатамі ад курэню „Миньско-го“ зьявіліся: „атаман Юско Шулга, Иван Середа, Андрей Прусенко, Оврам Горкуша і Яцко Решетило“⁶⁾.

У сьпіску вайскавай старшыні 1769 г. курэнным атаманам Менскага курэню значыцца Даніла Імоус⁷⁾.

Здаецца, гэтымі мізэрнымі данымі амаль што вычэрпваюцца зьвесткі ў літаратуры аб Менскім курэні слаўнага войска запароскага.

¹⁾ Там-жа стар. 228.

²⁾ Д. И. Эварницкий. История запорожских казаков. I, Спб. 1892, 199.

³⁾ А. Скальковский. История Новой Сечи, или последнего коша запорожского Одесса. 1841, I, 22.

⁴⁾ Д. И. Эварницкий. Сборник материалов для истории запорожских казаков. Спб. 1888. LIX, 142-144.

⁵⁾ А. Скальковский. История Новой Сечи, или последнего Коша запорожского. Одесса. 1841, I, 428.

⁶⁾ Там-жа, 492-513.

⁷⁾ Там-жа, 415-417.

М. Каспяровіч.

Краязнаўства ў Эстоніі, Латвіі, Літве і Польшчы.

Тэхнічныя дасягненні і методы краязнаўства ў еўрапейскіх дзяржавах цікавяць беларускі краязнаўчы рух. Першапачатковыя весткі пра гэта ўваходзяць нават у праграму методычнай краязнаўчай падрыхтоўкі. Таму ня лішне ведаць і пра самы стан краязнаўства ў малядых суседніх буржуазных дзяржавах.

Эстонскае краязнаўства, таксама як фінскае, зрабіла даволі вялікія поспехі, дзякуючы існаваньню старога унівэрсытэту ў Тарту, навуковы персонал якога сам займаўся дасьледаваньнем краю і падрыхтоўваў кадры новых навуковых працаўнікоў. Вынікі працы катэдраў унівэрсытэту, яго габінэтаў і інш. устаноў друкуюцца ў працах унівэрсытэту, а таксама ў іншых навуковых выданьнях. Апрача таго, пры унівэрсытэце працуе шэраг навукова-дасьледчых таварыстваў, якія працуюць над чыста навуковымі праблемамі, а таксама ў галіне краязнаўства. Так, акадэмічнае географічнае таварыства робіць вялізарную працу па павятовага апісаньня Эстоніі. Ужо выдадзена апісаньне Тартаўскага і Вэрскага паветаў. Канчаецца друкам апісаньне Пэрноўскага павету. Працай таварыства ў гэтай галіне кіруе вядомы профэсар Гранэ. У працы ўкладаньня гэтых усебаковых апісаньняў, якія лічацца аднымі з лепшых у Эўропе, прымаюць удзел і студэнты унівэрсытэту. Скарыстоўваюцца таксама матар'ялы мясцовых краязнаўцаў. Акадэмічнае таварыства роднай мовы заснавана ў 1920 годзе і аб'яднае каля 100 чал. спэцыялістаў, студэнтаў і аматараў. Галоўнаю сваёю задачай таварыства лічыць вывучэньне эстонскай літаратурнай і народнай мовы. Штогод таварыства камандыруе каля 30 студэнтаў стыпэндэнтаў на месяцы два на месцы для зьбіраньня матар'ялаў. Яны правяраюць словы па слоўніку Відэмана і запісваюць новыя словы з магчыма большаю колькасьцю сказаў, у якіх данае слова гаворыцца, а таксама паказваецца месца запісу і інш. даныя. Такіх слоў-картак сабрана ўжо каля 200.000. Ёсьць карта мясцовасьцяў, дзе народныя словы сабраны і дзе яшчэ трэба сабраць. Даную працу мяркуецца скончыць на процягу 10 год, але яна ўжо зроблена на 60 процантаў. Адначасна пры дапамозе фонографа адбываецца запіс фольклёру з дыялекталёгічнымі мэтамі, робіцца морфалёгічны і інш. агляд гаворкі для ўсебаковага вывучэньня яе. Таварыства выдае свой часопіс. Акадэмічнае таварыства прыродазнаўства, заснаванае 74 гады назад, мае 276 сяброў і складаецца з сэкцыяў: орнітолёгічнай, вазэрнай і аховы помнікаў прыроды. У мінулым акадэмічным годзе таварыства мела 14 агульных сходаў з 24 навуковымі дакладамі. Штогод таварыства выдае свае працы ў колькасьці 3-4 кніг па 300-500 старонак. Пад загадам таварыства знаходзяцца два орнітолёгічныя запаведнікі. Мясцовыя аматары звязаны пераважна з орнітолёгічнаю сэкцыяй таварыства. Акадэмічнае гістарычнае таварыства выдае свой часопіс 5-6 кніг на год, у якім ёсьць і краязнаўчы матар'ял. Апрача таго, гэтае таварыства выдае эстонскі біяграфічны слоўнік і даваляе яго да літары „м“. Эстонскае навуковае акадэмічнае таварыства, якое мае мэтай вывучэньне Эстоніі ў этнографічным, географічным, гістарычным і інш. стасунках, выдае штогоднік сваіх прац на нямецкай мове, бібліографічны штогоднік і інш. каштоўныя для краязнаўцаў выданьні.

З навукова-дасьледчых таварыстваў, ня звязаных з унівэрсытэ-

там і выконваючых краязнаўчую працу, асаблівае ўвагі заслугоўвае эстонскае літаратурнае таварыства. Яно заснавана яшчэ ў 1907 годзе і ў сучасны момант налічвае звыш 2.000 сяброў. Пераважная большасьць з іх жыве на мясцох, але таварыства сваіх аддзяленьняў не адчыняе, а мае інстытут упаўнаважаных у колькасьці 60, якія зьбіраюць сяброўскія складкі і зьяўляюцца сувяззю паміж сябрамі таварыства і праўленьнем яго. Апошнія абіраецца агульным сходам сяброў таварыства, на які зьяўляецца ня больш 200-300 чалавек. Навукова-дасьледчая праца таварыства адбываецца ў сэкцыях, сябрамі якіх зьяўляюцца спэцыялісты. Іншая маса сяброў таварыства не зьяўляецца сябрамі сэкцый, хоць часамі з месц і паступаюць краязнаўчыя матар'ялы. Апрача спэцыялістых, ва ўсіх сэкцыях штогодна працуюць студэнты стыпэндияты ў колькасьці каля 50 чал. Гістарычная сэкцыя таварыства перакладае розныя крыніцы па гісторыі Эстоніі на эстонскую мову, падрыхтоўвае да друку гістарычны атлас Эстоніі і інш. Сэкцыя мовы выдае слоўнік эстонскай літаратурнай мовы з орфографічным мэтамі, першы том якога вышаў другім выданьнем у 1925 г. Яна-ж зьбірала дыялекталёгічны эстонскі матар'ял на мясцох, але гэта праца ў апошні час перайшла ў акадэмічнае таварыства роднай мовы, усе сябры якога зьяўляюцца сябрамі і данай сэкцыі. Такі-ж стан і ў іншых сэкцыях таварыства ў стасунку да іншых акадэмічных таварыстваў. Праца ў сэкцыях і ў апошніх узгадняецца. Так, сэкцыя таварыства па вывучэньні радзімы працуе над па павятовым апісаньнем Эстоніі сумесна з географічным акадэмічным таварыствам. Сэкцыя штомесячнага часопісу таварыства кіруе выданьнем яго. Часопіс выходзіць памерам у 4-5 друкарскіх аркушоў у колькасьці 1500 паасобнікаў. Падпішчыкаў ёсьць каля 500, але часопіс пасьпешна прадаецца комплектамі, якіх за 1918 год, напрыклад, ужо амаль зусім няма ў продажы. Сэкцыя мотываў эстонскіх народных песень сабрала вялізарную колькасьць матар'ялаў на мясцох і цяпер прыступіла да выданьня іх. Першы том канчаецца друкам. Пад кіраўніцтвам профэсара Эйзэна, які працуе за цэлую сэкцыю, адбываецца фольклёрная праца таварыства. Пяць стыпэндиятаў штогодна камандыруецца за зьбіраньнем фольклёру, хоць эстонскія колэкцыі яго і лічацца доволі поўнымі. Да гэтага часу таварыства выдала каля 100 кніг эстонскага фальклёру ў сыстэматычным парадку. Цяпер выданьнем фольклёру, пераважна народных песень, ведае асабная камісія. Першая кніга яе прац ужо вышла з друку. Яна зьмяшчае каля 12 песень з адменьнікамі іх і ўсебаковым дасьледваньнем іх на 560 стар. Другая частка гэтай кнігі канчаецца друкам. Усяго мяркуецца надрукаваць 20 частак. Бібліографічная камісія таварыства ўкладае бібліяграфію газэт і часопісаў, прычым расьпісана ўжо 160 часопісаў-комплектаў гадавікоў і ёсьць каля 240.000 картак. Сэкцыя зносін з эстонцамі, якія жывуць за межамі організуе экскурсіі іх у Эстонію. Архіўная камісія ўкладае сьпісы архіву таварыства. Сэкцыя школьнай і народнай літаратуры ня маюць цікавасьці ў краязнаўчым стасунку. Таварыствам выдаецца штогоднік апрача памянёных сэкцыйных выданьняў. Таварыства наладжвае публічныя сходы з рознымі навуковымі аглядамі на іх. Раней такія сходы адбываліся і ў провінцыяльных гарадох Эстоніі.

Усе памянёныя таварыствы разьвіваюць сваю дзейнасьць у навуковым асяродку Эстоніі—Тарту, але ў сталіцы Эстоніі—Таліне ёсьць нямецкая акадэмічнае таварыства і ў горадзе Пэрнове архэалёгічнае таварыства, якія выдаюць свае працы на нямецкай мове. Талінскае нямецкае акадэмічнае таварыства заснавалася яшчэ ў 1874 г. і раёнам сваёй дзейнасьці лічыць усю Эстонію. Яно складаецца з сэкцый: пры-

родазнаўства, гісторыі, генэалёгіі, тэхнікі, мастацтва і філэзофіі. У працах таварыства ёсьць шмат краязнаўчых матар'ялаў з мясцовага архіву і інш.

Галоўная мэтэаролёгічная абсерваторыя ў Тарту мае пад сваім загідам 20 мэтэаролёгічных станцый 2-га разраду, 60 дажджамерных і 100 сьнегамерных пунктаў. Апрача таго, абсерваторыя выдала фэнолёгічную праграму профэсара Фрыша і атрымлівае фэнолёгічныя нагляданьні з 15-20 пунктаў, якім дасылаецца па 2 экз. праграмы штогодна. Пры галоўнай управе навук і мастацтваў міністэрства асьветы існуе асобны савет па ахове помнікаў старасьветчыны. Выданы закон аб ахове і фактычнае выкананьне яго ляжыць на мясцовых адміністрацыйных уладах і ўласьніках помнікаў або зямлі, на якой яны знаходзяцца.

Талінскі эстонскі музэй заснаваны ў 1919 годзе талінскім музэйным таварыствам, якому і належыць да гэтага часу, але атрымлівае ўрадавую дапамогу. У 1926 годзе музэй з культурна-гістарычнага і этнографічнага быў рэарганізаваны ў мастацкі з культурна-гістарычным і этнографічным аддзеламі, укладзенымі з пункту гледжаньня асноўнага аддзелу. Краязнаўца ў ім могуць зацікавіць надзвычайна цікавыя помнікі мясцовага мастацтва і калекцыі народнага мастацтва. Апошнія складаюцца амаль з 12.000 рэчаў, з якіх выстаўлена каля 1.500. Асабліваю цікавасьць маюць народныя дываны ў колькасьці 60. Провінцыяльны музэй талінскага нямецкага акадэмічнага таварыства па сутнасьці зьяўляецца сховам, часамі надзвычайна цікавых экспанатаў. Дзякуючы браку сродкаў ён заняпаў, а з прычыны недагляду частка асабліва каштоўных орнітолёгічных экспанатаў зусім сапсавана. Эстонскі народны музэй у Тарту асабліва цікавы сваім этнографічным аддзелам, які налічвае звыш 26.000 рэчаў. Апрача этнографічнага і мастацкага аддзелаў, арганізуецца гістарычна-археалёгічны аддзел, экспанаты якога знаходзяцца цяпер у іншым памяшканьні. Музэй гэты пачаў зьбіраньнем яшчэ ў 1906 годзе агракультурным таварствам, прычым большасьць экспанатаў сабрана сіламі студэнтаў. Цяперака пры музэі ёсьць музэйнае таварыства, якое апякуецца ім. Музэй у гэтым годзе выдаў свой трэці штогоднік, прысьвечаны гісторыі эстонскай вопраткі. Апрача таго, музэй выдаў вельмі каштоўныя монографіі аб эстонскіх рукавіцах і кубках і дзьве сэрыі паштовак, а дырэктар музэю—этнографічны слоўнік. Апрача памянёных, у шмат якіх провінцыяльных гарадох ёсьць мясцовыя музэі. Побач з эстонскімі музэямі неабходна ўспомніць дзяржаўны архіў у Тарту, агульная даўжыня паліц якога налічвае каля 8 кілёмэтраў і талінскі дзяржаўны архіў, выдатны сваімі інкунабуламі і унікумамі з мясцовай гісторыі і, паміж іншым, першаю друкаванаю эстонскаю кнігаю 1528 году.

Дзеля таго, што Эстонія вельмі невялікая краіна, у ёй не адчуваецца вялікай патрэбы арганізаваньня мясцовых краязнаўчых таварыстваў: кожны можа быць членам агульнага дзяржаўнага таварыства і кожнае такое таварыства можа лёгка прасякнуць ва ўсе куткі Эстоніі.

Латыскае краязнаўства выяўляецца пераважна ў працы цэнтральных навукова-дасьледчых устаноў і арганізацый у сталіцы Латвіі—Рызе. Мясцовыя краязнаўчыя арганізацыі выявілі сябе ў значна меншай ступені.

Асяродкам навуковага жыцьця Латвіі зьяўляецца унівэрсытэт. Пры ім існуе шэраг навукова-дасьледчых таварыстваў: філёлёгіі, тэолёго-тэа-соефскае, рэлігійна-філёзафскае, Канта, латыскае біолёгічнае, матэматыкі і прыродазнаўства і акадэмічнае соцыяльных ведаў. Унівэрсытэт заснаваны ў 1919 годзе, таварыствы—у розны час, пачынаючы з 1922 г. Членамі таварыстваў зьяўляюцца пераважна асобы са складу навуко-

вага пэрсоналу унівэрсытэту. Таварыствы маюць свае выданьні і ладзяць сходы з дакладамі і лекцыямі. Толькі некаторыя з іх у сваёй працы дакранаюцца краязнаўства. Галоўная-ж краязнаўчая праца выконваецца габінэтамі і лябораторыямі унівэрсытэту, а таксама студэнтамі пад кіраўніцтвам спэцыялістаў-краязнаўцаў, якія працуюць у навукова-краязнаўчых таварыствах, ня зьвязаных з унівэрсытэтам. Летам студэнты выконваюць шэраг краязнаўчых прац, якія таксама ня зьвязаны з іх працаю ў унівэрсытэце. Але латыскае краязнаўства ў вы-

Рыга. Музэй.

даньнях студэнцкіх аб'яднаньняў, а таксама ў студэнцкай газэце „Студэнт“ амаль не адлюстроўваецца.

Значна больш увагі аддае краязнаўству латыскае таварыства дасьледаваньня старажытнасьцяй. Яно заснавана ў 1922 годзе і ў сучасны момант мае звыш 100 членаў. Дзейнасьць яго адбываецца галоўным чынам у штотыднёвых сходах, а таксама выданьнях. З апошніх вельмі цікавым у краязнаўчым стасунку зьяўляецца выданьне аб гарадзішчах Курляндзі.

Даволі старое Рыскае таварыства гісторыі і старажытнасьцяй, заснаванае ў 1836 годзе, за час свайго існаваньня дало шэраг каштоўных прац з багатым краязнаўчым матар'ялам. Цяпер яно мае каля 50 членаў. Праца вядзецца і выданьні друкуюцца на нямецкай мове. Пры таварыстве існуе яго гістарычна-археалягічны так званы Домскі музэй.

Другое нямецкае таварыства—курляндзкае таварыства літаратуры і гісторыі ў Мітаве ў апошні час амаль зусім замерла і мае толькі каля 20 членаў. Як вынік ранейшае працы таварыства пры ім існуе Мітаўскі музэй.

Вялікую будучыню ў краязнаўчым стасунку мае латыскае географічнае таварыства, якім кіруе вядомы географ Лянсман. Ужо цяпер яно дало шэраг каштоўных краязнаўчых прац у сваіх выданьнях.

Але краязнаўчым цэнтрам Латвіі становіцца ўправа па ахове помнікаў старасьветчыны пры міністэрстве асьветы. Управа ўжо фактычна вырасла з сваёй назвы пад кіраўніцтвам краязнаўца віцебляніна,

Ф. М. Азоліна. Заснавана яна ў 1923 годзе і складаецца з 5-ці асоб: 2-х прадстаўнікоў універсытэту, аднаго прадстаўніка акадэміі мастацтваў, аднаго прадстаўніка гістарычнага музэю і старшыні па прызначэньні міністра асьветы. Управа мае мэтай ахову этнографічных, архэолёгічных, архітэктурных, мастацкіх наогул, архіўных і бібліографічных помнікаў. Управа ўжо склала інвэнтар архэолёгічных рэчаў, размешчаных у розных музэях. Інвэнтар мае выгляд картотэкі, прычым на кожнай картцы ёсьць малюнак і апісаньне рэчы. Ён сыстэматызуецца па географічным прынцыпе. Другую вялікую працаю ўправы зьяўляецца зробленая пры дапамозе студэнтаў, праверка месца знаходжаньня архэолёгічных помнікаў у 9 павэтах (усяго павэтаў у Латвіі 20) на прадмет укладаньня архэолёгічнай карты Латвіі і выяўленьня правільнасьці тых вестак, якія ёсьць у ўправе аб архэолёгічных помніках. Аб розных помніках, патрабуючых аховы, управа сабрала багаты архіўны матар'ял (картографіі, апісаньні і інш.), размешчаны па павятовых краёх Латвіі. У шмат якіх мясцох Латвіі ўправа зрабіла архэолёгічныя раскопкі ахоўнага характару, бо ўправа мае мэтай пераважна ахову, а не вывучэньне. Управаю выяўляюцца тыпы помнікаў і будуць укладацца тыполёгічныя карты. Управа выпрацавала інструкцыю для аховы і апісаньня помнікаў, правяла цераз парлямант закон аб ахове помнікаў, а ў 1926 годзе адчыніла пад'адзел фольклёру, які завецца фольклёрным архівам. Рамонт будынкаў, якія маюць значэньне помнікаў, адбываецца пад наглядам управы. Апошняя ўжо прыступіла да апісаньня будынкаў Гварэнгі, Растрэлі і інш., для чаго ўжо ёсьць архіўны матар'ял.

У этнографічным стасунку ўправаю чацьверты год зьбіраюцца матар'ялы па духоўнай і матар'яльнай культуры латыскага народу паводле выпрацаваных ёю анкет і програм. Латгалія ўжо абсьледвана цалком; па матар'ялах абсьледваньня можна напісаць этнографічны агляд латыскага насяленьня Латгаліі, якое складае там меншасьць. Управаю распачата праца па арганізаваньні музэю пад адкрытым небам і ўжо намечаны адпаведныя будынкі для гэтага. Фольклёрны архіў пад кіраўніцтвам А. Бэрзкальнэ зрабіў вялізную працу па зьбіраньні і клясыфікаваньні латыскага фольклёру. Да пачатку прац архіву, шмат хто думаў, што амаль увесь латыскі фольклёр сабраны Баронам і выданы расійскай акадэміяй навук пад вядомай назвай латыскіх дайн. Паміж тым, архіў выявіў, што на вялікіх тэрыторыях Латвіі зьбіраньне фольклёру яшчэ зусім не адбывалася, хоць там ёсьць багатыя запасы яго. Цяпер архіў мае 549 зьбіральных фольклёру на мясцох з мясцовай інтэлігенцыі: настаўнікаў, ляснічых, вучняў і інш. Сыстэматызацыя адбываецца ў самым архіве 6 супрацоўнікамі па сыстэме проф. Андэрсона. Апрача гэтай працы, архіў пачаў укладаць слоўнік да латыскіх песень (дайнаў). Для зьбіраньня сваіх матар'ялаў управа арганізуе экспэдыцыі, у якіх прымалі ўдзел студэнты філёлёгічнага і архітэктурнага факультэтаў універсытэту, акадэміі мастацтваў і настаўніцкага інстытуту, прычым апошнія выявілі сябе найлепшымі працаўнікамі. Пашыраючы кола сваіх працаўнікоў на мясцох і кола заданьняў управы, Ф. М. Азолін стаіць перад задачай рэарганізацыі ўправы ў дзяржаўны краязнаўчы цэнтр, што спатыкае спачуваньне міністра асьветы, вядомага поэта Я. Райніса.

Нацыяльны музэй у Рызе вельмі цікавы для краязнаўцы сваім этнографічным аддзелам з самымі рознастайнымі колекцыямі. Дзяржаўны гістарычны музэй заснаваны латыскім таварыствам горада Рыгі каля 20 год назад. У гістарычна-архэолёгічным адзеле музэю ёсьць каля 2.000 рэчаў, у этнографічным—каля 20.000. Музэй мае

двох працаўнікоў па зьбіраньні экспонатаў. Вялікія сумы на зьбіраньне экспонатаў для музэю дае ўправа па ахове помнікаў старасьветчыны, якая таксама і сама перадае ў музэй шмат розных экспонатаў. Педагагічны музэй міністэрства народнай асьветы мае пэўны краязнаўчы ўхіл, бо ў школах выкладаецца асобны прадмет—радзімазнаўства, а ў педагагічных навучальных установах—мэтодыка радзімазнаўства. Гэты музэй укладае рухомы аддзел для абслугоўваньня провінцый. У рыскай гарадзкой бібліятэцы побач з цэлым шэрагам унікамаў ёсьць тэксты гандлёвых дагавораў Рыгі са Смаленскам, першая кніга на латыскай мове, якая належыць да 1586 году і інш. каштоўныя краёвыя помнікі, якія надзвычайна цікавы для кожнага краязнаўцы.

Дзяржаўная друкарня выдае часопіс „Латыскі Орнамент“, дзе большасьць матар’ялаў маюць краёвы характар.

Літоўскае краязнаўства значна слабейшае і маладзейшае, чым у Эстоніі і Латвіі. Затое бліжэйшыя пэрспэктывы разьвіцьця яго значна больш спрыяючыя. Гэта залежыць галоўным чынам ад таго, што ў Літве самыя розныя пласты насяленьня імкнуцца прымаць удзел у краязнаўчай працы ў большай меры, чым у суседзяў Літвы, дзе краязнаўства замыкаецца ў больш вузкіх колах спэцыялістых і аматараў. Праўда, гэты ўдзел у краязнаўчай працы розных колаў насяленьня пашыраецца паволі з прычын адсутнасьці сталых краязнаўчых традыцый.

У Літве ў сучасны момант ёсьць дзьве вышэйшыя школы: унівэрсытэт у Коўне і сельска-гаспадарчая акадэмія ў Датнове. Літоўскі дзяржаўны унівэрсытэт зьяўляецца ўстановаю ня толькі навучальнаю, але і навукова-дасьледчаю, бо пры ім існуе цэлы шэраг навуковых таварыстваў. Апрача таго, навукова-дасьледчая праца унівэрсытэту робіцца галоўным чынам кабінэтамі, лябараторыямі і інш. установамі яго. Кожны факультэт выдае свае працы выпускамі або паасобнымі кнігамі. Выданьне прац—як і дасьледчыя экспэдыцыі катэдраў унівэрсытэту адбываюцца пераважна пры ўдзеле навуковых таварыстваў, якія існуюць пры факультэтах.

Так, пры гуманітарным факультэце унівэрсытэту з посьпехам працуюць таварыствы: навуковае таварыства гісторыі, літваністыкі і філёзофіі, таварыства вывучэньня тэатральнай справы. Абодвы яны маюць музэй і абодвы зьмяшчаюць свае працы ў часопісе „Народ і Слова“ і „Працах гуманітарнага факультэту“. Першы орган зьяўляецца навукова-папулярным часопісам і ў ім прымаюць удзел мясцовыя працаўнікі, студэнты і іншыя побач са спэцыялістамі. „Працы гуманітарнага факультэту“ чыста навуковае выданьне, у якім супрацоўнічае амаль выключна профэсура; часопіс асьвятляе праблемы агульна-навуковага характару не дакранаючыся спэцыяльна літоўскіх. „Народ і Слова“ вышаў у колькасьці 4-х томаў, „Працы“ ў колькасьці 3-х томаў. Таварыствам разам з факультэтам за ўвесь час свайго існаваньня наладзіла шэраг сходаў з дакладамі і лекцыямі, а таксама арганізавала некалькі экспэдыцый у паасобныя краіны Літвы. Пры рэдакцыі „Народ і Слова“ знаходзіцца цэнтр зьбіраньня літоўскага фальклёру. У зьбіраньні прымаюць удзел профэсары, студэнты і мясцовая інтэлігенцыя: запісана каля 12.000 песень, 3.000 казак і 20.000 павер’яў. Павер’і адносна жывёл, апрача таго, зьбіраюцца студэнтамі прыродазнаўчага факультэту. Таварыствам праведзена вялікая праца ў справе ўпарадкаваньня слоў-картак Бугі, Вірылюнаса, Дабушыса і інш. і запісы новых слоў для слоўніка літоўскай мовы. Усяго ёсьць звыш 800.000 слоў-картак. Падтрыхавана да друку частка слоўніка на „а“ і „б“ і выдадзена два сшыткі яго. На далейшае друкаваньне не хапае

сродкаў. У таварыстве ёсць матар'ялы па літоўскай дыялекталёгіі і праграма для збірання іх. Апрача яе, на месцы пасылаюцца нявялікія анкеткі—лісткі па дыялекталёгіі, адказаў на якія ўжо атрымана каля 20.000.

Пры прыродазнаўча-матэматычным факультэце працуе таварыства дасьледваньня прыроды. Яно выявіла даволі жывую дзейнасьць арганізаваньнем дакладаў, лекцый і экспэдыцый. Вынікі прац таварыства маюць быць надрукаваны ў спэцыяльным выданьні. Факультэт выдае свае працы асобна. Яно мае мэтай распрацоўку навукова-тэхнічных пытанняў, пераважна звязаных з тэрыторыяй Літвы. Вялікія дасягненьні гэтае таварыства мае ў галіне распрацоўкі пытанняў аб аднаўленьні гарадоў і прамысловасьці па вывучэньні будаўнічых матар'ялаў, скарыстаньня вадзяной сілы, торфараспрацовак і г. д. Сваеасабліваю ўласьцівасьцю гэтага таварыства зьяўляецца рэзка-практычны характар яго дзейнасьці дасьледваньня прыроды.

Пры тэхнічным факультэце існуе літоўскае тэхнічнае таварыства. Яно мае 150 членаў і разам з факультэтам выдае часопіс „тэхніка“.

Урэшце, пры мэдычным і эканомічна-юрыдычным факультэтах працуюць мэдычнае і юрыдычнае таварыствы. Другое, праўда, амаль незалежна ад факультэту. Дзейнасьць гэтых таварыстваў носіць ужо больш тэарэтычна-навуковы характар. Літоўскае мэдычнае таварыства выдае свой орган „Мэдыцына“.

Гаворачы аб навукова-дасьледчай працы, звязанай з літоўскім унівэрсытэтам, неабходна ўспомніць прыродна-дасьледчую станцыю і ботанічны сад.

Прыродна-дасьледчая станцыя заснавана ў Коўні ў 1919 годзе міністэрствам земляробства; у 1922 годзе яна перайшла пад загад міністэрства асьветы і ў тым-жа годзе—пад загад унівэрсытэту. Асноўная задача станцыі—дасьледваньне літоўскай фаўны. За час свайго існаваньня станцыя сабрала шмат даволі багатых колэкцый, асабліва орнітолёгічных і энтомолёгічных, а таксама рыб. Пераважная большасьць матар'ялаў належыць да тэрыторыі Літвы. Літоўскі ботанічны сад, заснаваны ў 1922 годзе і ў ім шмат працаваў вядомы вучоны Рэгель. Сад адлюстроўвае пераважна флёру Літвы, але мае і вялікі лік цяпліц з чужаземнымі расьлінамі. У садзе зварачваюць на сябе ўвагу няжывы гэрбары, фітопатолёгічны гэрбары і гэрбары лекавых расьлін.

Студэнты літоўскага унівэрсытэту прымаюць параўнальна вялікі ўдзел у краязнаўчай працы. Большасьць іх аб'яднаньняў побач з іншымі задачамі ставіць і працу збіраньня краязнаўчых матар'ялаў і апрацоўкі іх. У сувязі з гэтым пры такіх аб'яднаньнях існуюць архівы і музэі, але часамі сабраныя матар'ялы перадаюцца унівэрсытэту. Больш актыўным у краязнаўчым стасунку зьяўляюцца корпорацыі „Юнай Літвы“ і „Будучых Надзей“. Першая з іх мае падобныя да сябе арганізацыі ў сярэдніх школах і на вёсцы. Аб'яднаньні студэнтаў выдаюць свае часопісы, але мясцовы край адлюстроўваецца ў іх мала.

З навуковых таварыстваў, ня звязаных з унівэрсытэтам, трэба ўспомніць аб літоўскім таварыстве краязнаўства і літоўскім мастацкім таварыстве.

Літоўскае таварыства краязнаўства заснавалася нядаўна і мае каля 100 членаў. Яно займаецца збіраньнем матар'ялаў з галіны матар'яльнай і духоўнай культуры літоўскага народу, а таксама ўсебаковым вывучэньнем Літвы наогул. Геофізычная сэкцыя таварыства робіць рэкогносцыровачнае абсьледваньне вазёр Літвы. Распачала працу сэкцыя ботанікі і біолёгіі. На мясцох таварыства пакуль што членаў ня мае, але ў Шаўлях працуе падобнае таварыства краязнаўства. Літоўскае таварыства краязнаўства ўжо арганізавала шэраг наву-

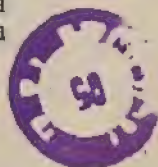
ковых сходаў і экспэдыцый. Вынікі маюць быць апублікаваны ў спецыяльных выданнях таварыства. Нельга не адзначыць вялізнай працы па літоўскай этнографіі, якую робіць у таварыстве проф. Вольтэрыс са сваімі студэнтамі.

Літоўскае мастацкае таварыства заснавана ў 1907 годзе і да гэтага часу працуе пад кіраўніцтвам выдатнага арганізатара-мастака Жмудзінавіча. Яно налічвае 216 членаў і выдае каталёгі, монографіі

Слуцкі пояс в колекцыі галерэі імя Чурлёніса ў Коўне.

і інш. выданні, а таксама арганізуе бязупынны шэраг выставак у сваім салёне. Члены таварыства паказваюць у сваіх творах літоўскую прыроду і побыт; апрача таго, таварыства сабрала вельмі багатыя калекцыі па народным мастацтве, пераважна так званых літоўскіх крыжоў, а таксама тканін у рэчах і фотографіях і выдала вялікую монографію аб крыжах. У гэтым годзе таварыства арганізавала чарговую выстаўку літоўскага народнага мастацтва, на якой выгодна вылучаліся 2 статуэткі чарцей, паяскі, тканіны і інш. Паміж іншым заслугоўвала

ўвагі спроба маладога мастатка Ясінусаса даць узоры новай кампозыцыі орнаменту ў народных паяскох, якіх ён даў на выстаўку звыш 100. На гэтай выстаўцы было таксама экспанавана два вялізарных альбомы фатографій літоўскіх крыжоў.

У сталіцы Літвы—Коўне існуюць 4 музэі: гарадзкі, культурна-гістарычны, мастацкая галярэя імя Чурлёніса, ваенна-гістарычны і гандлёва-прамысловы, а таксама дзяржаўная бібліятэка, якая мае 10 аддзяленьняў у провінцыяльных гарадох Літвы. Ваенна-гістарычны музэй зьмяшчаецца ў будынку былой царквы, складаецца амаль выключна з экспанатаў апошніх вайны за незалежнасьць Літвы і асаблівай цікавасьці ня мае. Гандлёва-прамысловы музэй па сутнасьці зьяўляецца таварным. Гарадзкі культурна-гістарычны музэй, апрача аддзелаў нумізматыкі і архэалёгіі, мае невялікі яўрэйскі аддзел, калекцыю народнага мастацтва, карціны старых майстроў і інш. Мастацкая галярэя імя Чурлёніса мае ў сваёй аснове працы апошняга ў колькасьці 217 і, апрача іх, рэчы сучаснага літоўскага мастацтва ў колькасьці 155, а таксама асабліва цікавыя ў краязнаўчым стасунку калекцыі народнага мастацтва ў колькасьці звыш 7.000 рэчаў. Падобна традыцыі літоўскага мастацкага таварыства галярэя наладжвае розныя выстаўкі. Так, у гэтым годзе адбылася надзвычайна цікавая выстаўка літоўскага народнага лубка, першы ўзор якога экспанавалася з датаю—1710 г. На гэтай выстаўцы быў добра прадстаўлены літоўскі каляровы дрэварыт. Неабходна адзначыць таксама вельмі цікавую калекцыю беларускіх слупкіх паясоў, якая зьмяшчаецца ў гэтай галярэі.

На мясцох у Літве ёсьць краязнаўчыя арганізацыі, якім нават давалася дзяржаўная грашовая дапамога, прыпынёная ў апошнія часы. Вялікую краязнаўчую працу робяць розныя асьветныя арганізацыі і гурткі моладзі. З апошніх сваёй актыўнасьцю ў краязнаўчым стасунку вылучаюцца гурткі „Вясны“ і „Саюзу Моладзі“, якія налічваюць каля 5.000 членаў.

У школах навучаньне вядзецца на аснове радзімазнаўства і выкладаецца нават асобны прадмет, які так называецца. Ва ўсіх пэдагагічных навучальных установах выкладаецца мэтадыка радзімазнаўства.

Галоўнаю хібаю літоўскага краязнаўства зьяўляецца адсутнасьць дзяржаўнага рэспубліканскага краязнаўчага цэнтру, які-б аб'яднаў і коардынаваў рознастайную краязнаўчую працу ў Літве.

Польскае краязнаўства ўжо больш 20 год выяўляецца ў дзейнасьці польскага таварыства краязнаўства. Гэта дае некаторае права пры азнаямленьні з польскім краязнаўствам звяртаць меншую ўвагу на дзейнасьць розных навукова-дасьледчых устаноў і арганізацый у галіне краязнаўства. Дзеля таго, што навуковае дасьледваньне Польшчы вядзецца гэтымі навуковымі інстытуцыямі, польскае таварыства краязнаўства аб'яднае і абслугоўвае пераважна аматараў. Характар яго дзейнасьці даволі рознастайны, але ў большай меры культурна-гістарычны. Вялікую работу таварыства выконвае ў галіне папулярна-зацыі ідэй краязнаўства і вестак аб краі.

Таварыства заснавана ў 1906 годзе і за час ад заснаваньня да сусьветнай вайны зрабіла надзвычайна вялікую працу ў справе аб'яднаньня мясцовых краязнаўцаў і ў справе краязнаўства наогул. Перад пачаткам вайны таварыства мела 30 аддзяленьняў у Польшы, якія ўмацаваліся арганізацыйна і вялі сыстэматычную працу. Усіх членаў тады было 5.722. На дакладах таварыства прысутнічала на працягу аднаго перадваеннага году 10.822 ч., а ў экскурсіях прымала ўдзел 5.261 чал. У розных гарадох Польшчы таварыства арганізавала 15 краёвых музэяў.

Час з 1914 да 1921 году быў для польскага таварыства вельмі цяжкім. Новы кругагег развіцця дзейнасці таварыства пачаўся пасля вайны, у 1921 годзе. На заваяваных землях Заходняе Украіны і Заходняе Беларусі таварыства заснавала новыя аддзяленні. Значна ўзмацнілася выдавецкая, папулярызачыяная і экскурсійная праца. Таварыства ў апошні час складалася з 36 аддзяленняў з агульнаю колькасцю членаў каля 6.000. Аддзяленні на заваяваных землях, дзякуючы свайму полёнізатарскаму характару, маюць невялікі лік членаў і асабліва багатай дзейнасці ня выявілі. Гэта відаць хоць-бы з таго, што пры павялічэнні колькасці аддзяленняў амаль не павялічыўся лік членаў таварыства. Аддзелы польскага таварыства краязнаўства на тэрыторыі ўласна Польшчы выканалі вялізарную працу ў справе арганізавання мясцовых музеяў, будавання экскурсійных дамоў і развіцця экскурсійнай справы наогул, збірання фотграфічных матар'ялаў і інш. За дваццаць год імі арганізавана каля 1.900 лекцый і каля 2.320 экскурсій.

У асобе свайей камісіі па ахове помнікаў прыроды польскае таварыства краязнаўства зрабіла вялікую працу выяўлення, апісання і ўласна аховы помнікаў на тэрыторыі Польшчы. Апрача артыкулаў у сваім органе і інш. выданнях заслугоўвае ўвагі брошура Колодзейчыка „Помнікі прыроды“.

Орган таварыства—часопіс „Зямля“ выходзіць з 1910 году і змяшчае вельмі шмат каштоўных краязнаўчых матар'ялаў і надзвычайна прыгожых фотграфій. У мінулым годзе рэдакцыя часопісу констатавала, што „новыя ўмовы політычнага жыцця стараны патрабуюць рэвізіі сучасных задач і метадаў у галіне краязнаўства“. У сувязі з гэтым у часопісе з'явіўся шэраг артыкулаў, прысьвечаных пытанням школьнага краязнаўства, прыцягнення ў шэрагі краязнаўцаў шырокіх народных мас, а таксама войску і д. т. п. Польскае краязнаўства не замыкаецца толькі ў межах польскага таварыства краязнаўства. Ёсць арганізацыі і па-за ім, якія выяўляюць сваю дзейнасць. Так, сэкцыя краязнаўства віленскага аддзялення саюзу польскіх інжынераў выдала брошуру аб касцёле Пятра і Паўла на Антокалі ў Вільні.

Пры польскім таварыстве краязнаўства развівае зваю шырокую дзейнасць саюз гурткоў краязнаўства польскай моладзі. Гэтыя арганізацыі маладых польскіх краязнаўцаў збіраюць багатыя мясцовыя калекцыі ў відзе рэчоўных матар'ялаў, фотграфій, апісанняў і інш., арганізуюць шматлічныя экскурсіі і папулярызуюць ідэі краязнаўства сярод моладзі. Саюз выдае свой часопіс „Арліны лёт“, паасобныя нумары якога ўкладаюцца часцей за ўсё мясцовымі гурткамі краязнаўства. Такім чынам, праца маладых польскіх краязнаўцаў мае ня толькі вялікае выхаваўчае значэнне, але ў пэўнай меры і навуковае.

Ня менш цікавая краязнаўчая праца выконваецца і ў іншых краінах: Нямецчыне, Чэхаславацчыне і інш.

С. П. Нікіфаровіч.

Да пытання аб ахове птушак*).

Краязнаўчы рух у нас на Беларусі зараз уступіў у фазу штодзённай практычнай працы. Як вынік гэтае працы заўважваецца пашырэнне сеткі краязнаўчых музеяў (раённых, пры школах), дзе знаходзяць свой адбітак мясцовая прырода, гісторыя краю, яго культура і эконо-

*) Ня з усімі думкамі аўтара рэдакцыя згодна. Рэд.

міка. У сувязі з гэтым набывае значэнне пытаньне аб зборы і папаўненьні музэяў матар'яламі кразнаўчага характару.

Я хачу закрануць пытаньне аб зборы рэчаў, якія характарызуюць мясцовую прыроду. Па гэтым аддзеле ў першую чаргу пажадана мець у раённым ці школьным кразнаўчым музэі моаліты глебы, колекцыі карысных выкапняў, мінэраляў, гэрбары расьлін наогул і лекавых і пустазелья ў прыватнасьці, дэндролёгічныя колекцыі; шасьціножак, асабліва неабходна мець біолёгічныя колекцыі шкоднікаў (саду, гароду, лесу і інш), гэта значыць такія, паводле якіх селянін змог-бы добра пазнаёміцца з жыцьцём шкодніка: чым ён харчуецца, дзе жыве, фазы яго разьвіцьця і як з ім весьці барацьбу. Таксама ў Музэі павінны знайсці сваё масца матар'ялы, характарызуючыя мясцовы клімат (графікі, дыяграмы), вынікі фэнолёгічных нагляданьняў і іншыя рэчы.

Праглядаючы „Наш Край“ за апошнія часы ўсё часьцей і часьцей прыходзіцца адзначаць збор для музэяў асобнымі кразнаўцамі і школьнымі гурткамі колекцыі птушыных яек. Вось, напрыклад, у „Н. К.“ (№ 1, за 1928 год) у аддзеле хронікі (стар. 58) (Кразнаўчы гурток пры Багушэўскай сямігодцы) чытаем: „Вясной пачата складаньне колекцыі птушыных яек; ужо маюцца яйцы 23 птушак“. На старонцы 56 там-жа чытаем „Сама настаўніца сабрала колекцыю птушыных яек 46 відаў, прычым ад кожнага віду бралася адно гняздо, папаўненьне колекцыі працягваецца“. Хоцімскае Раённае Т-ва таксама вядзе зьбіраньне птушыных яек. („Н. К“, № 1 за 1927). Такім чынам, зьбіраньне яек у працы кразнаўчых арганізацый займае віднае месца. У працу ўцягваюцца як дарослыя кразнаўцы, таксама і вучні школ.

Цікава задаць пытаньне: ці патрэбны колекцыі яек у нашых нізавых кразнаўчых музэях, асабліва ў школьных, з пункту погляду аховы прыроды. Бязумоўна, не. Зьбіраньне яек прыносіць птушкам і нашай сельскай гаспадарцы вялікую шкоду. Азначэнне яек (да якой птушкі належыць) справа ня зусім лёгка. Трэба быць добра падрыхтаваным у галіне орніталёгіі, каб без памылкі сказаць, якая птушка палажыла тое ці іншае яйцо. Але, нават, і правільна азначаныя такія колецыі ня маюць ніякай біолёгічнай вартасьці. Адно яйцо яшчэ не дае поўнага ўяўленьня аб жыцьці птушкі. Асабліва недапушчальнымі з пэдагогічнага пункту погляду зьяўляюцца такія зборы вучнямі школ.

Вядомы зоолёг і пэдагог профэс. Кажэўнікаў у сваім артыкуле „Берегите птиц“ („Живая Природа“ № 5, 1926 г.) піша: У гэты час (гнездавы пэрыод) птушка патрабуе поўнае абароны. Ня толькі ня можна страляць, але і нельга браць у іх яйкі і гнёзды, нават ня можна падыходзіць да гнёзд, бо можна спалохаць птушку, якая сядзіць на яйках, і яйкі астынуць. Птушкі вельмі лёгка пакідаюць любую мясцовасьць, калі неасцярожна да іх адносіцца. Каб гэтага не было, трэба:

1. Зусім спыніць зьбіраньне гнёзд і яек з вучэбнымі мэтамі. Гэтую тэму выкладчыкі павінны выкрэсьліць з заданьняў, якія даюцца вучням, тым болей, што мэтодычнае значэнне такіх колекцый зусім малае ў параўнаньні з многімі іншымі, асабліва колекцыі яек. А гнёзды дзеля вывучэньня тыпаў гнёздабудаўніцтва можна браць, калі яны пустыя ўжо. Нават да жаданьня шляхам вясьнення паляваньня папоўніць колекцыі якога-колчы дробнага музэю трэба адносіцца з вялікай асьцярогай. А што тычыцца школьных музэяў, ці, інакш кажучы, школьных колекцый, дык там паставіць сабе мэтай прадставіць „мясцовую фаўну“ зусім недапушчальна. Школа ня мае права наладжваць „фаўністычнага музэю“.

Вось што піша аб ахове птушак такі высокааўтарытэтны вучоны, як проф. Кажэўнікаў.

Савецкая грамадзкасьць зараз зварачае значную ўвагу на пытаньне аховы прыроды. У гэтай справе вялікая надзея ўскладаецца на нашу працоўную школу. (Глядзі аб гэтым вельмі каштоўны артыкул проф. Фядзюшына А. У.: „Ахова прыроды і школа“. „Н. К.“ № 8-9 1926 г.). Толькі праз школу, праз выхаваньне ў маладога падростаючага пакаленьня сьвядомых ашчэдных адносін да прыроды магчыма ўнікнуць таго бязьлітаснага зьнішчэньне яе, якое заўважаецца зараз. Заместа непажаданных збораў яек мы павінны весьці ў школах упартую штодзённую асьветную працу па ахове птушак, накіроўваць зацікаўленасьць дзяцей аб'ектамі жывой прыроды на шлях ашчэднага захаваньня іх, а ня зьнішчэньня. У школе ёсьць шмат лепшых і больш карысных магчымасьцяў у галіне вывучэньня мясцовых птушак, чымся зьбіраньне яек. Неабходна часцей праводзіць з вучнямі орнітолёгічныя экскурсіі; вывучаць жыцьцё птушак, іх карысьць у сельскай гаспадарцы; сярод дарослага насельніцтва таксама весьці шырокую папулярызуючую карысьці птушак. Узімку ставіць у прышкольных садках столікі для падкормкі зімуючых птушак. Вясной нарыхтоўваць „дні птушкі“ (як мы робім „дні лесу“), у час якіх як найбольш разьвешваць шпакоўніц, дублянак; прывабліваць птушак у нашы сады, паркі, каб яны не выглядалі пустэлямі.

Вось гэта будзе запраўдная і карысная краязнаўчая праца па вывучэньні мясцовых птушак.

МАТАР'ЯЛЫ З МЕСЦ.

М. Лур'е.

Эканоміка Віцебшчыны.

*(Кароткі нарыс паводле даных 1927 г. *).*

Тэрыторыя і насяленьне.

Тэрыторыя Віцебскай акругі роўна 11362 кв. кіл., а зямельная плошча займае 1132174 гэктараў і разьмяркоўваецца наступным чынам:

ралялі	441413	гэкт.
сенажаці	262826,2	"
лясоў і хмызьнякоў	228152,2	"
сядзібнай зямлі	34021,5	"
няпрыгоднай зямлі	86304,4	"
вазёр	19348	"
дарог і інш.	31413,1	"

Населеных месц у акрузе—6082, з іх гарадзкіх—6 і сельскіх—6076. Сельсаветаў—132, раёнаў—11, земляробскіх гаспадарак—89735.

Усяго насяленьня паводле пералісу 1926 г. лічыцца 584155 чалавек, што складае 13,6 проц. усяго насяленьня БССР. З паказанага ліку мужчын—284986, жанчын—299169. Гарадзкога насяленьня—105470 чалавек (21,2 проц. усяго гарадзкога насяленьня БССР), з іх 51205 мужчын і 54265 жанчын. Местачковага насяленьня—12132 (8,6 проц. усяго местачковага насяленьня БССР, з іх мужчын—5730 і жанчын—6402.

Вясковага насяленьня—466553 (12,7 проц. усяго вясковага насяленьня БССР), з іх мужчын—228051 і жанчын—238502.

З усіх акруг БССР Віцебская акруга займае па колькасьці ўсяго насяленьня 2-е месца, гарадзкога насяленьня—3-яе месца, местачковага насяленьня—8-ае месца і вясковага насяленьня—3-яе месца.

Па гушчынні насяленьня Віцебская акруга зьяўляецца адной з самых населеных. Сярэдняя шчыльнасьць насяленьня ўсяе акругі—51,4 чал. на 1 кв. кіл.

На адзін раён у сярэднім прыходзіцца па акрузе 946,8 кв. кіл. і 40815 чал. (бяз гораду Віцебску), а на адзін сельсавет 86,1 кв. кіл. і 3710 чал. На адну сялянскую гаспадарку, ня прымаючы пад увагу

*) Матар'яламі для артыкулу паслужылі: 1. Аб эканоміцы Віцебскай акругі—„Са-вешчае Будніцтва“ № 6-7 за 1927 г.; 2. Справаздача Віцебскага Акруговага Камітэту КПБ да 4 акруговай партконференцыі ў 1927 г. і шэраг апублікаваных і неапубліка-ваных даных Віцебскага Акруговага Статбюро.

соцыяльныя групы, приходзіцца ў сярэднім па акрузе: пасяўной плошы—3,3 гэкт., насялення—5,3 чал., рабочых коняў—1 і кароў—1,6.

Сельская гаспадарка.

Зямельная плошча Віцебскае акругі налічвае 1132174 гэктараў. Размеркаваньне плошчы па прыгоднасьці зямлі можна ілюстраваць наступнымі данымі за 1917, 1926 і 1927 г.

Прыгоднасьць зям. плошчы	1917 проц.	1926 проц.	1927 проц.	проц. павя- лічэньня ці памяншэнь- ня да 1917 г.
Ральля і сядзібы	40,5	44	45,5	+5
Сенажаці . .	22,9	23,8	23	+0,1
Лясы і хмызьнякі	20,2	17,2	15,8	-4,4
Няпрыгодная зям- ля	9,1	9	8,8	-0,3
Дарогі і інш. .	7,3	6	6,9	-0,4

Розьніца між 1917 і 1927 г. дае павялічэньне сядзібнай плошчы і ральлі на 5 проц., сенажаці на 0,1 проц. і памяншэньне лясоў і хмызьнякоў на 4,4 проц., няпрыгоднай зямлі на 0,3 проц., дарог і інш. на 0,4 проц. Процэнтныя суадносіны між ральлёй і сенажацямі сьведчаць аб тым, што ўмовы Віцебскае акругі зьяўляюцца вельмі спрыяючымі для жывёлаводства.

Глебы акругі па сваёй якасьці зьяўляюцца малаўраджайнымі.

Дынаміка росту колькасьці сялянскіх гаспадарак можа быць ілюстравана данымі за 1924 г. (год арганізацыі Віцебскай акр.) і 1927 г.

1924 г. 1925 г. 1926 г. 1927 г.

85919 87686 88847 89735

Розьніца між 1924 і 1927 г. г. дае павялічэньне сялянскіх гаспадарак на 4,4 проц.

Дынаміка пасяўных культур ілюструецца наступнымі данымі:

Якія культуры	1913 г.	1916 г.	1920 г.	1924 г.	1926 г.	1927 г.	Процэнты, змены да 1913 г.	Процэнты, змены да 1916 г.
	у процэнтах							
Збожжавыя (хлеб)	80,8	79,7	89,98	81,9	77,4	72,5	-8,3	-7,2
Прапашныя . .	7,5	8,2	7,36	9,7	10,3	13,1	+5,6	+4,9
Тэхнічныя . .	6,5	6,3	2,32	3,5	5,3	6,3	-0,2	0
Травы	5,2	5,8	0,43	4,9	7	8,1	+2,9	+2,3

Пераважныя культуры Віцебшчыны—збожжавыя і прапашныя.

1920 год дае памяншэньне ўдзельнае вагі ўсіх культур і адначасны рост збожжавых культур. 1924 год зьяўляецца годам пераломным. Розьніца між 1913 г. і 1927 г. дае памяншэньне збожжавых культур на 8,3 проц. і рост прапашных культур на 5,6 проц. і траў на 2,9 проц.

Процэс зьмяншэння год за годам удзельнай вагі збожжавых культур і росту прапашных траў сьведчыць аб інтэнсыфікацыі сельскай гаспадаркі Віцебшчыны.

Роўналежна росту інтэнсыфікацыі сельскай гаспадаркі ідзе павялічэнне ўраджайнасці параўнальна з даваенным часам:

Гады	Жыта	Ярыца	Зімовая пшаніца	Яравая пшаніца	Ячмень	Авёс	Бульба	Лён
	У п у д о х							
1905-1913	44,2	33	37,5	35	45	45,6	384,5	20,3
1923-26	46	36,6	46,8	44,2	43,6	49,4	414,6	18,3
1927	46	30	48	35	32	37	375	15

У 1926-27 г. г. з прычыны халоднай вясны, заліваў і граду ўраджайнасць некаторых культур яравога кліну зьменшылася, але агульная ўраджайнасць жыта і зімовай пшаніцы павялічылася і ў гэтым годзе.

Пераход на шматполье паводле даных 1924-27 г. г. характарызуецца наступнымі лічбамі:

Гады	Колькасць гаспадарак	Колькасць зямлі
1924	96	728,2 гэкт.
1925	1107	8380 "
1926	1324	10224 "
1927	1800	15652 "
Усяго	4327	34784,2 гэкт.

З кожным годам расце лік гаспадарак, якія пераходзяць на шматполье. Але зразумела, што, ня гледзячы на гэты шпаркі рост, удзельная вага шматпольных гаспадарак ва ўсёй сельскай гаспадарцы Віцебшчыны яшчэ вельмі малая і пераважнай формай яшчэ дагэтуль зьяўляецца трохпалёўка.

Вялікае значэнне для інтэнсыфікацыі сельскай гаспадаркі мае дзяржаўная агрыкультурная дапамога насяленьню. Агрономаў на вёсцы ў 1924 г. было 24, а ў 1927 г.—49. Пракатных пунктаў было ў 1926 г.—12, а ў 1927 г.—14. Праведзена сельска-гаспадарчых курсаў у 1926 г.—28, а ў 1917 г.—36.

Насяленне забяспечана добраякасным насеннем: збожжа ў 1926 г. выдадзена 6059 п., а ў 1927 г.—79355 п.; ільнянага семя выдана ў 1926 г.—4686 п., а ў 1927 г.—8823 п.; розных траў у 1926 г.—6331 п., у 1927 г.—10761 п.; кораньплодаў у 1926 г.—205 п., у 1927 г.—300 п.; мінеральных угнаенняў у 1926 г.—302518 п., у 1927 г.—363666 п.

З кожным годам дзяржаўная агрыкультурная дапамога вёсцы павялічваецца ў досыць значных размерах.

Живёлаводства. Кармовыя запасы складаюцца са збораў пасяўных траў і сена ад сенажацый. Параўнальна вялікі лік натуральных сенажацый дае стымул для разьвіцця жывёлаводства на Віцебшчыне. У тым-жа напрамку дзейнічае і спрыяючая для жывёлаводства рыначная кон'юнктура.

Параўнальна з 1924 г. колькасць жывёлы ў 1927 г. значна ўзрасла: коняй на 21,6 проц., буйнай рагатай жывёлы на 27,5 проц., авечак на 21,5 проц. У значна большай меры мы маем павялічэнне ліку свінняў—на 51 проц.

Колькасць жывёлы ў 1927 г. параўнальна з 1924 г. можна даць у такіх лічбах:

	1924		1926		1927		% змены да 1924 г.
	Колькасць	%	Колькасць	%	Колькасць	%	
Коняй	87931	100	104923	+19,3	107118	+2,1	+21,6
Буйнай рагатай жывёлы . . .	168898	100	207913	+23,1	214971	+3,4	+27,5
Сьвіней . . .	98710	100	134301	+35,8	149019	+11,2	+51
Авечак	270670	100	288589	+6,7	328300	+14	+21,5

Забяспечанасць сялянскай гаспадаркі жывёлай можна ілюстраваць табліцай:

Гады	На 100 гаспадарак приходзілася			
	Коняй	Буйнай раг. жывёлы	Сьвіней	Авечак
1924 . .	102	197	115	315
1926 . .	118	234	151	325
1927 . .	119	240	166	365

Сельска-гаспадарчы інвэнтар. Сельска-гаспадарчы інвэнтар складаецца з досыць простых сельска-гаспадарчых прылад. З прылад для ворыва найбольшае пашырэнне мае адналямёсны плуг, дзе-ні-дзе захавалася саха. З больш складаных сельска-гаспадарчых машын найбольш пашыраны малатарні і веялкі. Трактары ёсць выключна ў савецкіх і колектыўных гаспадарках. Забяспечанне сялянскай гаспадаркі сельска-гаспадарчымі машынамі можна бачыць з наступнай табліцы:

Гады	Плугі	Бароны	Малатарні	Веялкі	Акучнікі	Сеялкі	Убіральныя машыны	Прыводы
1924	1100	850	400	150	—	—	—	—
1925	7800	2250	870	—	—	—	—	—
1926	12094	3670	1327	693	92	13	—	—
1927	8123	1979	1467	1321	221	16	8	375

Гэтая табліца характэрна тым, што калі да 1927 г. сялянства купляла галоўным чынам нескладаныя сельска-гаспадарчыя прылады, дык за апошні год за кошт зьмяншэння закупаў такіх прылад сялянства павялічвае набываньне больш складаных сельска-гаспадарчых машын і прылад.

Ступень забяспечанасьці сялянскай гаспадаркі інвэнтаром ілюструецца наступнымі данымі: лік гаспадарак, пазбаўленых усялякага інвэнтару, складае 8,2 проц., бяз плугоў і сох—10,1 проц., бяз транспартнага інвэнтару—14,2 проц.

Зямляўпарадкаваньне. З даўных часоў галоўнай формай зямляўпарадкаваньня акругі былі хутары і адрубныя формы. З гэтае прычыны да сучаснага моманту вельмі павольна прыжываюцца іншыя формы зямляўпарадкаваньня, з 1922 г. да 1927 г. было зямляўпарадкавана 160000 гэктараў і нанова зямлёй надзелена 24348 гэкт., а ўсяго 184348 гэкт. З ліку 160000 гэкт. на хутары і адрубы было зямляўпарадкавана 135761 гэкт. і толькі 24239 гэкт. на прысёлкі.

Да 1927 г. усяго было зямляўпарадкавана 15929 двароў, з іх беззямельных—3165, малазямельных—5581, сярэднякоў—5865 і шматзямельных—1318. За 1927 г. зямляўпарадкавана 4607 двароў, з іх беззямельных—499, малазямельных—1268, сярэдняцкіх—2240 і шматзямельных—600 двароў.

Пры зямляўпарадкаваньні бедната карысталася наступнымі ільготамі: 32 проц. усіх зямляўпарадкаваных гаспадарак былі зусім звольнены ад падаткаў, а 5 проц. часткова. Зазумела, што гэтыя льготы цалкам атрымалі бядняцкія гаспадаркі.

Мэліорацыя. Віцебская акруга мае да 217400 гэктараў забало-чанай зямлі і сенажаці, якія праз мэліорацыю можна зрабіць прыгоднымі для сельскай гаспадаркі. Усяго ў акрузе існуе 137 мэліорацыйных таварыстваў з 6855 сябрамі.

Аб затратах на мэліорацыю гавораць такія лічбы:

	Мэліорацыя				Культурная тэхніка			
	Дзяржаўныя сродкі	Пазыкі	Сродкі насяленьня	Усяго	Дзяржаўныя сродкі	Пазыкі	Сродкі насяленьня	Усяго
	У р у б л ё х							
1926 г.	57620	34238	54303	146161	5924	8598	26460	40982
1927 г.	65642	43422	143111	252175	10851	15055	28000	53906
росту	+13%	+27%	+163%	+72,6%	+86%	+75%	+0,6%	+31,5%

Год за годам прыкмячаецца рост дзяржаўных сродкаў, пазык і галоўным чынам сялянскай працы, што ўкладваецца ў мэліорацыю.

Соцыяльная структура сельскай гаспадаркі. Для характарыстыкі дыфэрэнцыяцыі сялянскай гаспадаркі мы даем даныя аб дыфэрэнцыяцыі па пасяўной плошчы, па рабочай жывёле, па буйнай рагатай жывёле і інвэнтары. Дыфэрэнцыяцыю сялянскай гаспадаркі па пасеве можна ілюстраваць данымі за 1924—26 г. За 1927 г. мы маем няпоўныя даныя, але яны таксама падкрэсьліваюць працэс, які наглядаецца за 1924—26 г. (Табл. гл. на наст. стар.)

Такім чынам мы бачым, што год за годам зьмяншаюцца малапасеўныя групы і расьце лік сярэдня-пасеўных груп.

Адкідаючы іншыя мотывы, якія трэба прыняць пад увагу пры разьмеркаваньні сялянства на соцыяльныя групы, і бяручы за падставу для гэтага толькі пасяўную плошчу, прычым умовамся лічыць бядняц-

Г а д ы	Да 1 гект. проц.	1-2 гект. проц.	2-3 гект. проц.	3-4 гект. проц.	4 — 6 гект. проц.	6 — 8 гект. проц.	8 і больш гект. проц.
1924 . .	21,70	37,30	21,30	10,70	6,30	1,80	0,90
1925 . .	14,90	32,90	26,50	14,40	8,90	1,80	0,60
Зьмены . .	— 6,80	— 4,40	+ 5,20	+ 3,70	+ 2,60	—	— 0,30
1926 . .	8,93	30,97	29,84	15,97	11,30	2,14	0,85
Зьмены . .	— 5,97	— 1,93	+ 3,34	+ 1,57	+ 2,40	+ 0,34	+ 0,25

кай гаспадарку да 1 гект., сярэдняцкай ад 2 да 8 гект. і кулацкай ад 8 і больш гектараў, мы такім чынам зробім вывад, што процэс дыфэрэнцыяцыі ў вёсцы ідзе ў бок зьмяншэння беднаты пры моцным узросьце сярэднякоў і вельмі павольным і нязначным росьце кулацтва

Групоўка гаспа- дарак па рабочай жывёле	1924 г. проц.	1925 г.		1926 г.		1927 г.		Прог. зьме- ны да 1924 г.
		Прог.	Зьме- ны	Прог.	Зьме- ны	Прог.	Зьме- ны	
Без рабочай жы- вёлы	20,30	17,30	— 3	15,60	— 1,70	13,50	— 2,10	— 6,80
з 1 жывёлай . .	76,10	75	— 1,10	75,60	+ 0,60	77,20	+ 1,60	+ 1,10
з 2	3,50	7,40	+ 3,90	8,50	+ 1,10	9	+ 0,50	+ 5,50
з 3 і больш . .	0,10	0,30	+ 0,20	0,30	—	0,30	—	+ 0,20

Розьніца між 1924 і 1927 г.г. у зьмяншэньні групы без рабочай жывёлы на 6,8 проц. і ў павялічэньні груп з 1 рабочай жывёлай на 1,1 проц., з 2-ма на 5,5 проц. і з 3-ма і больш на 0,2 проц. Такім чынам, асноўны і значны ўзрост дае сярэдняцкая група. Як бачым, процэс дыфэрэнцыяцыі па рабочай жывёле такі самы, як і па плошчы пасеву

Групоўка гаспа- дарак па буйнай рагатай жывёле	1924 г. проц.	1925 г.		1926 г.		1927 г.		Прог. зьме- ны да 1924 г.
		Прог.	Зьме- ны	Прог.	Зьме- ны	Прог.	Зьме- ны	
Без кароў	5,20	6,20	+ 1	4,97	— 1,23	4,70	— 0,27	— 0,50
з 1 каровай . . .	58,70	52,30	— 6,40	45,93	— 6,37	44,90	— 1,03	— 13,80
з 2 каровамі . . .	28,70	32,40	+ 3,70	36,33	+ 3,93	38,50	+ 2,17	+ 9,80
з 3 каровамі . . .	6	6,90	+ 0,90	9,91	+ 3,01	9,40	— 0,51	+ 3,40
з 4 і больш . . .	1,40	2,20	+ 0,80	2,86	+ 0,66	2,50	— 0,36	+ 1,10

Розьніца між 1924 і 1927 г.г. у зьмяншэньні бескароўных гаспадарак, а таксама гаспадарак з 1 каровай на 14,3 проц. і павялічэньні ліку гаспадарак з 2 каровамі на 9,8 проц., з 3-ма на 3,4 проц., з 4-ма і больш на 1,1 проц. Асноўнае павялічэньне дае група з 2 каровамі—

середняцкая група. Гаспадаркі з 1 ці 2 каровамі складаюць 43,4 проц. агульнага ліку гаспадарак. Такім чынам, процэс дыфэрэнцыяцыі і ў гэтым напрамку аднолькавы з паказаным раней.

Забяспечанасьць гаспадарак інвэнтаром	1924		1925		1926		1927	
	Колькасць гаспадарак	проц.	Колькасць гаспадарак	проц.	Колькасць гаспадарак	проц.	Колькасць гаспадарак	проц.
Без інвэнтару	9234	10,80	8954	10,20	8839	9,90	7355	8,20
Менш ці больш папярэдняга году	—	—	—290	—0,60	—115	—0,30	—1484	—1,70
Бяз плугоў і сох	12910	15,10	11927	13,60	10721	12	9059	10,10
Менш ці больш папярэдняга году	—	—	—983	—1,50	—1206	—1,60	—1662	—1,90
Без калёс	20691	26,20	17013	19,40	15197	17,11	13337	14,20
Менш ці больш папярэдняга году	—	—	—3678	—6,80	—1816	—2,29	—1860	—2,91

Лічбы кажуць аб тым, што безінвэнтарнасьць у акрузе паступова зьнікае.

Калі мы ўлічым усе вышэйпрыведзеныя даныя, дык сялянская гаспадарка па сваіх соцыяльных групах будзе мець такі выгляд:

	Прог. гаспадарак	Плошча пасеву		Насяленьне		Рабочыя коні		Каровы		
		Сярэдняя колькасць гэктараў на 1 гаспадарку	Прог. да сумы	На 1 гаспадарку	Прог. да сумы	На 1 гаспадарку	Прог. да сумы	На 1 гаспадарку	Прог. да сумы	
Без пасеву { 1926 г.	1,32	—	—	3,7	1,1	0,1	0,1	0,5	0,5	Беднота.
{ 1927 г.	0,99	—	—	3,5	0,6	0,1	0,1	0,3	0,2	
Прог. зьмены	—0,33	—	—	—	—0,5	—	—	—	—0,3	
Да 2 гэкт. { 1926 г.	39,39	1,55	22,30	4,5	33,30	0,7	31,2	1,2	29,6	Беднота.
{ 1927 г.	28,80	1,42	13,53	4,4	23,70	0,7	21,4	1,2	20,7	
Прог. зьмены	—10,59	—	—8,77	—	—9,60	—	—9,8	—	—8,9	
Ад 2 да 6 гэкт. { 1926 г.	56,34	3,36	69,50	5,8	61,5	1,1	63,5	1,9	63,9	Середняцтва.
{ 1927 г.	64,56	3,37	72,22	5,1	68,1	1	69,1	1,7	68,9	
Прог. зьмены	+8,22	—	+2,72	—	+6,6	—	+5,6	—	+5	
Ад 6 да 9 гэкт. { 1926 г.	2,12	6,83	5,30	7,3	2,9	1,6	3,5	3,1	4	Середняцтва.
{ 1927 г.	4,04	6,81	9,12	7	5,3	1,6	6,2	2,6	6,6	
Прог. зьмены	+1,92	—	+3,82	—	+2,4	—	+2,7	—	+2,6	
Больш 9 гэкт. { 1926 г.	0,83	9,68	2,90	7,5	1,2	1,9	1,7	4	2	Кулацтва.
{ 1927 г.	1,61	9,55	5,13	7,6	2,3	1,9	3,2	3,6	3,6	
Прог. зьмены	+0,78	—	+2,23	—	+1,1	—	+1,5	—	+1,6	
Не паказваючы груп { 1926 г.	100%	2,77	100%	5,3	100%	0,9	100%	1,6	100%	
{ 1927 г.	100%	3,04	100%	5,3	100%	1	100%	1,6	100%	

Такім чынам, можна заўважыць зьмяшчэньне ліку бядняцкіх гаспадарак і рост галоўным чынам сярэдняцтва.

Бедната складае 23,76 проц. усяго вясковага насяленьня, уладае 29,79 проц. усіх гаспадарак, 13,53 проц. усяе плошчы пасеву, 21,5 проц. рабочых коняў і 20,9 проц. усіх кароў.

Сярэдняцтва складае 73,4 проц. усяго вясковага насяленьня, уладае 68,60 проц. усіх гаспадарак, 81,34 проц. усяе плошчы пасеву, 75,3 проц. усіх рабочых коняў і 75,5 проц. усіх кароў.

Кулацтва складае 2,3 проц. усяго вясковага насяленьня, уладае 1,61 проц. усіх гаспадарак, 5,13 проц. усяе плошчы пасеву, 3,2 проц. рабочых коняў і 3,6 проц. усіх кароў.

Ленінскі тэзіс: „Сярэдняк—цэнтральная фігура вёскі“—поўнасьцю сьцьвярджаецца вышэйпрыведзенымі данымі, асабліва за 1927 г.

Арэнда і наёмная праца ў сельскай тараў ральлі і 950 гэктараў сенажаці. Гэтыя лічбы трэба гаспадарцы. лічыць менш за запраўдныя, ба шмат якія арэндныя ўмовы ўтойваюцца ад рэгістрацыі.

Які соцыяльны склад бяручых зямлю ў арэнду?

Бедната арандуе 6,65 проц., сярэдняцтва—89,74 проц. і кулацтва—3,61 проц. усяе плошчы, што аддаецца ў арэнду. Такім чынам цэнтральнае месца сярод арандатараў належыць сярэдняцтву.

Паводле забясьпечанасьці жывёлай гаспадаркі арандатараў разьмяркоўваюцца наступным чынам:

Да 2 шт. жывёлы 297 гаспадарак ці 44,73 проц. усіх гаспадарак арандатараў

Да 3 „ „ 225 „ ці 33,89 проц. „ „

Да 4 і больш „ 142 „ ці 21,38 проц. „ „

Такім чынам, і тут мы бачым, што галоўным арандатарам ёсьць сярэдняк.

Для характарыстыкі найму працоўнай сілы мы прывядзем даныя Саюзу Рабземлесу згодна ўчыненых дагавораў:

Колькасьць сель.-сав.	Батракоў	Пастухоў	Інш. рабочых	Усяго	Заклучана дагавораў
1926 г. 123	2222	6388	826	9436	1723
1927 г. 129	3413	7589	1315	12317	2523

Гэтыя лічбы кажуць аб тым, што наём працоўнай сілы на вёсцы павялічваецца. Большасьць наёмных—пастухі. Гэта мае сувязь з хутарскай формай зямлякарыстаньня, якая вельмі пашырана ў акрузе.

Саўгасы і калгасы. Усяго ў акрузе ёсьць 23 савецкія гаспадаркі з зямельнай плошчай у 7716 гэктараў і 56 колектыўных гаспадарак з плошчай у 6682 гэкт. з 56 калгасаў комун 12, арцеляў 41 і таварыстваў па апрацоўцы зямлі 3. Большасьць саўгасаў і калгасаў мае агрыкультурнае значэньне для сялянскіх гаспадарак. Усе яны перайшлі на шматпольны севазварот.

Дзякуючы больш культурным формам апрацоўкі зямлі, саўгасы і калгасы маюць куды большы ўраджай, чымся вакольных сялянскіх гаспадаркі:

Назва культур	1926 г.		1927 г.	
	Саўгасы	Сялянская гаспадарка	Саўгасы	Сялянская гаспадарка
Жыта . . .	58,5 п.	45,3 п.	64,4 п.	46 п.
Авёс . . .	50 „	37,6 „	51 „	37 „
Ячмень . . .	48 „	38,5 „	44,8 „	32 „
Бульба . . .	738 „	529 „	525 „	375 „

Сельска-гаспадарчы крэдыт.

Сродкі сельска-гаспадарчых т-ваў наступныя:

	Уласныя сродкі	Пазычаныя	Усяго
На 1-X—26 г. . .	271370 р.	1282433 р.	1553803 р.
На 1-X—27 г. . .	335102 „	1988502 „	2323604 „
Павялічэнне . . .	63732 „	706069 „	769801 „
	23,6 проц.	55 проц.	48,9 проц.

Такім чынам, уласныя сродкі сельска-гаспадарчых крэдытных т-ваў з кожным годам павялічваюцца, але рост іх адбываецца больш павольна, чым рост сродкаў, узятых у крэдыт.

Дзейнасць сельска-гаспадарчых крэдытных таварыстваў характарызуецца наступнымі данымі:

	Доўгатэрміновы крэдыт	Кароткатэрміновы крэдыт	Усяго
1925-26 г. . . .	277000 р.	1000000 р.	1277000 р.
1926-27 г. . . .	738000 „	1260777 „	1998777 „
Павялічэнне . . .	66 проц.	26 проц.	57 проц.

Павялічэнне крэдытаў ідзе галоўным чынам за лік доўгатэрміновых пазык—66 проц.

Стан нізавой сеткі.

	Колькасць т-ваў	Колькасць пайшчыкаў	Паявы капітал	На 1 пайшчыка	% коопэраваных гаспадарак
На 1-X—26 г. . .	17	19769	75394 р.	3 р. 90 к.	22,8%
На 1-X—27 г. . .	24	27877	119933 „	4 „ 30 „	32,4 „
проц. змены . .	+41%	+41%	+59%	+1р. 60 к.	+ 9,6 „

Розніца між 1926 і 1927 г. дае рост колькасці пайшчыкаў і т-ваў на 41 проц., паявога капіталу на 59 проц. і коопэраванне насялення на 9,6 проц.

Нязначнае павялічэнне сярэдняй велічыні паявога ўзносу на 1 пайшчыка тлумачыцца шырокім уцягненнем беднаты ў сельска-гаспадарчую крэдытную коопэрацыю.

Аб размеркаванні крэдыту між сацыяльнымі групамі насялення паказваюць даныя за 3 квартал 1926-27 г.

Сацыяльныя групы	Колькі пазык	Па доўгатэрмінов. крэдыту	Па кароткатэрмін. крэдыту	Усяго	%
Бедната . . .	7557	156179 р.	198780 р.	354959 р.	40,4%
Серадняцтва . .	9562	174153 „	312468 „	486621 „	55,2 „
Кулацтва . . .	604	11887 „	27153 „	39040 „	4,4 „
Усяго . . .	17723	342219 „	538401 „	880620 „	100 „

З лічбаў можна бачыць, што пераважная большасць пазык падае на бядняцка-серадняцкія гаспадаркі.

Даволі цікавыя даныя аб размеркаванні мэтавых крэдытаў між сацыяльнымі групамі: (табл. гл. на наст. стар.)

	Робочая жывёла					Нерабочая жывёла				
	Доўгатэрміновы крэдыт		Кароткатэрміновы крэдыт		°/о да агульн. сумы	Доўгатэрміновы крэдыт		Кароткатэрміновы крэдыт		°/о да агульн. сумы
	Кол. пазык	Сума у руб.	Кол. пазык	Сума у руб.		Кол. пазык	Сума у руб.	Кол. пазык	Сума у руб.	
Беднякі	200	16803	167	10526	—	100	6185	147	7478	—
Сярэдні разьмер пазыкі	—	84,2	—	63,5	54°/о	—	61,8	—	51,2	58°/о
Сераднякі	166	10616	174	10971	—	41	2635	117	7208	—
Сярэдні разьмер пазыкі	—	65	—	63,5	44°/о	—	65,2	—	59,8	41,2°/о
Кулацтва	2	155	12	925	—	1	70	2	130	0,8°/о
Сярэдні разьмер пазыкі	—	77,75	—	75	2°/о	—	70	—	65	—
Усяго	368	27574	353	22422	100°/о	142	8890	266	14816	100°/о
	М А Ш Ы Н Ы					Б У Д Ы Н К І				
Бедната	47	4060	266	8778	—	339	20217	154	6395	—
Сярэдні разьмер пазыкі	—	82	—	43	40°/о	—	61,8	—	41,2	45°/о
Сераднякі	69	6636	377	12922	—	346	20865	224	10761	—
Сярэдні разьмер пазыкі	—	74,2	—	47,5	54°/о	—	61	—	45,8	52°/о
Кулакі	8	940	28	864	—	16	1299	10	645	—
Сярэдні разьмер пазыкі	—	117,5	—	34	6°/о	—	94,2	—	64,5	3°/о
Усяго	124	11636	671	22564	100°/о	701	42381	388	17801	100°/о

Прыведзеная табліца сьцьвярджае наш вывад, што 97 проц. усяго крэдыту ідзе на разьвіцьцё бядняцка-серадняцкіх гаспадарак.

Усе вышэйпрыведзеныя даныя кажуць аб росьце сельскай гаспадаркі на Віцебшчыне і аб вялікай дапамозе, якую робіць дзяржава бядняцка-серадняцкім групам вёскі.

Прамысловасьць.

Прамысловасьць у Віцебскай акрузе досыць значна разьвіта па раўнальна з іншымі акругамі Беларусі. У Віцебскай акрузе ёсьць шэраг буйнейшых фабрык БССР, як напр. лёнапральная фабрыка „Дзвіна“—найбуйнейшая фабрыка БССР, машынабудаўнічы завод № 3, лёнапральная фабрыка імя К. Маркса, гута Побка, панчошна-трыкатажная фабрыка імя К. Цэткін, папяровая фабрыка, фабрыка акулляр і інш.

Усяго прадпрыемстваў у акрузе налічваецца: цэнзавых—56, няцэнзавых—212 і дробна-саматужных—6434. Паасобныя галіны цэнза-

вай прамысловасці Віцебшчыны можна прадставіць у такім выглядзе:

Галіны прамысловасці	Колькі прад- прыемстваў		Колькі рабочых		Валавая прадукцыя ў рублѣх		
	25-26 год	26-27 год	26-27 год	% да ўсяго	25-26 г.	26-27 г.	% да ўсяго
Сылікатная	4	5	1129	13,5%	999332	1194808	4,7%
Тарфяная	1	1	25	0,3 „	47392	64670	0,3 „
Мэталаяпрацоўчая	3	3	1220	14,6 „	1790650	2253972	8,6 „
Дрэвапрацоўчая	8	9	621	7,5 „	2091227	2088502	8,1 „
Харчовая	18	16	490	5,9 „	4794271	4322999	16,6 „
Апрацоўка матар'ялаў жывёлагадоўлі	2	2	214	2,6 „	917629	1196252	4,7 „
Скураная і футравая	5	4	161	1,9 „	1449982	1522942	6 „
Апрацоўка воўны	4	2	28	0,3 „	352669	227893	0,9 „
Тэкстыльная	2	2	2417	29 „	3993588	4651791	18,1 „
Вопратка і туалет	6	7	1404	16,8 „	3544523	5407872	21 „
Папяровая	2	2	460	5,5 „	1712357	1930276	7,5 „
Поліграфічная	2	2	101	1,2 „	220804	150302	0,6 „
Эльвод і трамвай	3	3	73	0,9 „	485789	481387	2,9 „
Усяго	60	58	8343	100 „	22400200	25493666	100 „

Найбольш разьвіты лёнапральная, мэталаяпрацоўчая, сылікатная дрэвапрацоўчая галіны прамысловасці. У параўнаньні з 1925/26 г. г. валавая прадукцыя ў 1926/27 г. г. узрасла на 11,8 проц.

Валавая прадукцыя цэнзавай прамысловасці разьмяркоўваецца наступным чынам:

Дзяржаўная прамысловасць	95,3 проц.
Коопэрацыйная	0,1 „
Працколектывы	3 „
Прыватная	0,6 „

У цэнзавай прамысловасці прыватнік займае вельмі нязначны %.

Рост зарплат і прадукцыйнасьць працы ў найбольш буйных прадпрыемствах характарызуецца наступнымі данымі:

	2-е паўгодзьдзе 25/26 г.	2-е паўгодзьдзе 62/27 г.	проц. зьмены
Зарплата за дзень у та- варных рублѣх	1 р. 16 к.	1 р. 32. к.	+13,8 проц.
Прадукцыйнасьць працы на 1 дзень чалавека ў да- ваенных рублѣх	6 р. 59 к.	7. р. 24. к.	+9,4 проц.

Такім чынам, зарплата расла шпарчэй за прадукцыйнасьць працы.

Гэтыя кароткія даныя цэнзавай прамысловасці паказваюць бясспрэчны рост гэтай галіны народнай гаспадаркі Віцебшчыны.

Мясцовая прамысловасць налічвае 241 прадпры-
емства, з якіх Акрвыканкому належыць 147, працколек-
тывам 10, Бельсельтрэсту і вучгасам 13, коопэрацыі
35 і прыватным асобам 36.

З ліку 147 прадпрыемстваў, якія належаць АВК, працуюць 125, а

бязьдзейнічаюць 22. Працуючыя прадпрыемствы размяркоўваюцца так: 61 з іх непасрэдна эксплёатуе АВК, 15 здадзена ў арэнду ўстановам і 49 з іх—у арэнду прыватным асобам.

Моц сілавой устаноўкі прадпрыемстваў, якія непасрэдна эксплёатуе АВК, роўна 2061 конскай сіле. На гэтых прадпрыемствах працуе 978 рабочых.

Валавая продукция прадпрыемстваў АВК за 1926-1927 г. роўна 2410000 руб. Параўнальна з 1925-26 г. мы маем рост: сілавой устаноўкі на 32,5 проц., рабочай сілы на 85 проц. і валавой продукцыі на 51 проц.

Усяго ў акрузе налічваецца 6434 саматужна-прамысловых прадпрыемстваў. З гэтага ліку прыватным асобам належыць 6273 прадпрыемствы ці 97,5 проц. усяго ліку прадпрыемстваў. У тэрыторыяльным стасунку прадпрыемствы знаходзяцца:

Горад Віцебск . . . 29,5% усіх прадпрыемстваў і зварот 56,5%
Іншыя гарады і мястэчкі 17 " " " " 18,5 "
Вясковыя мясцовасці 53,5 " " " " 25 "

Па колькасці прадпрыемстваў Віцебск займае 2-е месца, але адносна сумы звароту займае 1-ае месца.

У саматужна-прамысловых прадпрыемствах 8617, з іх працуе па найму 1327 чалавек. Валавая продукция роўна 7200000 руб.

Г а н д а л ь.

Гандлёвая дзейнасць акругі і ўдзельная вага дзяржаўнага, коопэрацыйнага і прыватнага гандлю ілюструецца наступнымі данымі:

	Дзяржаўны гандаль			Коопэрацыйны гандаль			Прыватны гандаль			Усяго гандлёвых прадпрыемстваў
	У тарадах	На вёсках	Усяго	У тарадах	На вёсках	Усяго	У тарадах	На вёсках	Усяго	
1924-25 г. . .	60	5	65	42	211	253	1123	612	1735	2053
1925-26 г. . .	66	27	93	56	236	292	1031	710	1741	2126
Больш ці менш мінулага году	+6	+22	+28	+14	+25	+39	-92	+98	+6	+73
1926-27 г. .	65	34	99	79	201	280	971	745	1716	2095
Больш ці менш мінулага году	-1	+7	+6	+23	-35	-12	-60	+35	-25	-31

Колькасць прадпрыемстваў дзяржаўнага гандлю бязупынна расьце як у горадзе, так і на вёсцы, але рост у 1925-26 г.г. быў куды большы, чым у 1926-27 г.г. Агульная лічба гандлёвых коопэрацыйных прадпрыемстваў за апошні год зьменшылася пры павялічэньні гарадзкой сеткі. Зьмяншэньне можна заўважыць выключна ў вясковай сетцы. Колькасць прадпрыемстваў прыватнага гандлю таксама зьмяншаецца але за кошт гораду, а ня вёскі.

Такім чынам, гандлёва-праводная сетка акругі нязначна зьменшылася (на 1,5 проц.), пры росьце дзяржаўных гандлёвых прадпрыемстваў і зьмяншэньні коопэрацыйных і прыватных гандлёвых прадпрыемстваў.

ГАНДАЛЬ	1925/26 год						1926/27 год						Зьмены					
	Гуртавы		Розьнічны		Усяго		Гуртавы		Розьнічны		Усяго		Гуртавы		Розьнічны		Усяго	
	Сума	Проц.	Сума	Проц.	Сума	Проц.	Сума	Проц.	Сума	Проц.	Сума	Проц.	Сума	Проц.	Сума	Проц.	Сума	Проц.
У т а с я ч а х р у б л ё ў																		
Дзяржаўны . . .	20024	63,5	5730	17,4	25754	40	13055	54,3	4953	12,5	18008	27,7	-6969	-34,8	-777	-13,5	-7747	-30
Коопэрацыйны .	5703	18,1	12037	36,6	17740	27,5	6881	27	18132	45,8	25013	38,5	+1178	+20,6	+6096	+50,6	+7279	+40
Прыватны . . .	5795	18,4	15105	46	20900	32,5	5515	21,7	16489	41,7	22004	33,8	-280	-4,8	+1383	+9,1	+1103	+5,2
Усяго . .	31552	100%	32872	100%	64394	100%	25451	100%	39574	100%	65025	100%	-6071	-19,2	+6702	+20,3	+631	+1

Які зварот гандлёва-праводнай сеткі акругі, якая ўдзельная вага і дынаміка дзяржаўнага, коопэрацыйнага і прыватнага гандлю?

Наступная табліца дае адказ на гэтае пытаньне:

Першае месца ў гуртавым гандлі займае дзяржаўная гандлёвая сетка, яе ўдзельная вага 51,3 проц. ўсяе сумы гуртавага гандлю. Другое месца займае коопэрацыйны гандаль—27 проц. усяго гуртавага гандлю. Апошнія месца займае прыватны гандаль—21,7 проц.

У розьнічным гандлі коопэрацыя, хоць і нязначна, але павялічвае прыватніка. Удзельная вага коопэрацыі—45,8 проц., а прыватніка—41,7 проц. Нязначна ўдзельная вага і розьнічнага дзяржаўнага гандлю.

У агульным гандлёвым звароце (розьнічны+гуртавы) прыватнік займае толькі 33,8 проц., а дзяржаўна-коопэрацыйны гандаль—66,2 проц.

Таваразварот дзяржгандлю ў 1926/27 г. зьменшыўся параўнальна з 1925/26 г.г. на 30 проц. Гэта зьмяншэньне ў рознай меры дае і гуртавы і розьнічны гандаль. Коопэрацыйны гандаль павялічыў свой зварот на 40,9 проц. галоўным чынам за кошт розьнічнага гандлю. Прыватнік таксама павялічыў свой агульны таваразварот на 5,2 проц. пры зьмяншэньні свайго звароту ў гуртавым гандлі на 4,8 проц. Выключнае значэньне для прыватніка пры павялічэньні яго таваразвароту мае розьнічны гандаль.

Агульная сума звароту павялічылася ў 1926-27 г. на 1 проц. параўнальна з 1925-26 г.

Раўнуючы даныя дынамікі гандлёва-праводнай сеткі і таваразвароту, мы робім такія вывады: Коопэрацыйны і прыватны гандаль, ня гледзячы на зьмяншэньне гандлёва-праводнай сеткі, дае павялічэньне таваразвароту, дзяржаўны гандаль пры павялічэньні гандлёва-праводнай сеці дае скарачэньне таваразвароту.

Коопэрацыя ў большай меры, а прыватнік у меншай змаглі ўшчыльніць сваю сетку пры павялічаным таваразвароце. Дзяржаўны гандаль гэтага ня змог зрабіць. Сетка павялічана, але таваразварот зьменшыўся.

Прыватнік у адказ на падатковы націск дзяржавы скарачае сваю гандлёва-праводную сетку, але затое ў большай ступені павялічвае свой таваразварот.

Дзяржаўнаму гандлю, як відаць, прыдзецца ў некаторай частцы разам з частковай перадачай сваіх тавараў і функцый коопэрацыі перадаць і частку свайго гандлёва-праводнай сеткі, у іншым выпадку пры наяўнасці недахопу тавараў ушчыльнення гандлёвай сеткі не адбудзецца, дзякуючы зьменшанаму таваразвароту.

Загатоўка сельска-гаспадарчых produkтаў і сыравіны ў 1926-27 г. мела больш плянавы характар, чымся ў 1925-26 г. Колькасць загатоўшчыкаў і загатоўчых пунктаў, якія сваім мноствам уносілі анархію, была зьменшана. У 1925-26 г. г. на Віцебскім збожжавым рынку працавала 8 загатоўшчыкаў, якія мелі 44 загатоўчых пункты, а ў 1926-27 г. колькасць загатоўшчыкаў была даведзена да 6 з 28 загатоўчымі пунктамі (у гэтую лічбу коопэрацыя не ўваходзіць). Гэта зьмяншэнне адбылося за кошт большага прыцягнення коопэрацыйных арганізацый да загатоўчай працы.

За апошнія 2 гады дзяржаўнымі і коопэрацыйнымі арганізацыямі загатоўлена:

	1925-26 г.	1926-27 г.	Зьмены: сума	% %
Збожжа	924000 р.	539000 р.	—385000 р.	—41,6%
Сыравіны	2959000 р.	3081000 р.	+122000 р.	+4,1%

Зьмяншэнне заготовак збожжа ў 1926-27 г. параўнальна з 1925-1926 г. тлумачыцца нізкім ураджаем жыта ў мінулым годзе. Пакажам, наколькі ўнесена плянаваць у нашы загатоўкі і наколькі нашы перспэктыўныя пляны выконваюцца.

	1925-26 г.			1926-27 г.		
	Плян.	Выканана	%	Плян	Выканана	%
Збожжа	820000 р.	563000 р.	68,6%	370000 р.	336000 р.	90,8%
Сыравіны	676000 р.	648000 р.	95,8%	473000 р.	446000 р.	98,9%

Як відаць з табліцы, выкананьне пляну заготовак у 1926-27 г. набліжаецца да 100 проц. Значнае невыкананьне пляну заготовак збожжа ў 1925-26 г., што мела месца па ўсёй Беларусі, тлумачыцца надвялічанымі падлікамі таварнага наяўнага збожжа, што было пакладзена ў падставу загатоўчага пляну.

Уся загатоўка была праведзена па такіх загатоўчых цэнах:

	1925-26 г.	1926-27 г.	Зьмены
Жыта	1 р. 37 к.	1 р. 05 к.	— 32 к.
Авёс	1 р.	1 р. 10 к.	+ 10 к.
Ільнянае семя	2 р.	1 р. 65 к.	— 35 к.
Лён	6 р.	5 р. 25 к.	— 75 к.
Вялікія скуры	10 р.	12 р.	+ 2 р.
Маленькія скуркі	4 р.	3 р. 15 к.	— 85 к.
Мяса	5 р. 13 к.	8 р. 49 к.	+ 3 р. 36 к.
Шчаціна	71 р. 36 к.	50 р. 76 к.	—20 р. 60 к.
Конскае валосьсе	21 р. 17 к.	29 р. 42 к.	+ 8 р. 25 к.

Цэны 1926-27 г. параўнальна з цэнамі 1925-26 г. на большасць асноўных загатоўных тавараў зьнізіліся за выключэннем мяса, вялікіх скур і конскага валосься.

Накладныя выдаткі на загатоўкі складаюць: на збожжа 10 к. на пуд., ільняное семя 12 к. на пуд і на лён 68 к. на пуд.

Скарачэнне на 15 проц. адміністрацыйных выдаткаў дзяржаўнай

і коопэрацыйнай гандлёва-праводнай сеткі ілюструецца наступнымі да-
нымі:

Сярэднія месячныя выдаткі.

	1925-26 г.	1926-27 г.	% зьмен
Утрыманьне апарату . . .	74756 р.	72108 р.	— 3,5%
Канцэлярскія выдаткі . . .	2835 р.	2068 р.	— 27%
Пошта, тэлеграф . . .	2517 р.	1438 р.	— 42,8%
Утрыманьне памяшкан. . .	11829 р.	11903 р.	— 0,6%
Командыроўкі . . .	6676 р.	3410 р.	— 48,9%
Гаспадарчыя выдаткі. . .	7790 р.	2920 р.	— 62,5%
Розныя . . .	5296 р.	2008 р.	— 62 %
Усяго . . .	111700 р.	95856 р.	— 14,1%

Сярод прадпрыемстваў ёсць такія, якія дырэктыву ўраду аб 15 проц. зьніжэньні адміністрацыйна-гаспадарчых выдаткаў выканалі поўнасьцю, ёсць такія, якія выканалі ня поўнасьцю і ўрэшце ёсць такія, што ня толькі ня зьнізілі, але яшчэ і павялічылі свае адміністрацыйна-гаспадарчыя выдаткі.

Стан і дзейнасьць Віцебскага саюзу спажывецкай коопэрацыі і нізавой сеткі характарызуецца наступнымі данымі (гл. табл. на наст. стар.).

Паявы капітал саюзу спажывецкіх т-ваў узрос на 47,1 проц., а колькасьць т-ваў зьменшылася. Гэта сьведчыць аб тым, што спажывецкія т-вы значна больш чым раней удзельнічаюць сваім паявым капіталам у сродках саюзу.

Таваразварот павялічыўся на 23 проц. у той час як таваразварот усяе гандлёва-праводнае сеткі акругі павялічыўся толькі на 1 проц.

Зьмяншэньне сярэдняга процанту накладаў на 2,27 проц. і сярэдняга процанту выдаткаў на 1,02 проц. сьведчыць аб выкананьні спажывецкім саюзам дырэктыў Ураду аб зьніжэньні цэн.

Што датычыцца нізавой сеткі спажывецкай коопэрацыі, дык дынаміка яе росту значна большая, чым дынаміка росту спажывецкага саюзу.

Коопэраваньне сялянскіх двароў дасягнула 42 проц. і на працягу году павялічылася на 16,9 проц. Колькасьць пайшчыкаў павялічылася на 67 проц. і паявы капітал на 97 проц.

Таваразварот нізавой сеткі ўзрос на 34 проц. і продаж пайшчыкам на 6,9 проц. дасягнуўшы 45 проц. усяе сумы таваразвароту. Гэта зусім адпавядае процанту коопэраваньня сялянскіх двароў—42 проц.

Сярэдні процант накладаньня на тавары зьменшыўся на 1,4 проц., а выдаткі павялічыліся на 1,2 проц.

Ня меншы рост дае і Віцебскі ЦРК. Члены профсаюзаў Віцебску коопэраваны на 68 проц., даўшы павялічэньне на працягу году на 15,1 проц. Рабочае крэдытаваньне дасягнула 779.150 руб. у 1926/27 г., даўшы за год павялічэньне на 70 проц.

Дзейнасьць спажывецкай коопэрацыі на Віцебшчыне адбываецца бясспрэчна пад знакам узросту.

Сельска-гаспадарчая коопэрацыя. Нізавая сетка сельска-гаспадарчай коопэрацыі характарызуецца наступнымі лічбамі:

	Колькасьць аб'яднаньняў	Колькасьць пайшчыкаў	Паявы капітал	Коопэравана двароў
На 1/х—26 г.	88	20200	64164 р.	24,5 проц.
На 1/х—27 г.	51	29120	123118 „	37,9 „

За год нізавая сетка сельска-гаспадарчай коопэрацыі вырасла па колькасьці пайшчыкаў на 44 проц., па процанту коопэраваньня два-

	Количество сплавов т-вау.		Пайшыкі			Таваразаварт	% продажы пайшыкам	Сарадні % накладу	Сарадні % выдатку	Фінансы			% кооправаных сямейных дзярж.		Фонд беднаты	
	Т-вау	Крам	Колькасць пайшыкаў	Павы капітал	Сарадні ўзнос на пайшыка					Уласныя сродкі	Чужыя сродкі	Спэцыяльныя сродкі			Асцягавана	Выдаткавана
Саюз сплавчых т-вау																
На 1/х—26 г. . .	73	137	—	32,727 р.	—	5,160,337	92,6	7,27	5,77	31,261	—	—	—	—	—	—
На 1/х—27 г. . .	71	159	—	48,168 р.	—	6,350,000	95	5	4,75	39,370	—	7,399	—	—	—	—
% змены . . .	—	+16%	—	+47,1%	—	+23%	+2,4	-2,27	-1,02	+26%	—	—	—	—	—	—
Нізавая сетка																
На 1/х—26 г. . .	73	137	23,458	63,841	2 р. 72 к.	4,931,856	38,1	11,9	8,3	252,874	345,832	—	25,1%	—	9256	6479
На 1/х—27 г. . .	71	159	38,000	125,916	3 р. 20 к.	6,610,269	45	10,5	9,5	314,980	387,899	—	42,0%	—	—	70%
% змены . . .	—	+16%	+67%	+97%	—	+34%	+6,9	-1,4	+1,2	+24,5	+12,2	—	+16,9%	—	—	—
Віцебскі ЦРК																
На 1/х—26 г. . .	—	38	11,783	52,043	4 р. 41 к.	4,436,928	—	11,82	10,47	—	—	—	—	—	—	—
На 1/х—27 г. . .	—	49	17,300	93,800	5 р. 82 к.	6,400,451	—	10,21	9,94	—	—	—	—	—	—	—
% змены . . .	—	+32%	+46%	+80%	+32%	+44%	—	-1,61	-0,53	—	—	—	—	—	—	—

роў на 13,4 проц. і па паявым капітале на 98 проц. У сярэднім паявы капітал на 1 пайшчыка павялічыўся з 3 р. 60 к. да 4 р. 42 к.

Які соцыяльны склад пайшчыкаў сельска-гаспадарчай коопэрацыі?

Па разьмерах пасяўной плошчы: да 2 гэктараў—22,9 проц., ад 2 да 6 гэкт.—56,7 проц., ад 6 гэктараў і больш—21,6 проц. З гэтага можна бачыць, што асноўная маса пайшчыкаў сярэдніякі.

Звароты нізавой сеткі характарызуюцца наступнымі данымі:

	Зварот забя- сьпечваньня	Збытавы зварот	Атрымана крэдытаў
1926 г. . .	1100000 р.	533989 р.	799000 р.
1927 г. . .	1299000 „	683362 „	1322325 р.
% зьмены .	18,1 проц.	28 проц.	65,5 проц.

Рост як таварных, так і крэдытных зваротаў вельмі значны. Што датычыцца малочнай коопэрацыі, дык на 1/х—27 г. у акрузе існавала 18 малочных арцеляй з 2.925 пайшчыкамі. Продукцыя гэтых арцеляй: масла 3.418 пуд. і сыру 5.261 пуд.

Зусім зразумела, што пры агульным росьце пры-бытковасьці ўсёе гаспадаркі і насяленьня, павінен быў вырасьці і бюджэт акругі.

У 1926/27 г. прыбытковая частка бюджэту складала 4.252.158 р., а ў 1927/28 г. будзе складаць 4.455.417 р.—рост на 4,78 проц.

Выдатковая частка ў 1926/27 г. складала 4.435.197 р., а ў 1927/28 г. дасьць 5.254.544 р.—рост на 15,86 проц.

Не пазбаўлена інтарэсу табліца разьмеркаваньня выдатковай часткі бюджэту па аддзельных больш важных артыкулах выдаткаў.

	Агульная сума вы- даткаў	Адміністрацыйна- судовыя		Соцыяльна-куль- турныя		Прамыслова-га- спадарчыя		І н ш ы я	
		Сума	%	Сума	%	Сума	%	Сума	%
1926/27 г.	4.535.197 р.	725.246 р.	15,99	2.366.042 р.	52,17	1.337.010 р.	29,42	109.899 р.	2,42
1927/28 г.	5.254.544 „	749.979 „	14,24	2.707.856 „	51,53	1.649.128 „	31,39	147.581 „	2,81
% зьмены	+15,86%	+3,41%	—	+14,44%	—	+23,62%	—	+34,28%	—

Утрыманьне адміністрацыйна-судовага апарату павялічыцца на нязначны процант—3,41 проц., затое значна павялічыцца асыгнаваньне на соцыяльна-культурныя патрэбы—14,44 проц. і на прамысловасьць і іншыя гаспадарчыя прадпрыемствы—23,62 проц.

Выдатковая частка бюджэту складала ў 1926/27 г. 7 р. 28 кап. на 1 чалавека, а ў 1927/28 г. будзе складаць 9 р. 01 к. на 1 чалавека.

Вось асноўныя, кароткія і няпоўныя паказчыкі гаспадарчага ўзро-сту Віцебшчыны.

Ул. Уладзіміраў.

Расліннасьць урочышча Расла.

(Барысаўская акруга).

Урочышча Расла ляжыць блізка каля самага гор. Барысава. З усходняга боку да яго прылягае прыгародная вёска Дымкі, а з заходняга на невялікай палянцы ляжыць засьценак Лядзішча, злучаны з Дымкамі прасёлачным шляхам. Рака Бяроза (Бярэзіна) нібы агібае ўрочышча, але цячэ бліжэй да гораду, а дзеля гэтага паміж ёю і ўро-

чышчам ляжыць лугавая нізіна. Лес прылягае непасрэдна да старога русла Бярозы, якая намеціла сабе новы напрамак, пакінуўшы тут нібы рукаво са слабым рухам вады. Рукаво зьліваецца з ракою вышэй новага вайсковага мосту.

Па рэльефу Расла страката. Адна частка агульнай плошчы занята лясамі, другая—сенажацьцю, а там палянка-ніва, узгорак, рукаў з разнальковай воднай зеленню, жывёламі. Уся плошча вучастка раўняецца прыблізна ста дзесяцінам і зьяўляецца месцам маёвак, школьных экскурсій і палявання.

Заходняя частка ўрочышча Расла, абазначаная літарай „А“, бугрыстая і сухая. Амаль што ўся яна пакрыта лесам у большасці гатункам дрэў *Pinus silvestris* L.—хвойкі. Лес сярэдняй гушчыні, мае каля 60 гадоў і па сваім знадворным выглядзе займае нешта сярэдняе паміж лесам-гушчаром і асобнымі хвоямі, якія растуць на прасторы. *Picea exelsa* Link.—елка на гэтым участку сустракаецца асобнымі дрэвамі. Дзе-ні-дзе раскіданы асобныя прадстаўнікі *Populus tremula* L.—асіны, а таксама на ўзгорках *Corylus Avellana* L.—ляшчына, *Juniperus communis* L.—ялавец, *Evonymus verrucosus* Scop—брызліна гузаватая, *Daphne mezereum* L.—воўчая ягада.

Панізавую расьліннасьць участку „А“ складаюць *Lycopodium clavatum* L.—дзераза, *Equisetum silvaticum* L.—хвошч лесавы, *Asplenium Filix femina* Berhn. і *Pteridium aquilinum* Kuhn., *Hypnum crista castrensis*, *Polytrichum commune*, *Cladonia rangiferina* Hoffm.

З кветкавых расьлін на плошчы ўсяго участку „А“ раскіданы *Anemone nemorosa* L.—курасьлеп гаёвы, *Anthyllis Vulneraria* L.—пералёт звычайны, *Arctostaphylos Uva ursi* Spr.—мучаньнік звычайны, *Astragalus glycyphyllos* L.—куравай салодкалісьцёвы, *Calluna vulgaris* Salisb—верас звычайны, *Campanula persicifolia* L.—званок вялікакветны, *Dianthus superbus* L.—іскарка пышная, *Erythraea centaurium* Pers—Цвінтарэй звычайны, *Fragaria vesca* L.—суніцы звычайныя, *Galium Aparine* L. і *G. Mollugo* L.—маруна ўчэпістая і звычайная, *Gnaphalium silvaticum* L.—суніца лесавая, *Hepatica triloba* Chiah—пралеска трынадзельная, *Hierochloa odorata* Wahlb—зуброўка пахучая, *Jasione montana* L.—вобнарак звычайны, *Melampyrum nemorosum* L.—брашаўка гаёвая, *Monotropa Hypopitys* L.—сьліўшаня многакветная, *Pirola media* Sw., *P. minor* L., *P. rotundifolia* L. і *P. secunda* L.—грушаўнік, *Platanthera bifolia* Rchb—чараўнік двохлісты, *Polygala vulgaris* L.—кранінец звычайны, *Pulsatilla patens* Mill—сон звычайны, *Scorzonera humilis* L.—Чарнакорань нізкі, *Solidago virga aurea* L.—сумнік залацісты, *Trientalis europaea* L.—седмачок эўропейскі, *Tussilago Farfara* L.—падбел звычайны, *Vaccinium Myrtillus* L.—чарніца, *V. Vitis idaea* L.—брусніца, *Verbascum Thapsus* L.—Дзіванна вялікая, *Veronica officinalis* L.—вароніка лесавая і *V. spicata* L.—вароніка каласковая.

Вучастак „Б“—невялікая палянка, якая мае нахіл у бок ракі, апрацоўваецца сялянамі вёскі Дымкі пад сяўбу.

З палявых культур болей за ўсё практыкуюцца *Secale cereale* L.—жыта звычайнае, *Avena sativa* L.—авёс сеўны, *Solanum tuberosum* L.—бульба.

З дзікарастучых расьлін прадстаўнікамі расьліннасьці участку „Б“ зьяўляюцца: *Fumaria officinalis* L.—дымніца лекавая, *Barbarea vulgaris* R.—сьвярбіра звычайная, *Draba verna* L.—крупка веснавая, *Thlaspi arvense* L.—торбачнік палявы, *Capsella Bursa pastoris* Moench—стрэлкі звычайныя, *Viola tricolor* L.—бражкі звычайныя, *Saponaria officinalis* L.—мыльнік лекавы, *Spergula arvensis* L.—Сьвінакроп палявы, *Sagina nodosa* L.—гарыца вузлаватая, *Cerastium triviale* Linc—паравінка звы-

чайная, *Hypericum perforatum* L.—святаяньнік зіркаватый, *Erodium cicutarium* L'Herit—бусельнік, *Melilotus officinalis* Desr—баркун лекавы, *Trifolium arvense* L.—Дзяцеліна ральлёвая, *Potentilla Tormentilla* Nech—дуброўка лесавая, *Knautia arvensis* Coult—паўночнік звычайны. *Achillea Millefolium* L.—крываўнік звычайны, *Leucanthemum vulgare* Lam—нівянка звычайная, *Artemisia campestris* L.—быльнік палявы, *A. vulgaris* L.—чарнобель, *Tanacetum vulgare* L.—піжма звычайная, *Gnaphalium silvaticum* L.—сушніца лесавая, *Filago arvensis* L.—калматка палявая, *Senecio vulgaris* L.—старасьцень звычайны, *Centaurea Cyanus* L.—валовка палявая, *Scabiosa Columbaria* L.—купніца блакітная, *Cirsium arvense* Scop—Асот палявы, *Taraxacum vulgare* Schrank—дмухавец звычайны, *Plantago major* L., *P. media* L., *P. lanceolata* L.—трыпутнікі, *Hieracium Pilosella* L., *H. pratense* Tausch. *H. umbellatum* L.—ястрабкі *Campanula patula* L.—званок лугавы, *Convolvulus arvensis* L.—павой палявы, *Myosotis arenaria* Sch.—незабудка палявая, *Verbascum nigrum* L.—дзіванна чорная, *Linaria vulgaris* Mill.—зарніца звычайная, *Thymus Serpyllum* L.—чабор звычайны, *Galeopsis speciosa* Mill.—зябер вялікі, *Rumex Acetosella* L.—шчаўе малае, *Agrostemma Githago* L.—кукаль звычайны.

Вучастак „В“—адзін з найбольшых у складзе цэлага ўрочышча. Амаль што ўвесь забалочаны, а ў веснавы час разьлізу Бярозы пакрываецца вадою. Балоцістасьць захоўваецца на працягу ўсяго году і толькі зіма замацоўвае паверхню. Вада прасочваецца праз зямлю ў форме крынічак і зьліваецца ў невялікую канаву, адкуль пападае ў вадазбор старога русла, аддзеленага невялікім узвышшам ад нізіны.

У большасьці вучастак „В“ пакрыты вольхай *Alnus glutinosa* L., якая мае ня болей як 20 гадоў. Старых дрэў захавалася мала. Месцамі вольха ўтварыла цэлыя гушчары. Край вучастку, прылягаючы да „Б“, пакрыты старымі *Picea excelsa* Link.—елкамі, высокімі, тоўстымі і стройнымі. Маюцца таксама старыя *Populus tremula* L.—асіны, хвой, якім мінула за сто гадоў. Прырэчную частку „В“ акаляе асобна растуць старымі, гузаватымі *Quercus pedunculata* L.—дубамі (*sessiliflora* Smith.). Тут-жа расьце многа *Avellana Corylus* L.—ляшчына. На плошчы ўсяго вучастку можна знайсці *Salix Caprea* L.—вярбу брэднік, *Salix alba* L.—вярбу звычайную, *Rhamnus Frangula* L.—крушыну крохкую, *Tilia cordata* Mill.—ліпу (невялікую), *Rubus caesius* L.—ажыну, *Rubus idaeus* L.—маліну звычайную, *Sorbus aucuparia* L.—рабіну звычайную, *Ribes rubrum* L. і *R. nigrum* L.—парэчкі, *Viburnum Opulus* L.—каліну звычайную, *Rosa cinnamomea* L.—шыпшыну, *Pirus silvestris* L.—дзікая яблыня, *Crataegus Oxyacantha* L.—баярышнік.

Травяністая расьліннасьць вучастку „В“ досыць багатая і стракатая рознастайнымі відамі. Чорная глеба, вільгаць даюць магчымасьць сяліцца і расьці такім расьлінам як: *Anemone nemorosa* L. і *An. ranunculoides* L.—курасьлепы, *Hepatica triloba* Chaix—пралеска трынадзельная, *Ficaria ranunculoides* Roth.—чысьцяк, *Caltha palustris* L.—лотаць балотны, *Corydalis solida* Sm.—чубатка звычайная, *Viola odorata* L. і *V. palustris* L.—браткі, *Drosera rotundifolia* L.—расьліна круглалістая, *Stellaria nemorum* L.—зоркаўка гаёвая, *S. media* Vill.—макрыца, *Stellaria Holostea* L.—зоркаўка вялікакветная, *Stachys palustris* L.—чысьцік балотны, *Cerastium triviale* Link—паравінка звычайная, *Geranium palustre* L., *G. pratense* L.—гераніі, *Impatiens noli tangere* L.—петрыкаўка жоўтая, *Oxalis Acetosella* L.—кісьліца, *Vicia Cracca* L.—віка птушыная, *Orobis vernus* L.—звярэц веснавы, *Lathyrus pratensis* L.—гарошак лугавы, *Geum rivale* L.—панікніца ўзьбярэжная, і *G. urbanum* L.—панікніца звычайная, *Alchemilla vulgaris* L.—гусьланка звычайная, *Epilobium*

angustifolium L. — скрыпень вузкалісты, *E. parviflorum* Schreb. — скрыпень дробнакветны, *E. roseum* Schreb. — скрыпень ружовы, *Lythrum Salicaria* L. — чальчак звычайны, *Chrysosplenium alternifolium* L. — мінушкі, *Pimpinella magna* L. — бядрынец вялікі, *Archangelica officinalis* Hoffm. — дзягліца лек., *Galium uliginosum* L. — маруна барнавая, *Valeriana officinalis* L. — валер'яна лекавая, *Pulicaria vulgaris* Gaertn. — уман звычайны, *Bidens tripartitus* L. — ваўчкі трыздельныя, *Carduus crispus* L. — чортапалох курчавы, *Vaccinium Oxycoccus* L. — журавіна, *Ledum palustre* L. — багун балотны, *Lysimachia Nummularia* L. — лазоўка сьцялуха, *L. vulgaris* L. — лазоўка звычайная, *Polemonium coelestem* L. — сінюшнік звычайны, *Symphytum officinale* L. — жывако́ст лекавы, *Pulmonaria officinalis* L. — Шчамяліца лекавая, *Myosotis palustris* — незабудка балотная, *Solanum Dulcamara* L. — лісьнік салодкагоркі, *Scrophularia nodosa* L. — залозьніца, *Gratiola officinalis* L. — аўран лекавы, *Veronica officinalis* L. — вароніка лекавая, *V. beccabunga* L. — вароніка балотная, *Mentha silvestris* L. — мята лесавая, *Glechoma hederacea* L. — блюшчык звычайны, *Lamium album* L. — яснотка белая, *L. purpureum* L. — яснотка чырвоная, *Scutellaria galericulata* L. — шлемнік звычайны, *Ajuga reptans* L. — гарлянка паўзучая, *Rumex crispus* L. — шчаўё кучаравае, *Urtica dioica* L. — крапіва рознапнёвая і *U. urens* L. — кр. джыгучка, *Humulus Lupulus* L. — хмель звычайны, *Lemna minor* L. — раска, *Paris quadrifolia* L. — мудранка чатырохлістая, *Polygonatum multiflorum* All. — куп. — купэна многакветкавая, *Majanthemum bifolium* DC. — майнік двухлісьцёвы, *Luzula pilosa* Willd. — сцініца валасістая, *Convallaria majalis* L. — лантуш майскі, *Mercurialis perennis* L. — сіневароць трывалы, *Andromeda polifolia* L. — падбел, *Parnassia vulgaris* Clus — чыхотная трава, *Lathraea Squammaria* L. — таемнік лускаваты.

Старарэчышча Бярозы агібае вучастак „В“ і прадстаўляе вадазбор глыбінёю каля 2 мэтраў, а шырынёю адналькаваю амаль што з новай ракою. Вада болей мутная, чым у самай Бярозе і мае слабы рух. Месцамі ўтварылася затокі, дзе вада зусім стаіць. Дзякуючы гэтаму на даным вучастку прыспасобілася такая расьліннасьць як: *Nymphaea alba* L. — вадзяніца белая, *Nuphar luteum* Sm. — збанкі жоўтыя, *Hydrocharis morsus ranae* L. — жабнік звычайны, *Hippuris vulgaris* L. — прырыльцы звычайныя, *Hottonia palustris* L. — вадаперыца балотная, *Sparganium ramosum* Huds. — плюшчэй галіністы, *Rumex aquaticus* L. — шчаўё вадзянае, *Polygonum Hydropiper* L. — драцен вадзяны, *Calla palustris* L. — белакапытнік балотны, *Acorus Calamus* L. — аер балотны, *Lemna trisulca* L. — раска трыздельная, *Potamogeton natans* L. і *P. crispus* L. — урэчнікі, *Alisma Plantago* L. — шальнік трыкутнікавы, *Sagittaria sagittifolia* L. — стрэліца стрэлкаліста, *Butomus umbellatus* L. — банцушнік парасонавы, *Stratiotes aloides* L. — разак вадзяны, *Elodea canadensis* Rich. — элёдэя, *Iris Pseudacorus* L. — касач жоўты, *Juncus effusus* L. — сціт разложысты, *Scirpus palustris* L. — міліца балотная. А на прылягаючым беразе ва мностве: *Thalictrum angustifolium* Jack, *T. flavum* — пылюшнікі, *Myosurus minimus* L. — мышахвосьнік, *Ranunculus Flammula* L., *R. Lingua* L., *R. repens* L., *R. sceleratus* L. — казяльцы, *Cardamine pratensis* L., *C. Amara* L. — буйміны, *Parnassia palustris* L. — відомец балотны, *Lychnis Flos cuculi* L. — сьветнік зязюлькавы, *Geranium palustre* L. *G. pratense* L. — репанія, *Potentilla Anserina* L. і *P. pal.* Scop. — дуброўкі, *Centaurea Jacea* L. — валошка лугавая, *Campanula patula* L. — званок лугавы, *Menyanthes trifoliata* L. — бабок трылісьцёвы, *Parnassia vulgaris* Clus — чыхотная трава, *Alectorolophus* All. — званец, *Pedicularis palustris* L. — увярэднік балотны, *Polygonum Bistorta* L. — драцен вужоўнікавы, *Orchis maculata* L., *O. incarnata* L. — зязюлкі, *Erio-*

phorum angustifolium Roth.—падвей вузкалісты, *Glyceria fluitans* R.Br.—манна звичайная, *Carex elongata* L., *C. Goodenowii* Gay., *C. praecox* Schreb.—асака, *Brunella vulgaris* L.—брунэлька звичайная, *Briza media* L.—дрыжнік сярэдні.

У гародзе апошняга дому вёска Дымак, прылягаючага да самага Расла, зарэгістраваны наступныя расьліны: *Papaver somniferum* L.—мак сеўны, *Chelidonium majus* L.—паджыньнік, *Cochlearia Armoracia* L.—хрэн звичайны, *Malva neglecta* Wallr.—мальва звичайная, *Melilotus albus* Desr.—баркун белы, *Oenothera biennis* L.—каўжунішнік двоухгадовы, *Arctium Lappa* L.—лопух вялікі, *Hyoscyamus niger* L.—блікат чорны, *Solanum nigrum* L.—лісьнік чорны, *Euphorbia helioscopia* L.—малачай, *Atriplex hastatum* L. і *A. patulum* L.—лябеднікі.

Урочышча Расла, як было ўжо сказана, досыць прыгожы куток прыроды і багаты ня толькі расьлінамі, але і рознымі жывёламі. Праўда, гэты бок меней дасьледваны, але ўсё-ж такі за час краязнаўчых экскурсій з вучнямі, а таксама персональных вандровак, гутарак з жыхарамі Дымак, ляснічым адзначана наступнае.

Багацей за ўсё Расла птушкамі. Тут з раньняй вясны і да часу адлёту лес напоўнены птушынным гоманам. Асабліва ў часы гнездаваньня. Сустракаюцца: *Falco respertimus*—копчык, *Astur palumbarius*—шуляк-цецеравятнік, *Asia otus* і *A. accipitrinus*—сава, *Caprimulgus europaeus*—казадой, *Coracias garrula*, *Upupa epops*, *Sitta caesia*, *Troglodytes parvulus*, *Accentus modularis*, *Turdus musicus*, *Parus major*, *Oriolus galbula*, *Motacilla alba*, *Alauda arvensis*, *Sturnus vulgaris*, *Pica caudata*, *Corvus corax*, *C. cornix*, *Emberiza miliaria*, *tingilla coelebs*, *Chrysomitris spinus*, *Cuculus canorus*, *Picus major*, *P. nedijs*, *Columba palumbus*, *C. livia*, у часы такаваньня можна сустрэць *Tetrao urogallus*, на сенажаці ўрочышча звичайна зьяўляецца *Vanellus cristatus*, а таксама гнязьдзіцца на дрэвах *Ciconia alba*, *Ardea cinerea*. Многа асабліва вясною дзікіх качак рознальковых відаў.

У вадазборы Расла водзіцца рыба галоўным чынам: *Perca fluviatilis*—вокунь, *Acerina cernua*—ёрш, *Lota vulgaris*—мянтуз, *Idus melanotus*—язь, *Esox lucius*—шчупак, *Abramis Brama*—лешч, *Gobio fluviatilis*—пяшчур, *Leuciscus rutilus*—плотка, а ў стаячых—*Carassius vulgaris*—карась, *Misgurnus fossilis*—уюн.

На дне затокаў надзвычайна многа *Anodonta Cygnea*—начовачак, *Paludina vivipara*—лужанак, *Planorbis corneus*—катушак. У стаячай вадзе—*Triton taeniatus*—трытонаў.

Програмы, анкеты і інструкцыі.

Спроба ўкладання анкет для збірання крытычна-біографічных матар'ялаў па гісторыі беларускай літаратуры.

(З прац Катэдры гісторыі беларускае літаратуры ІБК).

Паміж чарговых задач вывучэння гісторыі беларускае літаратуры адно з галоўных месц займае збіранне розных матар'ялаў аб беларускіх пісьменьніках як ужо памершых, таксама і тых, якія зьяўляюцца нашымі сучаснікамі і працуюць у бягучы час. Гэткія матар'ялы патрэбны як наогул для вывучэння беларускае літаратуры і выдання яе твораў, таксама ў прыватнасці для ўкладання крытычна-біографічнага слоўніка беларускіх пісьменьнікаў.

Для таго, каб з'арганізаваць справу гэтага збірання матар'ялаў, трэба было ўкласьці некалькі анкет, на падставе якіх можна было б апытаць сучасных пісьменьнікаў і атрымаць ад іх патрэбныя даведкі. Для гэтае мэты пажаданы тры віды анкет: анкета біографічнага зместу, анкета крытычнага і анкета псыхолёгічнага (г. зн. дапасавальна да вывучэння псыхолёгіі творчасці).

Праекты гэтых уласна анкет і апрацаваны Катэдрай гісторыі беларускае літаратуры. Два першыя праекты (біографічны і крытычны разьдзелы) складзены І. І. Замоціным; праект трэцяга разьдзелу (псыхолёгічнага) і пэдалёгічная частка да разьдзелу першага ўкладзены, згодна просьбы катэдры, асыстэнтам БДУ А. А. Гайвароўскім.

Усе тры праекты былі абгавораны на пасяджэньнях катэдры і выклікалі цэлы шэраг заўваг і дадаткаў, якія былі ўнесены ва ўсе тры праекты.

З свайго боку агульны сход Клясы філёлёгіі, заслухаўшы гэтыя анкеты, унёс да іх некаторыя папраўкі і выказаў пажаданьне, каб яны былі надрукаваны.

Распаўсюджаньне гэтых анкет сярод грамадства і асабліва сярод краязнаўцаў адразу пасуне наперад справу збірання гістарычна-літаратурных матар'ялаў.

Найвялікшае значэньне для працы катэдры мае збіраньне звестак паводле першай анкеты (А). Запаўненьне гэтае анкеты неабходна правесці ў першую чаргу. Але, зразумела, і дзьве іншыя анкеты (Б і В) паступова павінны быць запоўнены ў адносінах да кожнага пісьменьніка.

Улічваючы, што адказы на другую і трэцюю анкеты могуць быць больш цяжкімі, чым на першую анкету, ня толькі дзякуючы складанасьці іх зместу, але і з прычыны ўвядзеньня ў іх спецыяльнае

тэрмінолёгіі, Катэдра історыі беларускае літаратуры мае на мэце ў бліжэйшы час даць да гэтых анкет тлумачальную запіску, каб палягчыць іх запаўненне.

Самы тэкст ніжэйнадрукаваных анкет трэба разглядаць як спробу, як першапачатковы проект, які падлягае выпраўленьню, дапаўненьню і ўдакладненьню па меры таго, як практыка карыстаньня анкетамі будзе выклікаць адпаведныя ўказаньні і пажаданьні як саміх пісьменьнікаў, так і іншых асоб, якія будуць гэтыя весткі збіраць.

Катэдра гісторыі беларускае літаратуры зьвяртаецца да беларускіх пісьменьнікаў і да краязнаўцаў, якія возьмуць на сябе труд зьбіраньня матар'ялаў да даных анкет, з шчырай просьбай дапамагчы ў даных адносінах для вывучэньню беларускае літаратуры.

І. Замоцін.

Увага: Для зьбіраньня вестак аб памершых беларускіх пісьменьніках рэдакцыя анкет павінна быць некалькі зьменена, што і будзе зроблена ў бліжэйшы час. Але і ў сучасным сваім выглядзе анкеты ў паасобных частках могуць быць выкарыстаны як для ўкладаньня ўспамінаў аб тым ці іншым памершым пісьменьніку, таксама і для апытаньня тых асоб, якія ў тэй ці іншай ступені маюць гэтыя ўспаміны.

А. Біяграфічны разьдзел.

1. Імя, па бацьку і прозьвішча. Пад якімі псеўдонімамі (апроч прозьвішча) друкавалі і друкуеце свае творы? Па магчымасьці пажаданы поўны пералік псеўдонімаў з паказаньнем іх паходжэньня і іх увязкі з тым пэрыодам творчасьці і з тым выданьнем (часопісам, зборнікам, групаю твораў і г. д.), да якіх адносіцца даны псеўдонім ці група псеўдонімаў.

2. Год, месяц і дзень нараджэньня; зазначаючы дзень месяца неабходна паказаць, паводле якога стылю паказваецца дзень—старага ці новага. Месца нараджэньня з падрабязным зазначэньнем (горад, вуліца, нумар дому; губэрня, павет, вёска, сяло, сядзіба і інш.).

3. Бацькі: прозьвішча, імя бацькі і дзеда; дзявочае прозьвішча, імя маткі і яе імя па бацьку; іх асьвета, заняткі і кола інтарэсаў. Бліжэйшыя продкі (дзед, прадзед, бабка, прабабка) па бацькаўскай і матчынай лініі.

4. Соцыяльная спадчыннасьць. Вашая ўвязка з клясамым жыцьцём (сялянскім, рабочым, буржуазным, жыцьцём працоўнае інтэлігенцыі і г. д.) у раннім дзяцінстве і ў наступны час? Якое значэньне мелі для Вас станаўныя традыцыі,—побыт, псыхіка і ідэолёгія таго асяродзішча, у якім праходзілі Вашыя дзіцячыя і юнацкія гады?

5. Псыхо-фізыялёгічная спадчыннасьць. Здароўе бацькоў і бліжэйшых продкаў? Ці адбылася спадчыннасьць па лініі бацькі ці маткі ў адносінах да Вашага здароўя? Прыродная надаронасьць бацькі, маткі, братоў, сясьцёр, бліжэйшых продкаў? Ці выявілася спадчыннасьць у гэтых адносінах (перадача праз спадчыннасьць жывасьці пачуцьця і выябражэньня, сілы памяці і наагул разумовых надаронасьцяў таго ці іншага віду)?

6. Абстаноўка і ўражаньні раньняга дзяцінства. Дзе вы правялі дзяцінства? Вашыя ўлюбёныя забавы ў дзіцячыя гады? Што ў вас сталася ў памяці ад ранніх дзіцячых гадоў? Якія ўплывы Вы перажылі ў раннім дзяцінстве і якое ім прыдаеце значэньне?

7. На якой мове гаварылі ў Вашай сям'і, якія мовы Вы вывучылі ў дзяцінстве і якімі мовамі ўладаеце зараз?

8. Ці падупадалі Вы ў сям'і ці ў асяродзішчы, дзе праводзілі Вашы дзіцячыя гады, рэлігійным уплывам і наколькі яны былі моцныя?

9. Як праходзіла Ваше першапачатковае навучаньне ў сям'і ці ў іншай абстаноўцы? Хто веў Ваше навучаньне? Якое было кола Вашых дзіцячых назіранняў і разумовых інтарэсаў?

10. Калі вы паступілі ў школу (у якім узросьце)? Па якіх прадметах Вы выяўлялі ў школе найвялікшую зацікаўленасьць і посьпехі? Па якіх прадметах Вы выяўлялі найвялікшую непаспяховасьць? Ці былі ў Вас сябры ў школе і з каго яны складаліся (з адналетак, з пад-росткаў, больш старэйшага ўзросту, з хлопчыкаў, з дзяўчынак)? Што Вам больш за ўсё падабалася і не падабалася ў школьным жыцці?

11. Якія ў вас былі пераважныя пазаклясныя інтарэсы (удзел у гуртках, у пазакляснай грамадзкай працы і г. д.)?

12. Ці любілі Вы чытаць і што (бэлетрыстыку, навуковыя кнігі і г. д.), і з якога часу Вы пачалі чытаць? Якімі пісьменьнікамі Вы больш за ўсё захапляліся (якіх пісьменьнікаў і якія іх творы больш за ўсё любілі чытаць)? Якія з літаратурных твораў, прачытаных Вамі ў пэрыод Вашага дзяцінства, ня страцілі для Вас і зараз яшчэ сваёй цікавасьці і некаторай прывабнасьці?

13. Ці была у Вас ў пэрыод школьнага ўзросту думкі аб тым, каб зрабіцца працаўніком тае ці іншае профэсіі а ўласна якой (Вашы ідэалы асабовай працоўнай чыннасьці)?

14. Ці любілі Вы пісаць школьныя ўкладаньні? Цяжка ці лёгка Вам было іх пісаць? Ці не захаваліся хоць-бы некаторыя з іх у Вас?

15. Ці не знаходзілася сярод людзей, што былі пры Вас у дзяцінстве такіх, якія рабілі на Вас той ці іншы ўплыў у напamкu разьвіцьця Вашае асобы? Калі гэтыя былі, дык хоць-бы некаторымі рысамі апішэце іх характар і іх уплыў на Вас.

16. Што Вы лічыце за найбольш сьветлыя і найбольш цяжкія моманты свайго дзяцінства? Чаго больш за ўсё Вы баяліся ў дзяцінстве (якіх-небудзь зьяў навакольнага жыцця і прыроды, хвароб, сьмерці, страшных апавяданьняў і г. д.)?

17. У якім узросьце пачаліся Вашыя першыя любоўныя ці іншыя (напрыклад—музыка, спорт і г. д.) захапленьні і ў якой форме яны выяўляліся?

18. Як праходзіла Ваше навучаньне ў гады Вашага юнацтва, асабліва ў вышэйшай школе? Які быў характар Вашых інтарэсаў разумовых і грамадзкіх? Ці падупадалі Вы ўплыву таварышоў, настаўнікаў, профэсараў, студэнцкіх і розных грамадзкіх арганізацый?

19. Характар Вашеа чыннасьці пасля заканчэньня асьветы: спэцыяльнасьць, профэсія, служба? Кола Вашых грамадзкіх інтарэсаў і сувязяў у сталыя гады пасля заканчэньня асьветы? Якая Вамі вядзецца грамадзкая праца? У якіх грамадзкіх арганізацыях прымаеце ўдзел?

20. Склад Вашага асабовага жыцця (ці былі Вы жанаты, ці жанаты Вы зараз? калі жанаты, з кім? склад сям'і)?

21. Дзе (у якім горадзе, вёсцы, сядзібе і г. д.) Вы жылі ў дзяцінстве, у гады навучаньня, у сталыя гады? Калі пераяжджалі з аднаго месца (горад, губэрня і г. д.) у другое, дык чаму? Ці езьдзілі Вы за межы? Якія наагул мясцовасьці ў сябе на бацькаўшчыне і па-за яе межамі Вам вядомы?

22. Што Вы лічыце за пачатак Вашае літаратурнае чыннасьці? Калі пачаліся Вашыя літаратурныя спробы (у дзяцінстве, у гады школьнага навучаньня, у студэнцкія гады)? Што трэба лічыць за Ваш першы друкаваны твор, калі і дзе ён быў надрукаваны? Ці зьяўляецца

літаратурная праца для Вас асноўным ці падсобным заняткам? Ці дае яна Вам сродкі для жыцця?

23. Да якога часу вы адносіце пачатак разьвіцця Вашае нацыянальнае самасьвядомасьці? Пад якім уплывам Вы пачалі пісаць Вашыя творы на беларускай мове?

24. Кола Вашых літаратурных знаёмстваў і сувязяў? Да якіх літаратурных арганізацый і групавак Вы бліжэй стаіце? З якімі пісьменьнікамі знаходзіцеся ў найбольш блізкіх сяброўскіх адносінах? У якіх рэдакцыях і выдавецтвах супрацоўнічаеце?

25. Якія здарэньні Вашага жыцця Вы лічыце за асабліва выдатныя ў сэнсе Вашага асабовага разьвіцця і ў сэнсе ўплыву на Вашу творчасць?

26. Дайце хронолёгічную канву Вашага жыцця і літаратурнай дзейнасьці, г. зн. пералічыце больш выдатныя моманты Вашага жыцця і Вашыя творы ў хронолёгічным парадку.

Увага: Тыя моманты Вашага жыцця і чыннасьці, якія не ахоплены гэтай анкетаю, пералічыце і кататка ахарактарызуйце дадаткова.

Б (Крытычны разьдзел).

1. Ці карыстаецеся Вы ў Вашай творчасці крыніцамі аўтабіяграфічнага характару і, калі карыстаецеся, дык у якой меры (прывядзеце канкрэтныя выпадкі)? Якія Вашыя творы Вы лічыце за найбольш аўтабіяграфічныя?

2. Якую ролю займаюць у Вашай творчасці фабульныя крыніцы, г. зн. ці маеце Вы звычай даваць сюжэтную апрацоўку розным жыццёвым зьявам, газэтным весткам, анэкдотычным апавяданьням і г. д.?

3. Якія назіраньні над жыццём у яго соцыяльна-культурных і соцыяльна-псыхолёгічных адносінах часьцей за ўсё ўваходзяць як матар'ял у Вашу творчасць,—іначай кажучы, якія зьявы грамадзкага жыцця, узятых ў яго бытавой, псыхічнай і ідэолёгічнай установах, часьцей за ўсё зьяўляюцца матар'ялам для Вашае творчасці,—пераважна для эпаса, калі Вы пішаце эпічныя творы?

4. Якія здарэньні Вашага асабова жыцця, асабовыя перажываньні і настроі, асабовыя ўспрыманьні навакольнае рэчаіснасьці і г. д. часьцей за ўсё ўваходзяць, як матар'ял, у Вашу творчасць,—пераважна ў Вашыя лірычныя творы, калі Вы зьяўляецеся лірыкам?

5. Што вы лічыце за пераважную ідэолёгічную крыніцу Вашае творчасці (г. зн. крыніцу, якая дае матар'ял для таго ці іншага асьвятленьня Вашых літаратурных твораў)—Вашыя філэзофскія перакананьні, Вашыя грамадзка-політычныя погляды ці паасобныя мотывы Вашага сьветагляду?

6. Ці ня можаце паказаць пісьменьнікаў, якія выклікалі ў Вас натхненьне да стварэньня тых ці іншых Вашых твораў? Ці не зьяўляюцца некаторыя Вашыя творы вынікам некаторага ўплыву твораў іншых пісьменьнікаў? Ці няма сярод Вашых твораў такіх, якія пабудаваны на літаратурных матар'ялах рознага зьместу (на ўспамінах, дзеньніках, лістох і г. д.), на народных і поўнародных творах (казках, народным эпосе, народнай лірыцы, паданьнях, легендах і г. д.)?

7. Ці лічыце Вы Вашыя адносіны да матар'ялаў (крыніц) Вашае творчасці аднолькавым для розных пэрыодаў Вашае літаратурнае дзейнасьці, ці яны мяняліся разам з разьвіццём і ростам Вашае творчае працы?

8. Як Вы ўяўляеце свае адносіны да літаратурных кірункаў: ці далучаецеся Вы да якое-небудзь літаратурнае традыцыі (г. зн. ці прытрымліваецеся вызначанага кірунку, школы, якія ўжо ўстанавіліся), ці лічыце сябе пачынальнікам новага кірунку або, у крайняй меры, выйўніком якога-небудзь ухілу ў адным з існуючых кірункаў? Як эвалюцыянавалі Вашыя адносіны да літаратурных кірункаў ці школ?

9. Ці маеце Вы якія-небудзь свае асноўныя прадпасылкі ў галіне эстэтыкі і поэтыкі, ці Вы ў гэтых адносінах далучаецеся да адной з устаноўленых літаратурных тэорый і да якой уласна (рэалізм, сымбалізм, футурызм, пролетарская поэзія і г. д.)? Ці прытрымоўваецеся Вы ўвесь час адной якой-небудзь з гэтых літаратурных тэорый ці Ваша пазыцыя ў гэтых адносінах мянялася?

10. Як Вы самі вызначаеце (коратка) сутнасьць і значэньне мастацтва наогул і ў прыватнасьці мастацка-літаратурнае творчасьці ў яго асноўных адзнаках і задачах? Заўсёды Вы аднолькава глядзелі на мастацтва і поэзію ці Вашыя погляды мяняліся?

11. Які характар крытыкі (формальна-мастацкая, соцыолёгічная, імпрэсіяніцкая і інш.) Вы ставіце вышэй і, калі Вы пішаце крытычныя артыкулы, дык якія Вашыя звычайныя віды крытыкі?

12. Як Вы адносіцеся да сучаснай літаратуры і яе прадстаўнікоў? Як адносіцеся да клясычнае (эўрапейскае і наогул сусьветнае) літаратуры? Якіх клясыкаў Вы чыталі і чытаеце і якія творы лічыце за асабліва каштоўныя?

13. Якому жанру ў творчасьці (лірыка, эпас, драма і іх рознавіды) Вы аддаеце перавагу і чаму? Прытрымоўваецеся Вы заўсёды адных і тых-жа жанраў, ці Вашая літаратурная манера ў гэтых адносінах таксама эвалюцыянуе? Калі Вы працуеце ў галіне драматургіі, дык ці пішаце Вы свае драматычныя творы для сцэны, ці драматычная творчасць зьяўляецца для Вас самамэтай?

14. Ці ёсьць у Вашым творчым апарце ўлюбёныя прыёмы кампазыцыі аповесьці, роману, поэмы, драмы, лірычнага твору і ўласна якія (дайце канкрэтныя прыклады)? Мяняюцца з цягам часу Вашыя кампазыцыйныя прыёмы ці не?

15. Якія асаблівасьці стылю Вы лічыце за характэрныя для Вашай манеры пісьаньня? Якія асаблівасьці вершаскладаньня (памер, строфіка, рытміка і інш.) лічыце Вы для сябе за характэрныя? У якім кірунку разьвінаецца Ваш стыль і вершаскладаньне на працягу Вашае літаратурнае дзейнасьці?

16. Якія бакі і зьявы побыту і грамадзкага жыцьця Вы часцей за ўсё адбіваеце ў Вашай творчасьці? Што Вам з гэтых зарысавак найбольш на Вашую думку ўдаецца?

17. Якія Вы часцей за ўсё і, на Ваш погляд, лепей за ўсё выяўляеце чалавечыя характары, узятыя ў відзе паасобных прадстаўнікоў таго ці іншага грамадзкага асяродзішча, ці ў відзе цэльных клясавых групавак?

18. Як Вы выяўляеце жыцьцё ў яго здарэньнях і асобах—пераважна індывідуальнымі вобразамі ці пераважна тыповымі? Прыводзіце прыклады гэтых Вашых зарысавак, якія Вы самі лічыце тыповымі?

19. Якія зьявы і малюнкi прыроды Вы звычайна ўводзіце ў Вашыя творы? Рысуеце іх у роўніцы канкрэтных індывідуальных зьяў ці ў роўніцы тыповых абагульненьняў? Як звычайна Вы самі ўспрымаеце прыроду, г. зн. якое Вашае адчуваньне прыроды, і як яно выяўляецца ў Вашай творчасьці?

20. Якое Вы звычайна даеце асьвятленьне Вашым зарысоўкам

жыцця і наогул Вашым тэмам—псыхолёгічнае, філёзофскае ці ідэолёгічнае ў больш вузкім сэнсе слова, г. зн. грамадзка-політычнае?

21. У якой меры Вам удалося выявіць у вашай творчасці свой сьветапогляд?

22. Ці лічыце Вы сваю творчасць тэндэнцыйнай і, калі лічыце, дык у якім сэнсе, у якой меры,—за ўвесь час Вашае літаратурнае дзейнасьці ці толькі ў некаторыя моманты?

23. Якія з сваіх твораў Вы лічыце за найбольш удалыя, найбольш каштоўныя, г. каж. стрыжнёвыя ці асяродкавыя?

24. У якіх водзых аб Вас дадзена на Ваш погляд найбольш правільная ацэнка Вашае творчасці наогул і паасобных твораў у прыватнасьці?

25. Ці ўстанавіліся ў Вас сувязі з паасобнымі выдавецтвамі і якія ў Вас з імі адносіны?

26. Пры якіх абставінах выдаваліся зборнікі Вашых твораў ці поўныя зборы іх (гісторыя ўзьнікнення паасобных зборнікаў і поўных збораў)?

27. Ці захоўваюцца рукапісы Вашых твораў, і, калі захоўваюцца, ці ня можаце Вы іх цалкам ці часткова перадаць на захаваньне і навукова-дасьледчае выкарыстаньне Катэдры беларускае літаратуры ІКБ?

28. Што з Вашае асабовае перапіскі можа мець, на Ваш погляд, значэньне для пабудаваньня Вашае біяграфіі і для вывучэньня Вашае літаратурнае дзейнасьці, г. зн. якія Вашыя лісты да тае ці іншае асобы ці якія лісты да Вас сваякоў Вашых, сяброў, знаёмых і незнаёмых могуць зьяўляцца гісторычна-літаратурным матар'ялам? Ці ня можаце Вы тую ці іншую частку Вашай перапіскі перадаць у распараджэньне Катэдры беларускае літаратуры ІКБ?

Увага: Тыя весткі аб складзе і характары літаратурнае дзейнасьці, якія не ахоплены гэтай анкетай, але маюцца ў распараджэньні пісьменьніка, просім хоць-бы ў кароткай форме далучыць да анкеты дадаткова.

В. (Псыхолёгічны разьдзел).

1. Калі і на якой мове Вы пачалі першыя Вашы спробы ў літаратурнай творчасці? Пакажэце іх характар, тэмы, памеры. Калі Вы пачалі пісаць не на беларускай, а на іншай якой-небудзь мове, дык як лёгка ці цяжка ўдавалася Вам пісаць не на роднай мове?

2. Ці ня было ў Вас якіх-небудзь больш ці менш вызначаных мотываў (ідэёвага, практычнага і інш. характару) да напісаньня Вашых першых твораў?

3. Як аб іх адзываліся блізкія да вас асобы, і як Вы самі расцэньвалі іх у той час?

4. Як Вы іх зараз расцэньваеце?

5. Калі Вы ўпершыню пачалі друкаваць Вашыя творы, і якія мотывы ў Вас былі да іх надрукаваньня?

6. Пры якіх абставінах Вам удалося надрукаваць першыя Вашыя творы?

7. Якая вонкавая тэхніка ў процэсе Вашае літаратурнае працы—ці пішаце Вы творы сваёй рукою, друкуеце на машынцы, дыктуеце іх каму-небудзь, запісваеце начыста ці амаль начыста тое, што Вы раньш абдумалі, ці пішаце ўчарне і робіце папраўкі, зьмены і дадаткі?

8. Ці хутка Вы пішаце (з боку руху рукі) ці не? Ці часта Вы робіце перапынкі ў пісаньні, абдумваючы тое, што Вам трэба пісаць далей?

9. Які агульны тэмп Вашае працы: ці пішаце Вы роўнамерна,

прысвечваючы для гэтага гадзіны дня ці тыдня, ці няроўнамерна, г. зн. не вызначаючы, будзеце Вы ў гэты тыдзень пісаць ці не?

10. Якая абстаноўка найбольш спрыяе Вашай працы?

11. Якімі рэчамі вы абкружаеце сябе ў часе працы: што, напр., Вы прызвычаліся мець на сваім пісьмовым стале і каля сябе ў часе працы?

12. Ці не заўважалі Вы, што ў вядомыя гадзіны дня Вы лепей здольны працаваць, чым у іншыя гадзіны, і якія ўласна—раніцаю, у дзень, у вечары, у ночы?

13. Што стварае для Вас імпульс да працы: ці няма якіх-небудзь момантаў і абставін, якія маглі-б павышаць Вашу працу (напр. уплыў наведвання канцэрту, тэатру, кіно, праведзенае вечарыны ў гасцях, уплыў узмоцненага курэння і іншых наркотычных сродкаў і г. д.)? Ці ўплывае на Вашу творчасць павышаная нервовасць, або тое ці іншае адчуванне хворасці, якія-небудзь сны, так званыя неадчэпныя ідэі і г. д.?

14. Ці приходзіцца Вам пісаць згодна заказу, да вызначанага тэрміну, для конкурсу, з гонорарных мотываў? Як Вы адносіцеся да гэткае працы?

15. Пішаце Вы наогул больш для сябе і для абмежаванага кола блізкіх і знаёмых ці пераважна для друку?

16. Ці ўплывае настрой на Вашу працу: ці можаце Вы, напрыклад, пасьля якое-небудзь атрыманае Вамі няпрыемнасці ў гэты дзень працаваць ці працаваць тады, калі знаходзіцеся ў якім-небудзь прыгнечаным стане?

17. Які ўплыў на Ваш настрой і на ход Вашае працы робіць крытыка Вашых твораў і наогул рознага віду аб іх водзывы? Калі Вы драматург і пішаце для сцэны, дык які ўплыў на Вашу працу мае пастаноўка на сцэне Вашых твораў?

18. Ці бываюць у Вас такія моманты, калі Вас настолькі моцна цягне да пісаньня, што Вы прымушаны кінуць тую ці іншую працу, каб узяцца за пісаньне? Ці маеце Вы нахіл для імпрывізацыі? Ці ня было ў працягу Вашае літаратурнае чыннасці выпадкаў імпрывізацый у тым ці іншым выглядзе?

19. Зрабеце спробу апісаць хоць-бы адну-дзве тэмы Вашых твораў з боку іх пахаджэння, г. зн., як і чаму ў Вас спачатку з'явілася думка аб тэй ці іншай тэме.

20. Што Вам даецца больш цяжка ў пісаньні—пачатак (складаньне агульнага пляну ці пісаньне ўступнае часткі Вашага твору), сярэдзіна (самае ядро разгортваючайся фэбулы, здарэнняў, якія разгортваюцца, і ўчынкаў гэроў) ці канец працы?

21. Ці маеце Вы перад сваім нутраным зрокам фэбулу, плян працы ці не, альбо Вы пішаце, ня ведаючы таго, што Вы скажаце ў далейшых частках свайго твору?

22. Калі Вы пішаце, дык ці не знаходзяцца ў Вашай сьвядомасці зрокавыя, слухавыя, шчупальныя і іншыя вобразы таго, аб чым Вы пішаце, ці ня чуеце Вы нутраным спосабам напр. тых размоў, якія пры разгортваньні фэбулы Вашага твору вядуць між сабою яе гэроі?

23. Ці ня приходзілася Вам прыкмячаць, што Вы, апісваючы характары і ўчынкі тых ці іншых гэроў, апісваеце тых ці іншых жывых асоб, якія спатыкаліся ў Вашым жыцці?

24. Ці абдумываеце Вы тыя чалавечыя ўчынкі, якія Вы апісваеце, ці абмяркоўваеце магчымыя мотывы гэтых учынкаў, ці пішаце інтуітыўна, прычым усе гэтыя ўчынкі і здарэнні як-быццам самі сабою разгортваюцца перад Вамі, і Вам застаецца іх толькі запісваць?

25. Як Вы адносіцеся да гэрояў Вашых твораў у самым процэсе пісаньня Вашае працы: ці жывуць яны староньнім ад Вас жыцьцём, ці Вы ўваходзіце ў іх і як-бы яднаецеся з імі ў іх учынках і перажываньнях?

26. Як часта ў Вас зьяўляецца патрэба ў пераапрацоўцы твораў? Ці давяраеце Вы больш першаму свайму натхненьню ці больш разлічаеце на пераапрацоўку напісанага? Ці заўсёды для Вас ясна, чаму іменна Вы пераапрацоўваеце даны твор—у прыватнасьці, чаму адкідаеце адзін варыянт і чаму другі прызнаеце за больш удалы?

27. Ці лёгка Вы пераробліваеце і выпраўляеце Вашую працу, ці пераробка даецца заўсёды з цяжкасьцю, і ці часта Вы пераробліваеце паасобныя месцы працы і менавіта якія (апісаньні прыроды, характараў, абстаноўкі, учынкаў, стылістычныя месцы і г. д.)?

28. Ці зьяўляецца ў Вас у процэсе працы жаданьне паказаць Ваш твор Вашым блізім, знаёмым, сябром і калі гэтае паказваньне адбываецца, дык які ўплыў гэта робіць на Вас і Вашую працу?

29. Колькі вершаў ці колькі старонак Вам удавалася напісаць за адзін „прысест“?

30. Як Вы пачынаеце новую працу? Якія імпульсы часьцей за ўсё накіроўваюць Вас да новае працы? Ці цяжка Вам даецца пачатак працы над новым творам?

31. Назаўсёды 4-5 пісьменьнікаў, якіх Вы лічыце найбольш роднымі Вам духам іх творчасьці і стылем іх пісьма.

Усевалад Мкіцінскі

Аб арганізацыі групавых падарожай з мэтай пазнаньня і вывучэньня краю.

З набліжэньнем летняга часу перад краязнаўчымі аб'яднаньнямі паўстае пытаньне аб арганізацыі падарожніцкай справы з мэтай пазнаньня і вывучэньня краю. Справа падарожніцтва ўваходзіць у непасрэдныя задачы сучаснага краязнаўства. Трэба сказаць, што, дзякуючы навізьне, мы дагэтуль не змаглі выпрацаваць пэўных правіл, якія дапамагалі-б справе арганізацыі падарожай і папярэджвалі-б нашы памылкі. Тым часам, можна рэкамендаваць некаторыя правілы, разлічваючы на тое, што ў процэсе далейшае працы ў гэтым кірунку, вопыт будзе павялічвацца, а справа ўдасканаліцца.

Гэтым маецца на ўвазе закрануць пытаньне аб арганізацыі групавых падарожай з мэтай пазнаньня і вывучэньня краю. Групавыя падарожы можна падзяліць на каротка і доўгатэрміновыя; да першых трэба аднесці тыя, якія павінны адбыцца на працягу 1-2 дзён. Зразумела, што ажыццяўленьне падобнага тыпу падарожы патрабуе менш увагі, падрыхтоўкі і сродкаў, а таму можа адбыцца пры вялікім ліку ўдзельнікаў. Іншая справа, калі трэба арганізаваць доўгатэрміновую падарож. У апошнім выпадку шмат чаго трэба прадугледзець, абмераваць. Лік удзельнікаў карысна абмежаваць 10—12 асобамі, прымаючы пад увагу цяжкасьць набыцця харчу і няспрыяючыя ўмовы для размяшчэньня падарожнікаў у час начлегу. Падрыхтоўка і ажыццяўленьне падарожы складаецца прыблізна з наступных момантаў:

1) Вяўленьне грашовых сродкаў, абгаварэньне магчымасьці павялічыць іх, складаньне орыентавачнага маршруту.

2) Калі канчаткова выяўлены грашовыя магчымасьці, трэба скласьці пэўны, падрабязны маршрут, выпрацаваць умовы для ўдзель-

нікаў, таксама правілы, і абвясціць аб апошнім тэрміне падачы заяў, вызначыць адказнага кіраўніка, азнаёміцца з адпаведнай літаратурай.

3) Уласна падарож.

4) Апрацоўкі матар'ялаў пасля звароту з падарожы.

Пункт першы не патрабуе ніякіх тлумачэнняў. Па пункту другім трэба сказаць шмат чаго. Грашовыя магчымасці адаб'юцца як на маршруце, гэтак і на ўмовах прыцягнення ўдзельнікаў. Адсюль выцякае залежнасць працягу падарожы, затым, умоў: выключна на сродкі таварыства, на ўмовах нейкіх затрат збоку ўдзельнікаў, (прыкладам, харчавання) ці цалкам на сродкі апошніх, пры захаванні таварыствам чыста арганізацыйнага боку, кіравання, а таксама набыцця неабходных прылад для самае працы.

1. Асноўным дэвізам падарожніка павінна быць солідарнасць, парадак, далікатнасць. Адсюль выцякае ўсюды і заўсёды клапаціцца аб адхіленні небяспекі, посьпеху сваіх таварышоў ня менш, як аб самім сабе. 2. Выпрацаваны плян падарожы павінен быць выкананы ўдзельнікамі солідарна. 3. Усякія адхіленні ад вызначанага маршруту і агульнага выканання дазваляюцца толькі з ведама кіраўніка падарожы. 4. Распараджэнні кіраўніка, якія маюць на ўвазе адхіленне небяспекі пагражаючай паасобным удзельнікам, ці ўсяму складу падарожнікаў, павінны выконвацца зараз-жа і бяз усякіх спрэчак. Ня ўхіляцца ў бок ад вызначанага кірунку падарожы і не пакідаць месца прыпынку без узгаднення з кіраўніком. Аб усіх фізічных недамаганнях даводзіць да ведама кіраўніка. Непаразуменні, якія ўзнікаюць сярод удзельнікаў, павінны вырашацца таварыскім судом, па згодзе абодвух бакоў. Кожны падарожнік павінен мець оліс прадметаў, узятых у падарож. Гэта неабходна на выпадак непаразуменняў у выпадку прапайы якой-небудзь рэчы ў час падарожы.

Пры абгаварэнні мэты падарожы можа ўзнікнуць патрэбнасць завастрыць увагу на вывучэнні якой-небудзь акрэсленай мясціны, прыкладам, возера Князь з яго ваколіцамі. У даным выпадку галоўная ўвага накіроўваецца на вывучэнне вызначанага аб'екту, а іншыя прасторы падарожы даследуюцца павярхоўна. Тут магчыма заснаванне базы ў пэўным месцы, адкуль падарожнікі пачынаюць даследы згодна сваім здольнасцям, ці зацікаўленасці якой-небудзь галінай. Калі няма аднаго пэўнага месца, то ўвесь прастор па шляху вандроўкі вывучаецца з аднолькавай увагай.

Даследванне павінна праводзіцца ў прыродна-геаграфічным, грамадзка-эканамічным і культурна-гістарычным напрамках. Наконт умоў, спосабу падарожы і складу ўдзельнікаў карысна трымацца таго прынцыпу, каб падарож адбывалася пешшу пры адной фурманцы пад маемасць падарожнікаў і розныя прылады, што значна спрыяе справе, вызваляе ўдзельнікаў ад цяганіны на сабе цяжару, забяспечвае больш сталае абсталяванне падарожы. У падарож прымаць асоб фізічна здаровых. Выпрацоўваючы ўмовы падарожы, трэба скласці каштарыс прыблізна з наступных пунктаў: на падрыхтоўку да падарожы, на аплату фурманкі, на харчаванне, на набыццё фотоаграфічных матар'ялаў, на непрадбачныя выдаткі і калі дазваляюць сродкі,—на набыццё рэчаў для музея. У падарож прымаць асоб па заявах у пісьмовай форме.

Кожны падарожнік павінен мець пры сабе:

1) Пасведчанне асобы, пашпарт ці сяброўскі білет. 2) Палатняную ці скураную торбачку. 3) Адну ці дзве пары бялізны ў залежнасці ад тэрміну падарожы. 4) 2-3 пары шкарпэтак ці парціянак. 5) Ручнік і кавалак мыла. 6) Сьцізорык. 7) Лыжку і кружачку. 8) Шы-

так і аловак. 9) Некалькі насавых хустак. 10) Кавалак шпагату. 11) Цёплую куртку, сьвітку, дажджавік ці пыльнік. 12) Коўдру і невялічкую падушачку (пры ўмовах доўгае падарожы).

Увага: Наконт абутку трэба сказаць, што лепш за ўсё насіць чаравікі, цяжкія боты значна перашкаджаюць, а сандалі нікуды не гадзяцца, бо ў іх пападае пясок і націрае ногі. Неабходна клапаціцца, каб ногі ня коўзаліся ў абутку, іначэй можна нацерці пузыры, а таксама стараніцца розных рубцоў і латак на шкарпэтках і парцінках.

Усе падрабязнасці па пункту 2-ім трэба зафіксаваць у пісьмовай форме; толькі ў такім выпадку можна ўхіліцца ад непарадку, бо ўсё будзе зразумелым і стройна складзеным. Калі ўсё абмяркована, то аб падарожы і ўмовах яе даводзіцца да ведама саброў т-ва.

Па пункту трэцім можна параіць наступнае: папершае адпраўляючыся ў падарож, удзельнікі павінны выдзеліць з свайго складу загадкага гаспадарчай часткай, у абавязкі якога ўваходзіць рупіцца аб набыцці харчу і вёсці рахункі выдаткаў. У абавязкі кіраўніка ўваходзіць кіраваньне падарожжаю, розныя перамовы з прадстаўнікамі ўлады на мясцох, клопаты аб адшуканьні памяшканьня пад начлег, разам з тым ён можа выконваць абавязкі скарбніка.

Перад выходам у падарож т-ва павінна паклапаціцца аб набыцці неабходных прылад як для працы, гэтак і для агульнай карысьці.

Прадметамі гэтымі могуць быць наступныя:

1) Фотаграфічны апарат з неабходным запасам пласьцінак і прыладамі. 2) Географічная 3-х ці 5-цівярстовая карта. 3) Компас. 4) Лапата (для выемкі глебавых узораў і інш. патрэб). 5) Піла-нажоўка (для адпілоўкі ўзораў дрэўных парод і інш. патрэб). 6) Малаток 2-х ці 3-фунтовы (для разьбіваньня каменя). 7) Тапор (для гаспадарчых патрэб). 8) Мэтр і рулетка. 9) Прэс для сушкі расьлін, папка для складаньня высушаных расьлін, запас пралускной і газэтнай паперы. 10) Некалькі клубкоў шпагату. 11) Скрынкі для глебавых узораў. 12) Батанізірку ці фанерны чамаданчык для зьбіраньня расьлін. 13) Некалькі скрынак для захаваньня зьбіраемых матар'ялаў. 14) Сачкі для лову жамыры (insekta), калі маецца на ўвазе іх зьбіраць, марылкі, пудэлі для захаваньня. 15) Бутэлёчка еду, кропель Іназемцава, некалькі парашкоў хіны, бінт і кавалак ваты. 16) Вядро, вяроўка і бразэнт. Калі маецца на ўвазе варыць страву, то ўсё неабходнае для гэтага.

Перад тым, як рушыць у дарогу, добра сфотографаваньне ў поўнай баявой выкладцы. Кожны падарожнік павінен запісваць у сшытак свае ўражаньні і досьледы. У час вячэрняга адпачынку разьмяркоўваць працу на наступны дзень.

Па пункту чацьвертым. Па звароту з падарожы ўдзельнікі здаюць свае матар'ялы, выдзяляюць камісію, якая канчаткова апрацоўвае іх.

Агульныя заўвагі.

Пры складаньні маршруту трэба мець на ўвазе тое, каб падарож адбылася ў абодвы бакі па іншых дарогах. Перад падарожжаю карысна атрымаць дазвол ад Політычнае Управы на фотаграфаваньне. Вельмі карысна, каб у склад падарожнікаў уваходзілі фотограф, аматар ці рысавальшчык, што значна павялічыць каштоўнасьць падарожы. Старацца не праходзіць па маршруту ў дзень больш 12—15 вёрст. Робячы досьледы карысна загадзя выпрацаваць шэраг пытанняў, на якія неабходна атрымаць адказ на месцы. Зьбіраньне матар'ялаў лепш за ўсё

ўдаецца ў сьвяточныя дні, калі мясцовае насельніцтва бывае вольным. Пры наведваньні паселішч трымаць сябе ў адносінах да насельніцтва далікатна і папрыяцельску, не дозволяць учынкаў, якія-б маглі быць вытлумачаны не на карысьць падарожнікаў, памятуючы аб тым, што прыход падарожнікаў пакідае ў вёсцы глыбокі сьлед. Асобам, якія дапамагалі ў час падарожы, карысна прыслаць фотаграфічныя здымкі іх мясцовасьці.

Што мажліва ажыццявіць у час падарожы.

1) *У прыродна-геаграфічным напрамку.* Апісваць мясцовасьць, выпраўляць географічную карту, наносячы на яе новыя паселішчы, зьмены, якія наглядаюцца ў адносінах да лясоў, балот, вазёр. Зьбіраць узоры глеб, карысныя выкапні, па магчымасьці абсьледваць месцы іх знаходжаньня ў мэтах выяўленьня плошчы, апісваць іх. Зьбіраць расьліны, якія рэдка сустракаюцца, узоры дрэўных парод, запісваць са слоў мясцовых жыхароў аб птушках і зьвярох, якія сустракаюцца ў данай мясцовасьці, аб плошчы, глыбіні вазёр, аб пародах рыб, фотаграфаваль і замалёўваць тыповыя краявіды, расьлінныя згуртаваньні, лясы, балоты, узвышшы, рэчкі, вазёры, прыгожыя мясціны, геолёгічныя абгаленьні, помнікі прыроды і г. д.

2) *У культурна-гістарычным напрамку.* Апісваць помнікі старасьветчыны: курганы, гарадзішчы, могілкі, старасьвецкія будынкі як кultaвы, гэтак і сьвецкія. Зьбіраць весткі аб розных гістарычных падзеях, рэволюцыйным руху, паншчыне, запісваць ад старых людзей успаміны аб старых часох, зьбіраць весткі аб раскопках і выпадковых знаходках. Запісваць легенды, зьвязаныя з помнікамі і рознымі мясцінамі.

Фотаграфаваль і замалёўваць усё тое, што зьвязана з гісторыяй і варта ўвагі, складаць схэматычныя пляны помнікаў і шмат іншага.

3) *У грамадзка-эканамічным напрамку.* Зьбіраць вусную народную творчасьць, апісваць народны быт як стары, гэтак і новы, апісваць заняткі насельніцтва, рамэствы, прамысловасьць, савецкае будаўніцтва, шляхі зносін, гандаль, фотаграфаваль тыпы насельніцтва, тыповыя будынкі, залюдненьня мясцовасьці, жыхарства ў час працы. Наогул у гэтым напрамку для краязнаўцы знойдзеца працы непачаты край.

Х Р О Н І К А.

Справаздача Цэнтральнага Бюро Краязнаўства.

А. Дзейнасьць ЦБК.

Цэнтральнае Бюро Краязнаўства ў сваёй дзейнасьці на працягу 1927 году кіравалася, галоўным чынам, пастановамі II Усебеларускага Краязнаўчага Зьезду, які, як вядома, замацаваў арганізацыйныя формы краязнаўчага руху ў БССР і вызначыў шляхі яго далейшага разьвіцьця.

На падставе пастановаў і ўказаньняў Зьезду, Цэнтральнае Бюро Краязнаўства склала плян працы на ўвесь год, які імкнулася ажыццяўляць у сваёй дзейнасьці. Галоў-

нымі пытаньнямі, якія ўвайшлі ў плян працы, былі: арганізацыйныя, папулярызатарныя, інструкцыйна-мэтодычныя, інструктаж мясцовых краязнаўчых арганізацый, выдавецкая справа і інш.

У арганізацыйным кірунку за справаздачны перыяд прароблена наступнае: праведзена 45 пасяджэньняў прэзыдыуму Цэнтральнага Бюро Краязнаўства і адзін пленум. На пасяджэньнях Прэзыдыуму разгледжана: 70 пытаньняў арганізацыйнага характару, 81 пытаньне, датычнае працы мясцовых краязнаўчых арганізацый, 17 справаздач аб працы акруговых краязнаўчых таварыстваў, 8 справаздач школьна-краязнаўчых арганізацый гор. Менску, 17 пытаньняў мэтодычнага характару і 18 пытаньняў аб працы розных камісій і

сэкцій ЦБК і ІБК з мэтай увязкі працы. У пачатку акадэмічнага году былі разасланы па ўсіх мясцовых краязнаўчых арганізацыях таварыскія лісты, у якіх вызначаліся тэмы пытанняў, на якіх павінна быць сконцэнтравана ўвага мясцовых краязнаўчых арганізацый. На працягу ўсяго справаздачнага перыяду вызначаліся ў перадавых артыкулах часопісу „Наш Край“ галоўныя пытанні працы мясцовых краязнаўчых арганізацый, на якіх павінна быць спынена ўвага, а таксама ўвесь час змяшчаліся падагульненні аб працы Цэнтральнага Бюро Краязнаўства і інструкцыйна-кіраўнічага матар'ялу. У пачатку акадэмічнага году былі высветлены ў Камісіях і Катэдрах Інстытуту Беларускае Культуры тэмы пытанняў, даследаванні якіх магчыма правесці пры дапамозе краязнаўчых арганізацый. Гэтыя пытанні былі ўнесены ў плян працы мясцовых краязнаўчых арганізацый. Узнята пытанне перад прафсаюзнымі арганізацыямі і Комсамолам аб узмацненні ўвагі з боку членаў гэтых арганізацый да питаанняў краязнаўства і залічэнні працы па краязнаўству, як грамадзкай нагрукі. З мэтай падрыхтоўкі належнага ліку краязнаўцаў узнята перад Наркамасветы ў вырашана ў станоўчым сэнсе пытанне аб увядзенні курсу краязнаўства ў Тэхнікумах і ВУЗ'ах БССР. Каб выявіць дасягненні краязнаўчых арганізацый і паасобных краязнаўцаў у справе фотграфавання і зарысавак, наладжана разам з Беларускім Дзяржаўным музеем выстаўка краязнаўчых фотграфій і зарысавак. Свае часова былі дадзены мясцовым краязнаўчым арганізацыям належныя ўказанні аб парадку і формах удзелу краязнаўчых арганізацый у святкаванні 10-годдзя Кастрычнікавай рэвалюцыі з мэтай скарыстання гэтых матар'ялаў для краязнаўчага вывучэння.

У мэтах папулярызавання краязнаўчай справы, сярод працоўных мас зроблена наступнае: праведзены і абслужаны сіламі Цэнтральнага Бюро Краязнаўства дзве студэнцкія краязнаўчыя канферэнцыі і дзве канферэнцыі вучняў г. Менску. Прачытаны курс краязнаўства на ўсіх настаўніцкіх курсах, якія былі арганізаваны ўлетку ў Менску. Зроблена прадстаўніцкай ЦБК дзесяць дакладаў па краязнаўству на акруговых краязнаўчых канферэнцыях. Прачытаны ў краязнаўчых гуртках менскіх навучальных устаноў прадстаўніцкай ЦБК разам з навуковымі працаўнікамі Інбелкульту сорак сем лекцый і дакладаў на краязнаўчыя тэмы. Прачытаны два цыклі лекцый па краязнаўству па дванаццаць тэм кожны, па радзе. У мэтах падрыхтоўкі краязнаўцаў, арганізаваны і праведзены разам з таварыствам Краязнаўства Беларускага Дзяржаўнага Універсітэту курсы краязнаўства, на якіх прачытана 12 дакладаў і лекцый арганізацыйна-мэтычнага характару.

У галіне навукова-мэтычнай увесць час робіцца вывучэнне форм і метадаў краязнаўчага руху ў БССР, а таксама праведзены падлік краязнаўчых арганізацый і паасобных краязнаўцаў. Зроблен падлік анкет, праграм і іншага інструкцыйна-мэтычнага матар'ялу,

якія выданы краязнаўчымі арганізацыямі, або навуковымі інстытуцыямі і вызначаны тэмы анкет і праграмы, у якіх адуцацца патрэба ў працы мясцовых краязнаўчых арганізацый. У гэтым кірунку зроблены захады перад адпаведнымі навуковымі інстытуцыямі аб апрацоўцы неабходных мэтычных указанняў.

Распрацаваны і выдадзены працаўнікамі Цэнтральнага Бюро Краязнаўства наступныя праграмы па краязнаўству: вывучэнне мястэчка, вывучэнне і складанне раённых слоўнікаў мовы і географічнага, статут Цэнтральнага Бюро Краязнаўства, праграма і формы абагульненняў фэналогічных нагляданняў, праграма курсу краязнаўства ў ВУЗ'ах і тэхнікумах; апрацавана абагульненне фэналогічных нагляданняў за 1927 год па БССР.

У галіне інструктажу праведзена абследаванне працы акруговых таварыстваў краязнаўства па два-тры разы ў сярэднім. Абследавана інструктарамі праца трыццаці пяці раённых таварыстваў краязнаўства. Абследавана па два разы праца краязнаўчых гурткоў менскіх навучальных устаноў. У часе абследаванняў працы краязнаўчых арганізацый праведзена інструктарскім персоналам ЦБК 39 сходаў і пасяджэнняў членаў арганізацый, на якіх зроблены інструкцыйна-мэтычныя даклады па краязнаўстве.

У галіне школьнага краязнаўства была звернута ўвага на увязку працы школьных краязнаўчых гурткоў з агульнымі краязнаўчымі арганізацыямі, а таксама са школьнымі саветамі. Ужыты належныя захады, каб унесці краязнаўчы змест у школьныя праграмы.

Праведзены падлік школьна-краязнаўчых гурткоў і іх працы, аб чым весткі накіраваны на школьную выстаўку ў Лейпцыг.

Згодна ўказанняў Краязнаўчага Зьезду была ўдзелена значная ўвага пытанням краязнаўства сярод нацыянальных меншасцей. Праведзена праца па арганізацыі сэкцый пры мясцовых краязнаўчых арганізацыях і вызначаны тэмы пытанняў, на якіх павінна спыняцца ўвага нацменшасцей пры вывучэнні краю. Але трэба зазначыць, што, ня гледзячы на ўжыты ў гэтым кірунку мерапрыемствы, краязнаўчая справа сярод нацменшасцей не разгарнулася належным чынам. У гэтым кірунку ёсць дырэктыва больш дасканалыя вывучыць формы і асаблівасці краязнаўства сярод нацменшасцей з тым, каб наладзіць яе.

У галіне выдавецкай справы выдадзена 10 нумароў часопісу „Наш Край“, працы II Ўсебеларускага Краязнаўчага Зьезду, краязнаўчае апісанне прыроды Асіповіцкага раёну.

Праз часопіс „Наш край“, як і ў мінулым годзе ішло накіраванне ўсёй краязнаўчай справы і высьвятленне стану яе на мясцох. На працягу справаздачнага перыяду ў часопісу зьмешчана:

- а) артыкулаў агульна-кіраўнічага характару—35.
- б) навуковага—34.
- в) інструкцыйна-мэтычнага—33.

г) мясцовых матар'ялаў—32.

д) хронікёрскіх заметак—100.

Гэты просты пералік зьмешчаных у часопісу матар'ялаў сьведчыць аб тым, што дырэктыва Краязнаўчага Зьезду, якая была дадзена ЦБК у гэтым кірунку, выканана: павялічыўся лік кіраўнічага і інструкцыйна-мэтодычнага матар'ялу, а таксама досыць добра адбівалася праца мясцовых краязнаўчых арганізацый і паасобных краязнаўцаў. Аб гэтым сьведчаць водзвывы мясцовых краязнаўчых арганізацый у справах за мінулы год: лік незадаволеных зьместам часопісу „Наш край“ значна памяншыўся. Апошнія магчыма тлумачыцца тым, што часопіс выходзіў больш свачасова і рэгулярна, чым у папярэднія гады. Таксама значна пашырыўся лік супрацоўнікаў часопісу за мінулы год: выявіліся новыя сілы краязнаўцаў на мясцох, якія імкнуцца супрацоўнічаць у часопісу; прыцягнуты да супрацоўніцтва некаторыя вучоныя РСФСР, пашырыўся лік падпішчыкаў. Наогул часопіс набывае чым далей усё большую вагу сярод краязнаўчых арганізацый БССР і грамадзкэсці.

У справе апрацоўкі матар'ялаў з месці інстытуцыямі ІБК таксама ёсьць за мінулы год дасягненьні: наладжана справа з апрацоўкай фэаолёгічных матар'ялаў, мэтаролёгічных, фольклёрных, а таксама з апрацоўкай розных анкет. Наладжана справа з паведамленьнем дапішчыкаў аб атрыманых матар'ялах: на кожны допіс даваліся свачасова паведамленьні ці ЦБК ці адпаведнай камісіі ІБК непасрэдна, або праз часопіс „Наш Край“, дзе зьмяшчаліся весткі аб атрыманых матар'ялах.

Як і ў мінулым годзе, праз часопіс „Наш

Край“ падтрымлівалася рэгулярная сувязь з краязнаўчымі арганізацыямі і навуковымі ўстановамі СССР. Усяго ЦБК выдэ абмен выданьнямі з 66 навуковымі арганізацыямі Саюзу, з замежнымі навуковымі ўстановамі і з усімі перыядычнымі і сталымі выданьнямі БССР. Апрача гэтага ў часе навуковай камандыроўкі т. Касьяловіча ў Фіншчыну ім заснавана непасрэдная сувязь з краязнаўчымі арганізацыямі гэтай краіны, Латвіі, Літвы і Эстоніі. У часе III Усерасійскай Конфэрэнцыі ў студзені, дэлегатамі конфэрэнцыі наладжана сувязь з краязнаўчымі арганізацыямі Саюзу. Наладжаньне сувязі з паказанымі вышэй краязнаўчымі арганізацыямі адбілася ў працы ЦБК, якое скарыстоўвала вопыт і дасягненьні іх у працэсе сваёй працы, што значна дапамагала росту і пашырэнню краязнаўчай справы.

Б. Стан краязнаўчай справы на мясцох.

Асноўным пытаньнем у працы краязнаўчай сеткі на мясцох ёсьць усебаковае вывучэньне адпаведнай тэрыторыі—раёну, акругі. У гэтым кірунку і вялася праца большасьцю мясцовых краязнаўчых арганізацый.

Матар'яльная база краязнаўчых арганізацый у справах годзе ў параўнаньні з мінулым павялічылася з 8.500 руб. да 10.572 руб., што дае рост каля 25%. Але ўзмацненьне матар'яльнага становішча ідзе неаднолькава па ўсіх акругах. Ёсьць акругі (Магілёўшчына, Аршаншчына), у якіх заўважаецца зьмяншэньне выдачы сродкаў на краязнаўчую справу. Па акруговых таварыствах краязнаўства гэтыя сродкі размяркоўваюцца такім чынам:

№ №	НАЗВА АКТУГІ	Колькі т-ва мела летась	Колькі мае сёлета	Колькі ўнесена ў каштарыс
1	Аршанская	600	500	1000
2	Бабруйская і б. Слуцкая	1000	2262	2300
3	Віцебская	2000	1500	3000
4	Гомельская і б. Рэчыцкая	—	1500	1500
5	Магілёўская і б. Калінінская	1100	500	1000
6	Мазырская	3800	2310	3800
7	Менская і б. Барысаўская	—	1000	1000
8	Полацкая	—	1000	1500
Разам		8500	10572	15100

Гэтая невялічкія пакуль што асыгнаванні па мясцовых каштарысах на краязнаўчую справу, галоўным чынам, ідуць на ўтрыманне краязнаўчых музеяў (Бабруйск, Слуцк, Полацк і Мазыр) і на выданні акруговых краязнаўчых зборнікаў (Менск, Віцебск, Гомель, Полацк, Мазыр і Бабруйск). На разгортванне і пашырэнне краязнаўчымі арганізацыямі навукова-даследчай справы сродкі амаль не выдаваліся. А Магілёўская акруга не адпусціла нават сродкаў на ўтрыманне існуючага Калінінскага краязнаўчага музея. Паміж тым рост і важнасць справы вымагаюць выдаткавання сродкаў і на гэты бок працы. У будучым мясцовыя органы

ўлады павінны будучы ўлічыць гэта пры складанні каштарысу.

На 1 студзеня 1928 г. ўсіх краязнаўчых арганізацый налічваецца 301, з ліку якіх: акруговых таварыстваў краязнаўства—8, раённых—100, гурткоў краязнаўства—96, школьных і тэхнікумаўскіх гурткоў і таварыстваў краязнаўства ў Вузах—97. Ня гледзячы на тое, што справаздачныя весткі дасланы толькі акруговымі і паловай раённых краязнаўчых таварыстваў, назіраецца рост нізавых сельсавецкіх і школьных гурткоў краязнаўства. Лік арганізацый па акругах відаць з наступнай табліцы.

№№	НАЗВА АКТУГІ	Даслалі весткі		Не даслалі вестак		Усіх	
		К П Зьезд- ду	На 1/1 28 г.	К П Зьезд- ду	На 1/1 28 г.	Перад ПЗ.	Цяпер
1	Аршанская	6	41	23	4	29	45
2	Бабруйская разам з б. Слуцкай	12	18	14	10	26	28
3	Віцебская	16	41	6	5	22	46
4	Гомельская	—	2	2	10	2	12
5	Магілёўская разам з б. Калінінскай	24	57	50	7	74	64
6	Мазырская	10	37	5	1	15	38
7	Менская і б. Барысаўская	23	39	34	10	57	49
8	Полацкая	5	15	10	4	15	19
Разам		96	250	144	51	240	301

Гэтыя весткі выдаюцца сьведчаць аб тым, што лік краязнаўчых арганізацый расьце за кошт нізавых сельсавецкіх гурткоў, а таксама за кошт павялічэння школьных гурткоў.

Процэнт арганізацый не даслаўшых справаздачных вестак хоць і панізіўся, але ўсё-такі ён яшчэ досыць значны, прычым ён падае, галоўным чынам на раённых краязнаўчых арганізацыі. Гэтая акалічнасць вельмі перашкаджае выяўленьню дасканалы і дакладнага малюнку росту краязнаўчай сеткі. Па некаторых арганізацыях прыходзіцца браць весткі мінулага году.

Лік членаў краязнаўчай сеткі на 1 студзеня агулам павялічыўся на 12% з 9367 да 10510. Гэты тэмп росту сьведчыць, што краязнаўчыя арганізацыі ад буйнага тэмпу росту пераходзяць да больш нормальнага. Падзел па партыйнасці, нацыянальнасці і профэсіі членаў краязнаўчых арганізацый выяўляецца з наступнай табліцы (гл. стар. 59).

У параўнаньні з мінулым годам склад

членаў краязнаўчых арганізацый значна аднавіўся як па партыйнасці, гэтак і па профэсіі. Па партыйнасці хоць лік партыйцаў трохі і зьменшыўся (з 10% да 8), але значна ўзрос процэнт членаў КСМ з 6% да 11,7. Такім чынам, можна лічыць, што агулам процэнт партыйнага складу павялічыўся на 3,7% або дасягае да 20%. Таксама назіраецца рост складу за кошт вучняў нашых тэхнікумаў, Вузаў старэйшых класаў сямігодка. Гэты рост, па нашай думцы, зьяўляецца ростам здаровым і адпавядаючым агульнай устаноўцы савецкага краязнаўчага руху. Нацыянальны склад зьмяняўся мала. Як адмоўнае зьявішча, трэба адзначыць адыход часткі настаўніцтва ад удзелу ў краязнаўчай справе. На працягу мінулага году ў працы мясцовых краязнаўчых арганізацый ёсьць наступныя дасягненьні: выданы зборнік Магілёўшчыны і Горакі раёна, друкуецца II ч. зборніку Віцебшчыны, падрыхтоўваюцца да друку школьна-краязнаўчая хрэстаматыя

№№	НАЗВА АКРУГІ	Па партый- насьці			Па нацыянальнасьці					Па профэсіі			Увага
		Чл. канд. КПБ	Чл. КСМ	Беспарт.	Белар.	Яўрэяў	Палак.	Расій- цаў	Іншых	Асьвет- нікаў	Вучняў	Іншых	
1	Аршанская	7	17	76	82	14	1,4	1,9	0,7	38	43	19	Весткі па- дадзены ў проц.
2	Бабруйская	7	19	74	75	22	1	1	1	25	61	14	
3	Віцебская	6,2	8	85,8	84	13	0,6	1	1,4	61	27	12	
4	Гомельская	8	0,5	91,5	80	14	—	6	—	100	—	—	
5	Магілёўская	6,3	9,6	84,1	90,5	6,3	1,2	1,5	0,5	65	15	20	
6	Мазырская	13	18	69	69	24	2	2,5	2,5	40	33	27	
7	Менская	6,5	13	80,5	84	12	2	1	1	60	35	5	
8	Полацкая	10	9	81	85	10	2,3	2,2	0,5	82	1	17	
Сярэдні %.		8	11,7	80,3	81	14,4	1,3	2,2	1,1	60	27	13	

Магілёўшчыны, зборнікі Полаччыны, Гомельшчыны, Меншчыны, Бабруйшчыны і Мазыршчыны, зроблены 207 штук розных апісаньняў, выпускаюцца два раённыя часопісы (Барысаўскі раён і Смалявіцкі). Лік сяброў

па 58 організацыях, якія даслалі ў ЦБК весткі аб сваёй краязнаўчай дзейнасьці, з 1334 узрос да 1494. Па акругах гэты рост ідзе такім чынам:

№№	НАЗВА АКРУГІ	Лік членаў, якія зрабілі краязн. працу		Увага
		У мінулым годзе	У справа- здачным	
1	Аршанская	200	307	Памянёныя весткі летась улічаны на 93 краязнаўчых арганізацыях, а сёлета на 58.
2	Бабруйская з б. Слуцкая	142	142	
3	Віцебская	288	249	
4	Гомельская	—	—	
5	Магілёўская	211	180	
6	Мазырская	103	451	
7	Менская	244	123	
8	Полацкая	104	72	
Разам		1334	1494	

Лік краязнаўчых музэяў у справаздачным годзе таксама ўзрос толькі па 58 організацыях, якія даслалі весткі. Зарэгістравана 19 музэяў супроць 18 мінулага году, з іх

забясьпечаных памяшканьнямі 17 супроць 12. Лік экспонатаў у музэях узрос з 11.239 да 15.319. Дэтальны рост па акругах вызначаецца наступнай табліцай (гл. стар. 60).

№ №	НАЗВА АКРУГІ	Музеяў		Экспонатаў		Памяшканьняў уласных		Увага
		Перад П Зьезд.	На 1/1 28 г.	Перад П Зьезд.	Цяпер	Перад П Зьезд.	Цяпер	
1	Аршанская . . .	3	4	1150	4000	2	4	Па Бабруйскай акрузе назіраецца зьмяншэньне даных, бо шмат організацый не даслалі вестак.
2	Бабруйская . . .	4	2	5825	4475	3	2	
3	Віцебская . . .	1	1	240	480	1	1	
4	Гомельская . . .	—	—	—	—	—	—	
5	Магілёўская . . .	4	4	2990	2344	4	4	
6	Мазырская . . .	3	4	—	1800	—	4	
7	Менская . . .	2	2	534	1020	2	2	
8	Полацкая . . .	1	2	500	1200	1	2	
Разам . . .		18	19	11239	15319	12	17	

Пададзеныя весткі сьведчаць аб паглыбленьні краязнаўчай справы. Аб гэтым гаворыць і той факт, што ёсьць выпадкі, калі Раённыя Выканаўчыя Камітэты, бачучы рэальныя вынікі краязнаўчай справы мясцовых організацый, робяць грашовую дапамогу

(Коханава, Талачын, Нароўля, Капаткевічы і іншыя).

Таксама прароблена вялікая праца мясцовымі краязнаўчымі організацыямі ў справе дапамогі навуковым інстытуцыям БССР, што можна бачыць з наступнага:

№ №	НАЗВА АКРУГІ	Сабрана краязн. організацыямі						Праведзена	
		Картак- слоў	Фоль- клёрных запісаў	Колек- цый	Апісань- няў	Анкет	Іншых матэ- рыялаў	Экскур- сій	Экспэ- дыцый
1	Аршанская . . .	18232	7366	22	15	89	13	14	—
2	Бабруйская . . .	4100	1145	9	—	8	235	5	—
3	Віцебская . . .	2400	2634	17	44	80	23	6	—
4	Гомельская . . .	—	—	—	—	—	—	—	—
5	Магілёўская . . .	12313	2108	20	73	84	38	15	2
6	Мазырская . . .	14345	1210	10	56	126	405	18	2
7	Менская . . .	9865	1521	10	11	51	305	2	—
8	Полацкая . . .	11050	2323	10	8	8	18	8	—
Разам . . .		62305	18307	98	207	446	1037	68	4

У справе рэалізацыі краязнаўчымі організацыямі сваёй творчасці ёсьць у гэтым годзе крок наперад—гэта выданьне двух раённых краязнаўчых часопісаў—Барысаў-

скім і Смалявіцкім таварыствамі краязнаўства. Гэты прыклад іншым краязнаўчым організацыям трэба ўзяць пад увагу і таксама ўжыць у сваёй практыцы. Гэта дапаможа

росту і узмацненню ўвагі да краязнаўства з боку мясцовых органаў улады і ўсёй грамадзкасці.

Як дадатны бок у росьце краязнаўчай справы ў сучасны момант трэба адзначыць надзвычайна вялікую зацікаўленасць да яе з боку нашай вучнёўскай моладзі.

Краязнаўчы рух у школах сямігодных, у пэдаггіках і асабліва ў апошні год у БДУ мае вялікія поспехі, як з боку набыцця ведаў метадычных, гэтак і ў навукова-даследчым кірунку. Увядзены курс краязнаўства ў тэхнікумах і Вузах дапаможа ўзмацненню гэтай працы і надалей ёй сталі выглядаць.

Адзначаючы дасягненні ў краязнаўчай справе за мінулы год, прыходзіцца спыніцца і на недахопах, якія перашкаджаюць росту справы. Галоўнымі недахопамі з'яўляліся: адсутнасць сродкаў, памяшканняў для арганізацыі раённых краязнаўчых музеяў і недахоп у некаторых мясцох кіраўнікоў-арганізатараў справы. Гэтыя недахопы былі прычынай таго, што слаба рэалізавалася творчая дзейнасць краязнаўчай сеткі; гэтым тлумачыцца слабая дзейнасць некаторых раённых арганізацый. Але паступова праз узмацненне аўтарытэту краязнаўчага руху, праз выяўленне вынікаў яго працы гэтыя недахопы памяншаюцца.

У мэтах наладжвання і ўзмацнення краязнаўчай справы ў далейшым патрэбна:

а) працягваць працу па папулярызацыі краязнаўства, каб стварыць навокал гэтага пытання належную грамадскую думку.

б) стаць на шлях выдачы сродкаў па мясцовым каштарысе на падтрыманне працы мясцовых краязнаўчых арганізацый і рэалізацыі іх творчай дзейнасці.

в) увесці ў Вузах і тэхнікумах курс краязнаўства і, наогул, наладзіць справу з падрыхтоўкай кадру краязнаўцаў.

г) узяць працу мясцовых краязнаўчых арганізацый за мясцовымі дзяржаўнымі плянавымі органамі.

Вось асноўныя мерапрыемствы, якія могуць дапамагчы ўзмацненню краязнаўчай справы. А. Казак.

Краязнаўчая праца Яўрэйскага сэктару Інбелкульту.

За апошні месяц (люты-май) Яўрэйскі сэктар Інбелкульту атрымаў для распаўсюду восем якіх матар'ялаў:

Ад тав. Фрыдмана (Менск) — Анекдоты (эладзейскія, цыганскія, хасыдскія, рэлігійныя і інш.), усяго 128 нумароў.

Ад тав. Бэрына (Гомель) — 20 народных песень.

Ад тав. Аргуса (Віцебск) — Пагаворкі прымоўкі, і інш. каля 500 нумароў, анекдоты — 30 нумароў.

Ад тав. Голомштока (Менск) — Народна-рэлігійная драма „Продаж Ёсіфа“, запісаная ў м. Нароўлі, Мазырскага акра.

Ад тав. Ангеловіча (Менск) — Народныя песні — 2 №№.

Ад тав. Чахоцкага (Рагачэў) — Пагаворкі і прымоўкі (230 №№).

Ад тав. Мельцара (Мазыр) — Народныя песні 4 №№.

Ад тав. Рэзес (Ворша) — Пагаворкі, анекдоты (55 №№).

Ад тав. Азёрскай (БДУ) — Пролетарскія песні (7 №№).

Ад тав. Душмана (Менск) — Запіс народна-рэлігійнай драмы „Прынясенне ў ахвяру Ісаака“.

Ад тав. Іткіннай (Прапойск) — Анкетнае абследаванне м. Прапойску.

Ад тав. Рутшрэйна (Касцюковічы) — Анкеты абследавання м. Касцюковічы.

Ад тав. А. Чарнага (Бабруйск) — Гісторычныя дакументы перыоду польскай окупцы ў г. Чэрвені.

Ад тав. А. Балабрынскага (Менск) — Кніга па народнай медыцыне, зложена ў м. Койданаве, менскага акра, у 1811 г.

На ўсесаюзным з'ездзе ў Харкаве (9-14 красавіка г. г.) яўрэйскія культурныя працаўнікі прынята рэзалюцыя аб узмацненні краязнаўчай працы сярод яўрэйскага насельніцтва СССР і павялічэння краязнаўчай працы сярод яўрэйскіх навуковых устаноў Саюза.

Яўрэйскі сэктар Інбелкульту выпускаў з друку на яўрэйскай мове кніжку-інструкцыю т. Г. С. Аляксандрава „Вывучайце сваё мястэчка“. Кніжка разаслана краязнаўчым т-вам па мясцох для яўрэйскіх сэкцый.

Што атрымала ЦБК у красавіку месяцы.

Ад Слуцкага раён. т-ва краязнаўства 150 песень рознага зместу, запісаных у час краязнаўчай экскурсіі на „Князь-возера“.

Ад Мазырскага акра. т-ва кр-ва — 83 песні рознага зместу, запісаных краязнаўчым гуртком II Мазырскай 7-годкі.

Ад краязнаўчага гуртка Рагачэўскага пэдаггіка — 36 песень, прыпевак і інш. фольклёрны матар'ял, сабраны студэнтамі.

Ад гр-на У. Я. Парфёнава — казкі аб ваўкалаках і інш. матар'ялы на 12 лістох.

Ад гр-на І. А. Суруса — казкі і інш. матар'ялы народнай творчасці на 26 лістох.

Ад краязнаўчага гуртка Каралінскай 7-годкі Мазырскага акра. — 12 сшыткаў розных песень, прыказак і інш., запісаных сябрамі гуртка.

Ад краязнаўчага гуртка Клімавіцкай 2-ой 7-годкі Магілёўскага акра. — 125 вучнёўскіх сшыткаў з розным фольклёрным матар'ялам, запісаным вучнямі.

Ад краязнаўчага гуртка Асіпавіцкай чыгуначнай 7-годкі — 10 песень і інш. фольклёрны матар'ял на 9 лістох.

Ад студэнта Віцебскага Мастацкага Тэхнікума Стальмашэўскага — апісанне вясельля з песнямі і 20 песень рознага зместу.

Ад гр-на Я. А. Цэхановіча (Менск) — артыкул „Да пытання аб навукова-археалагічных экспедыцыях у краязнаўчай працы“.

Ад В. П. Марыновіча (ст. Лосьвіда, Ві-

цебск. акр.)—артыкул „Зимняя жизнь большого пестрого дятла в Витебщине“.

Ад В. Самцэвіча і П. Стрыгуцкага (гор. Барысаў)—артыкул „Прамысловыя прадпрыемствы Барысаўскага гарадскога камбінату“.

Ад К. Гурвіча (г. Менск)—артыкул „Краязнаўчыя бібліятэкі і іх склад“.

Ад В. Дзьмітрава (г. Смаленск)—артыкул „Краеведческая работа в Смоленской губернии в 1927 году“.

Ад З. І. Даўгяля (г. Менск)—артыкул „Места Сьвіслацкае ў 1560 годзе“.

Ад Р. П. Рака (г. Менск)—артыкул „Інструкцыя для вывучэння базараў“.

Ад г. Вялішчанскага (г. Рагачэў)—артыкул „Рыбная фаўна Дняпра“.

Ад краязнаўчага гуртка Рагачэўскага Пэдагэгічнага—артыкул „Абследаваньне вёскі Збароў Рагач. раёну“.

Ад М. Цыганова (г. Бабруйск)—артыкул „Цьвярдзіна расійскага царызму на Беларусі“ (Бабруйская крэпасць да паловы XIX в.).

Ад проф. В. Салаўёва (г. Горкі)—артыкул „Краязнаўчая праца і паляўніцтва“.

Ад З. Кагана і Д. Рыжа (г. Сянно)—артыкул „Пахаваньне яўрэяў у г. Сянно“.

Ад М. Х. Зубовіча (г. Горкі)—артыкул

„Як гістарычна змянялася на Беларусі лясістасць“.

Ад М. Дабратворскага (г. Менск)—артыкул „Нашы чмялі“.

Ад М. С. Сучко (г. Магілёў)—артыкул „З жыцця рыб на Беларусі“ (Назіраньні аматара-рыбалова).

Ад розных мэтэаролёгічных пунктаў нагляданьні над атмасфэрнымі ападкамі за сакавік і красавік—24 ведамасьці.

Ад 64 фэналёгічных пунктаў паведамленьні аб зьявах у прыродзе.

На краязнаўчую выставку—фотоздымкі і зарысоўкі: ад А. Немцава (м. Асіпавічы)—11 фотографій; ад І. Сьляпяна (г. Менск)—10 фотогр., ад Барысаўскага т-ва кр-ва—51 фотографія, ад Слуцкага р. т. кр.—90 фотографій, ад Шацкага краязн. гуртка—50 фотогр., ад Магілёўскага аддзяленьня Белар. Дзярж. Музэю—61 фотогр. і 6 мастацкіх зарысавак; ад мастака Р. Пархоменка (г. Магілёў)—30 зарысавак; ад мастака А. Тычыны—20 малюнкаў, ад мастака-фотографа Соловейчыка (Менск)—12 фотогр.; ад гр. К. Фальковіча (Менск)—20 фотогр.; ад гр. Валькоўскага (г. Бабруйск) і інш.

Праца краязнаўчага гуртка пры Барысаўскім Пэдагэгічным.

Праца пашырылася па розных напрамках. Самі вучні зьяўляюцца штурхачамі працы. Наладжваецца сувязь гуртка з іншымі мясцовасьцямі. Гурток распрацоўвае плян працы на лета і летніх экскурсій, рыхтуе вы-

даньні зборнікі, у якім будзе разгледжана да 20 тэм дасьледаваньня. І красавіка гурток правёў „дзень птушкі“, апісаньне якога зьямшаецца.

Дзень птушкі.

„Дзень птушкі“.

Умовіліся „Дзень аховы птушак“ правясыці 1 красавіка. Трохі для другога году было-б пазнавата, але, як бачым, у гэтым годзе перашкоды няма. Да 1-га вялася падрыхтоўчая праца. Былі апрацаваны лёзунгі, размяркована вырабка шпакоўняў паміж вучнямі, апрацаваны тэзісы для прамовы, з якою павінен быў выступіць вучань на мітынг.

Назначылі 1 красавіка сабрацца каля будынку школы а 10 гадзіне. Амаль што і не спазьніліся.

Каля школы вучні пастроіліся „па чатыры“, узялі школьны сьцяг, лёзунгі, шпакоўні і, падняўшы над плячом, пашлі на галоўную вуліцу.

1-га красавіка выпадала ў нядзелю, на вуліцы было шмат людзей. Дзень быў сонечны. У Н.-Барысаве гэта было новым зьявішчам, дзеля чаго грамадзяне спыняліся і глядзелі з зацікаўленасьцю на вучнёўскую калёну.

Супроць фотографа затрымаліся, бо фотографу захацелася засьняць.

Каля базарнай плошчы калёна застанавілася. Тут быў праведзены мітынг для грамадзян. Выступіў вучань, які падкрэсліў значэньне птушак для нашай гаспадаркі ў барацьбе са шкоднікамі, аб нашых абавязках дапамагчы птушкам пабудаваць гнёзды, а не руйнаваць іх.

Пасьля мітынгу вучні падзяліліся на групкі і пашлі прыбіваць шпакоўні ў тую месцы, дзе раней было намечана. Расстаўлена 16 шпакоўняў. Вязуמוўна, што гэта ня так многа. Але ня ў гэтым справа. Справа ў тым, што гэтым быў заложен пачатак таму, за што павінна ўзяцца шырокая грамадзкаясьць. Сябры школьнага краязнаўства, якія вышлі са шпакоўнямі, як піонеры гэтае справы, паказалі сябе праваднікамі каштоўнай грамадзкай працы па ахове прыроды, на што часамі мала зварачаецца ўвагі шырокім насельніцтвам.

Будзем спадзяецца, што маладыя краязнаўцы ня толькі будуць праводзіць „Дзень лесу“, „Дзень птушкі“, але навуцацца цэлы год захоўваць прыроду і гэта ўвойдзе ў быт усяго насельніцтва.

Рост працы краязнаўчага гуртка пры 7 Н.-Барысавскай школе.

Набываючы вопыт у працы, школьны краязнаўчы гурток выяўляе рост ініцыятывы. У сучасны момант гурток аб'яднае 79 сяброў, з якіх—хлопцаў 43, дзяўчат—36. Па групках размяркоўваюцца сябры так: 7 гр.—10 чал., 6 гр.—19 чал., 5 гр.—20 чал. і 4 гр.—30 чал.

Як бачым, перавагу па групках складаюць вучні 4 групы. Праўда, іх праца ня так каштоўна, як вучняў старэйшых груп, але ім даручаецца і праца па іх разьвіцці. Далучэньне значнага ліку вучняў 4 групы тлумачыцца жаданьнем гуртка паступова выхоўваць краязнаўцаў, тым болей, што цяга да ўдзелу ў працы моцная.

З боку арганізацыйнага гурток мае цвёрды плян працы. Паседжаньні бюро і сходы вядуцца па календарным пляне.

На 2-ое паўгодзьдзе бюро зацьвердзіла наступны плян:

1. Агульны сход гуртка рабіць два разы ў месяц і два разы пасяджэньні бюро.

2. Зрабіць перарэгістрацыю сяброў гуртка.

3. Чарговай задачай на вясновы сэзон паставіць назіраньні за ажываючай прыродай.

4. Арганізаваць школьна-краязнаўчы музей.

5. Выдзеліць і падрыхтаваць корэспандэнцкую вучнёўскую групу пры гуртку.

6. Абавязваць кожнага сябра гуртка вясці дзеньнік назіраньняў.

7. Наладзіць пісьмовую сувязь з гурткамі іншых месц БССР і РСФСР.

8. Прыняць шэфства над вясковай школай у сэнсе арганізацыі там краязнаўчага гуртка з мэтай вывучэньня вёскі.

9. Арганізаваць дзьвекраязнаўчыя экскурсіі ў раён да канчаткаў навуцальнага году.

10. Падрыхтаваць плян працы на лета.

11. Арганізаваць ядро экскурсантаў на летні перыод.

12. Заклікаць у лік шановных сяброў гуртка асоб грамадзкіх і краязнаўчых арганізацый з мэтай дапамогі з іх боку ў працы гуртка.

13. Завясыці сяброўскія білеты для паметкі аб ступені актыўнасьці сяброў у працы.

14. Падрыхтаваць матар'ял да выданьня зборніка прац гуртка.

Згодна пастаўленаму пляну на сёньнешні дзень выканана наступнае:

1. Сабрана каля 143 рацэптаў народнай мэдыцыны.

2. Абсьледвана паляваньне па Барысавскім раёне і вядзецца дэталізацыя данай тэмы.

3. Сабрана народных песень—56, прымет і забабонаў—211, прыпевак—96, апісаньняў вяселья, хрэсьбін—3, заговораў—36, загадак—52, гаданьняў—55, прыгавораў—9, народных казак—3.

4. Вядуцца назіраньні за прыродай.

5. Выдзелена музэйная камісія, якая ўжо вядзе працу па арганізацыі музэю.

6. Паслана адозва да краязнаўчых арганізацый Мазыра, Гомелю і Смаленску.

7. Выдзелена група корэспандэнтаў з актыўных сяброў гуртка і намечана апрацоўка сабранага матар'ялу, а таксама пытаньняў арганізацыйнага характару і пасылка ў піонэрскі часопіс для папулярызацыі краязнаўчай вучнёўскай працы.

8. Распрацоўваецца і часткова пачынаецца праца па вывучэньні беларускага мастацтва паводле атрыманай інструкцыі проф. Шчакаціхіна.

9. Праведзены „Дзень птушкі“ 1 красавіка.

10. Паслана выписка з пратаколу асобам, закліканым у сябры гуртка.

11. Рыхтуецца анкета і плян па антрапа-геаграфічным абсьледваньні глухога па-рэчча свайго раёну.

12. Вывучаецца ў даны момант піваварна,

жылбудаўніцтва, колектыўная ганчарня і гарбарня.

13. Удзел у мітынгу выклікаў вывучэнне рэволюцыйных сыягоў барысаўскіх арганізацый.

14. «Вялікодныя Сьвяты» высулі вывучэнне звычай «валачобні», а таксама яўрэйскіх сьвятковых забабонаў.

15. Працяжнай работай лічыцца вывучэнне мясцовага рынку.

16. Падрыхтокан плян па вывучэнні рэлігійных кірмашоў «Кальвары».

Вучнёўская зацікаўленасць сама наштурхоўвае на тэмы.

На апошніх пасяджэннях вучнямі выданы пытанні аб закліканні на наступныя сходы вучняў барысаўскіх школ (па 2 чалавекі), і выпрацоўцы жэтона для сяброў краязнаўчых арганізацый. Вучні нават узяліся фантаз'яваць над проектам жэтона і думаюць падзяліцца думкаю з ЦБК.

Сябры гуртка азнаёмы з арганізацыяй агульнага краязнаўчага руху, яго асяродкавых органах, сьведомы ў пытанні арганізацыі інбелкульту і ЦБК. На сходах дадаецца інфармацыя аб зьмешчаных артыкулах у часопісе «Наш Край» і асабліва на-

электрызоўваюцца сябры, калі пачуюць напісанае аб сваім гуртку. Апошняе ўздымае настрой сяброў і служыць лепшай адплатай за працу.

Гурток мае надзею, што плян працы будзе вakanаны поўнасьцю.

У гурток закліканы ганаровымі сябрамі асобы з дзяржаўных і грамадскіх устаноў, як напрыклад: старшыня Горсавету т. Кандакоў, інспектар школ т. Барысава, упаўнаважаны ГПУ па Барысаўскім раёне т. Васіленко, доктар Сабалеўскі і начальнік гарнізону т. Барысава т. Скугараў, а таксама ўвесь педагогічны склад школы.

З ЦБК заклікан т. М. Касьяравіч.

Асобы, якія паспелі атрымаць запрашальныя лісты, адклікнуліся цёпла і пашлі практычна насустрачу. Гурток гэта ўжо адчувае.

На летні сезон гурток рыхтуецца да правядзеньня нядзельнай экскурсіі па антрапагеаграфічным абсьледваньні глухога парэчча. З боку некаторых ганаровых сяброў гуртка ўжо абяцана дапамога ў правядзеньні нашага пляну.

І. Уладзіміраў.

Бібліографія.

ОРГАНІЗАВАНАЕ ВЫВУЧЭНЬНЕ БЕЛАРУСІ*).

БІБЛІОГРАФІЧНЫ ПАКАЗЧЫК. Музеі, сады, архівы і інш.

[...]

1926—Клімавіцкі Акруговы Музей.

«Наш Край», Менск 1926, № 1, ст. 62-63.

Даўгяла, З.

1926—З Магілёўскага Музею.

«Наш Край», Менск 1926, № 1, ст. 62-63.

Фядзюшын, А.

1926—Дзяржаўны палаўнічы запаведнік БССР.

«Наш Край», Менск 1926, № 1, ст. 24-28.

Пратасеня З.

1927—Магілёўская дасьледчая станцыя лекавых раслін.

«Магілёўшчына», Магілёў 1927, ст. 7-10.

Сташэўскі.

1927—Магілёўскае Адзяленьне Дзяржаўнага Беларускага Музею.

«Магілёўшчына», Магілёў 1927, ст. 101-106.

[...]

1927—Бабруйскі Акруговы Краязнаўчы Музей.

«Наш Край», Менск 1927 г. № 3, ст. 63.

Фрыдэ, М.

1927—Колекцыі па этнографіі беларусаў у этнографічным аддзеле Дзяржаўнага Рускага Музею.

«Наш Край», Менск 1927, № 11, ст. 8-13.

Мялешка М.

1927—Архівы БССР за 10 год Кастрычніка.

«Наш Край», Менск 1927, № 10, ст. 61-64.

Аляксандраў, Г.

1927—Краязнаўчы музеі і дзесяцігодзьдзе Кастрычнікавай Рэвалюцыі.

«Наш Край», Менск 1927, № 10, ст. 58-60.

Сацункевіч Ю.

1927—Музей Рэвалюцыі к дзесяцігодзьдзю Кастрычніка.

«Наш Край», Менск 1927, № 10, ст. 53-57.

Савіцкі М.

1927—Дасягненні ў галіне с.-гасп. навукова-дасьледчай справы БССР.

«Наш Край», Менск 1927, № 10, ст. 36-42.

Макарэўскі М.

1927—Мэтэаролёгічная сетка БССР к дзесяцігодзьдзю Кастрычніка.

«Наш Край», Менск 1927, № 10, ст. 43-46.

Ластоўскі В.

1927—Беларускі Дзяржаўны Музей.

«Наш Край», Менск 1927, № 10, ст. 47-52.

Харламповіч, П. В.

1927—Пяцігодзьдзе Беларускага Дзяржаўнага Музею.

«Наш Край», Менск 1927, № 1, ст. 10-16.

* Пачатак і працяг гл. «Наш Край» №№ 1, 3, 4.

Мэтодычная літаратура па краязнаўству*).

Агульныя пытаньні краязнаўства.

Байкоў М.

1923—Пазнаньне Беларусі, як навуковая і рэволюцыйна-грамадзянская праблема.

„Полымя“, Менск, 1923, № 3—4, ст. 63—68.

Смолич Арк.

1923.—Краязнаваньне і Ўнівэрсытэт у Савецкай Беларусі.

„Полымя“, Менск, 1923, № 2, ст. 101—104.

Касьпяровіч, М. І.

1927—Зарысоўкі мясцовага краю.

„Чырвоны Сейбіт“, Менск, 1927, № 14, ст. 10—13.

Самцэвіч В.

1927—Вывучэньне вёскі—неадкладная задача краязнаўчых організацый.

„Наш Край“, Менск, 1927, № 6—7, ст. 3—4.

1927—Плян працы раённага т-ва краязнаўства.

„Наш Край“, Менск, 1927, № 11, ст. 34—36.

Касьпяровіч М. І.

1927—Жанчына і краязнаўства (аб вывучэньні творчасці жанчын у краязнаўчай працы).

„Наш Край“, Менск, 1927, № 2, ст. 37—39.

Самцэвіч.

1926—Краязнаўства ў гаспадарчым і культурным будаўніцтве краю.

„Наш Край“, Менск, 1926, № 12, ст. 3—5.

1926—Програма першапачатковага азнаямленьня з краязнаўствам.

„Наш Край“, Менск, 1926, № 10—11, ст. 49—50.

1926—Do ludności polskiej na Białorusi (аб удзеле польскай насельніцтва ў краязнаўчай працы).

„Наш Край“, Менск, 1926, № 4—5, ст. 79.

Ігнатоўскі.

1926—Далейшыя шляхі краязнаўства на Беларусі.

„Працы І Усеб. Краязнаўчага Зьезду“, Менск, 1926, ст. 71.

Азбукін.

1925.—Што рабіць раённым таварыствам краязнаўства.

„Наш Край“, Менск, 1925, № 1, ст. 41—44.

Дзэнс-Літоўскі.

1925—Краязнаўчыя мэтоды.

„Віцебшчына“, Віцебск, 1925, ст. 120—121.

М. К. (Касьпяровіч М.)

1926.—„Ziemia“ (рэцэнзія).

„Наш Край“, Менск, 1926, № 12.

Касьпяровіч М.

1926—Краязнаўчая праца студэнтаў.

„Заря Запада“, Віцебск, 1926, № 140.

Касьпяровіч М.

1926.—Насыценгазэты і краязнаўства.

„Заря Запада“, Віцебск, 1926, № 189.

Слуцкер (Касьпяровіч М.).

1927—Аб'яднаньне краязнаўчых сіл.

„Савецкая Беларусь“, Менск, 1927, № 30.

Касьпяровіч М.

1927—Летам—за краязнаўчую працу!

„Савецкая Беларусь“, Менск, 1927, № 130.

Касьпяровіч М.

1927—Вывучай свой край.

„Беларускі Піонэр“, Менск, 1927, № 8.

Касьпяровіч М.

1927—Краязнаўчыя вечарыны.

„Савецкая Беларусь“, Менск, 1927, № 247.

Касьпяровіч М.

1927—Музей мовы і літаратуры пры школе.

„Савецкая Беларусь“, Менск, 1927, № 261.

1925—1927—(Перадавіцы часопісу „Наш Край“ аб чарговых задачах краязнаўства).

„Наш Край“, Менск, 1925 г.—I (3—5),

1926 г.—IV—V (3—4); X—XI (3—5); 1927 г.—

I (3—5); IV (3—4); V (3—4); VIII—IX (3);

XI (3—4); XII (3—6).

Касьпяровіч М.

1927—Мясцовы навуковы друк.

„Чырвоная краіна“, Менск, 1927, № 2.

Касьпяровіч М.

1927—Краязнаўчыя музеі.

„Чырвоная Полаччына“, Менск, 1927, № № 15, 16.

Волмар М. (Касьпяровіч М.).

1927—Краязнаўства і „Зьвязда“.

„Зьвязда“, Менск, 1927, № 243.

Касьпяровіч, М.

1927—Проф. Лунгергаўзен. Да пытаньня аб пастаноўцы курсу беларусазнаўства ў вышэйшых навучальных установах (рэцэнзія).

„Наш Край“, Менск, 1927, № 5.

М. К. (Касьпяровіч М.).

1927.—Дэталізацыя працы па комплекснай сыстэме (рэцэнзія).

„Наш Край“, Менск, 1927, № 1.

Смалярскі М. (Касьпяровіч).

1927—Валентин Отмановский. Краезнаство на Поділлі... (рэцэнзія).

„Наш Край“, Менск, 1927, № 1.

Касьпяровіч М.

1927—Што трэба зрабіць раённым таварыствам краязнаўства.

„Наш Край“, Менск, 1927, № 5.

Смалярскі М. (Касьпяровіч М.).

1926.—Н. В. Здобнов. Основы краевой библиографии (рэцэнзія).

„Наш Край“, Менск, 1927, № 2.

Касьпяровіч М.

1927—Нашы чарговыя задачы.

„Наш Край“, Менск, 1927, № 4.

Волмар М. (Касьпяровіч М.).

1928—Наша навука.

„Літаратурныя дадаткі да газэты „Савецкая Беларусь“, Менск, 1928, № 6.

*). Частка гэтага аддзелу паказчыку, а ўласна аддзелы: а) організацыя краязнаўчага руху; б) краязнаўчыя організацыі ў асьветных установах; в) організацыя музеяў, садоў, заказнікаў і д. т. п.; г) экскурсійная справа; д) бібліяграфаваньне; е) асьветнае краязнаўства — апублікаваны ў № 1 часопісу „Асьвета“ (Менск 1928, ст. 124—130) пад назвай „Організацыя вывучэньня краю і школа“.

- Касьпяровіч М.
1928—„Звяззда“ і краязнаўцы.
„Звяззда“, Менск, 1928, № 91.
Стаход-Алесь (Касьпяровіч М.).
1928—Дзесяцігодзьзе беларускага краязнаўства.
„Звяззда“, Менск, 1928, № 91.
Касьпяровіч М.
1928—Краязнаўчыя аб'яднаньні ў профсаюзных арганізацыях.
„Звяззда“, Менск, 1928, № 92.
Волмар М. (Касьпяровіч М.).
1928—Рыхтуйцеся вандраваць!
„Звяззда“, Менск, 1928, № 94.
Касьпяровіч М.
1928—Аб краязнаўстве ў Фіншчыне.
„Наш край“, Менск, 1928, № 4.
Самцэвіч В.
1928—Краязнаўчыя экскурсіі ў выхаваньні моладзі.
„Наш Край“, Менск, 1928, № 3.
Аляксандраў Г.
1928—Падрыхтоўка краязнаўцаў.
„Наш Край“, Менск, 1928, № 2.

Грамадзка-эканамічнае вывучэньне краю.

- Некрашэвіч С.
1925—Да пытаньня аб укладаньні слоўніка жывой беларускай мовы.
„Польмя“, Менск, 1925, № 5 і асобны адбітак, Менск, 1926, 23 ст.
Касьпяровіч М.
1925—Народныя орнаменты (аб зьбіраньні).
„Віцебшчына“, Віцебск, 1925, ст. 49—51.
Багародзкі М.
1925—Горад як прадмет краязнаўчага дасьледаваньня.
„Віцебшчына“, Віцебск, 1925, ст. 113—116.
[...]
1925—Програма апісаньняў паселішчаў гарадскога тыпу.
„Віцебшчына“, Віцебск, 1925, ст. 128—130.
[...]
1925—Апытальны ліст „Куль і народная гаспадарка“.
„Віцебшчына“, Віцебск, 1925, ст. 127—128.
(Азбукін).
1925—Програма апісаньня паселішчаў гарадскога тыпу (гарадоў, мястэчак, пасадаў, гандлёвых сёл і інш.).
„Наш Край“, Менск, 1925, № 1, ст. 56—58.
Грыневіч.
1925—Програма-інструкцыя для зьбіральнікаў беларускай музычна-этнографічнай творчасці.
„Наш Край“, Менск, 1925, № 1, ст. 45—48.
[...]
1925—Інструкцыя для зьбіраньня народнага слоўніка-тэрміналёгічнага матэрыялу ў беларускай мове.

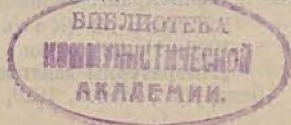
- „Наш Край, Менск, 1925, № 1, ст. 49—53.
Гарэцкі М.
1925—Програма зьбіраньня вуснае народнае творчасці.
„Наш Край“, Менск, 1925, № 2, ст. 43—47.
Некрашэвіч С.
1926—Мовазнаўчая праца краязнаўчых арганізацый.
„Працы I Усеб. Краязн. Зьезду“, Менск, 1926, ст. 48—56.
Гарэцкі.
1926—Зьбіраньне і апрацоўка фольклёру.
„Працы I Усеб. Краязн. Зьезду“, Менск, 1926, ст. 56—59.
Грыневіч.
1926—Тлумачэньні да анкеты па зьбіраньні народных мэлёды.
„Працы I Усеб. Краязн. Зьезду“, Менск, 1926, ст. 59—61.
Мялешка.
1926—Вывучэньне народнага быту.
„Працы I Усеб. Краязн. Зьезду“, Менск, 1926, ст. 63—69.
Ракаў.
1926—Вывучэньне бюджэту часу беларускага селяніна.
„Працы I Усеб. Краязн. Зьезду“, Менск, 1926, ст. 69—70.
Мялешка.
1926—Апытальны ліст да зьбіраньня народных вераваньняў і прадстаўленьняў, зьвязаных з каменем, і вестак аб каменных помніках гістарычна-археалягічнай значнасьці.
„Наш край“, Менск, 1926, № 1, ст. 43—46.
[...]
1926—Інструкцыя да зьбіраньня беларускіх народных тэрмінаў па анатоміі жывёл.
„Наш Край“, Менск, 1926, № 1, ст. 47—53.
Натальлін.
1926—Аб зьбіраньні слоўніка жывой мовы.
„Наш Край“, Менск, 1926, № 2—3, ст. 44—47.
Шчакаціхін М.
1926—Спосабы зьбіраньня матэрыялаў з беларускага мастацтва.
„Наш Край“, Менск, 1926, № 2—3, ст. 62—69.
Ракаў Я.
1926—Пастаноўка падлічэньня бюджэту часу беларускага селяніна.
„Наш Край“, Менск, 1926, № 2—3, ст. 70—76.
[...]
1926—Ад тэатральнае падсэкцыі Інстытуту Беларускае Культуры.
„Наш край“, Менск, 1926, № 2—3, ст. 79—80.

(Канец будзе).

Выдавец—Інстытут Беларускае Культуры.

Рэдактар—З. Бядуля.

Члены Рэдакцыі: { М. Бялуга.
А. Казак.
М. Касьпяровіч.

Да наглядальнікаў фэналёгічных зьяў.

На Беларусі даволі распашырана патвараньне галасоў розных птушак і зьвяроў падборам адпаведных па гучнасьці слоў, або перадражніваньне птушынай песьні сьмешнай фразай, як прыкладам:

Перапёлка пахвляецца: „Я маладзічка невялічка, хоць куды! хоць куды!“

Салаўя дражняць словамі: „Цыган, цыган сала пёк, пёк, пёк, — кап, кап, кап. Цюррр!“

Жаўранак падлятаючы ў гару быццам трымае ў лапцы галінку і гаворыць: „Пайду бога біць! Пайду бога біць! Галінка вырываецца з лапкі, дык ён даганяе яе пакрыкаючы: „Кій упаў! Кій упаў!“

Ластавка хуценька шчабеча: „Пашоў ратай на ніўку, узяў хлеба скарынку, а як ідзе то й скрыпіць!“ Або: вярнуўшыся вясной ластавачка бачыць, што запасаў, якія былі ў восень, калі яна вылятала ў вырай, няма, дык лётае і бядуе: „Усё пералілі, пералілі, пералушчылі! А ніхто не такі, як пастух пракляты: ён і дома жарэ, і на паству бярэ, і ўсё яму мала!“

Цецер (цецарук) такуючы кажа: „Твой парабак у майго парабка сякеру ўкраў! Ніхай твой парабак майму парабку сякеру аддаць. Ці чуеш?“

Варона будучы з роду і племені зладзейнай і неахайнай у сваім гнязьдзе, каб гэта скінуць на іншых, — кожнага ўбачанага ва ўсё горла ўсучвае: „Краў! Драў! Браў! Скры-

ваў! Скрываў!.. Во бруд, во гразы! Во гразы!“

Дзяргач і Перапёлка. Дзяргач крычыць: „Бач! бач! — Дзяргач! Ідзець! — Ваў! вядзецць!!! А перапёлка (быццам-то дзяргачова жонка) зачуушы гэта і думаючы, што ён запраўды злавіўшы вала вядзе, — бядуе: „Вот бяда. Вот ідзець. Няма хлява. Няма дзе дзецць!“

Індык (калак) і Індычка. Індычка падышла да гаспадара, калі той малаціў і просіць: „Дзядзька, дзядзька дай абуррры!“ А індык кажа: „А галага зярна ня можна? Зачуушы гэта, гаспадар пагразіў індыку мятлой. Індык надуўся і злосьна агрызнуўся гаспадару: „Самі чорт тутка ня ўбудзе, калі гэтак будзе!“

Куры і певень. Куры залезшы ў гарод разграбаюць лехі і дудукаюць паміж сабой: „Усё гэта нам, усё гэта нам!“ А як, убачыўшы шкоду, гаспадыня закрывіць на іх, тады певень падыходзіць і пытае: „А хто там!? Урэшце, калі выганяюць курэй з гароду, то яны ўцякаючы крычаць: „Во, яно як, во, яно як, свайго ня меўшы!“

Ці маюцца ў Вас падобныя перадражніваньні і калі ёсьць, то якія, на якіх птушак і якімі словамі? Запісы новых тэкстаў і адменьнікі вышэйпададзеных просім прыслаць у ЦБ Краязнаўства. Гэтыя новыя задачы для наглядальнікаў вельмі лёгка і ня толькі не абцяжарваюць працы, але робяць яе больш цікавай.

ЦАНА 50 КАП.

500000020485 15

=== ВЫШЛА З ДРУКУ ===
КРАЯЗНАЎЧАЕ АПІСАНЬНЕ:

АСІПАВІЦКІ РАЁН БАБРУЙСКАЕ АКРУГІ

== ПРЫРОДА ==

ВЫДАНЫЕ ІНСТЫТУТУ
БЕЛАРУСКАЕ КУЛЬТУРЫ

in 8°, 160 стар. Цана 2 руб.

Прадаецца ў Інбелкульце і ў кні-
гарнях Бел. Дзяржаўн. Выдавецтва

Краязнаўчым органа-
цыям і паасобным края-
знаўцам устаноўлена

=== скідка ===